

Shetlan wirts

En studie av kjennskap til og oppfatninger
om det shetlandske dialektordforrådet.

av

Edit Bugge

Masteroppgave ved Nordisk institutt
Universitetet i Bergen
Mai 2007

Forord

Det er mange som fortjener en takk for at jeg kom i gang med og i mål med denne oppgava. Først og fremst vil jeg nevne veilederen min Gunnstein Akselberg som har kommet med mange nyttige innspill og gode råd i arbeidsprosessen. Takk til de tålmodige og rause informantene mine, som gjorde det ekstra kjekt å jobbe med denne oppgava. Jeg ble møtt med stor gjestfrihet under feltarbeidsturene. Thanks to aa– you ken who you ir! En særlig takk vil jeg likevel rette til Mary Blance og Brian Smith i Lerwick, Alison Williamson og Margaret Anderson på Whalsay og Tom Rendall ved Orkney College. Feltarbeidet på Færøyene og Shetland i august 2005 ble gjennomført med økonomisk støtte fra Letterstedska Föreningen.

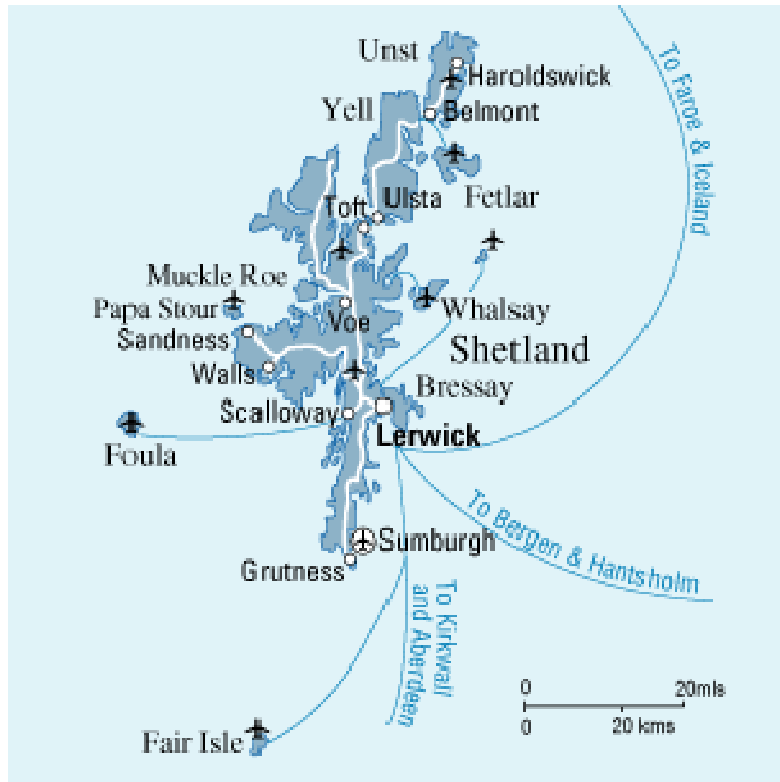
Jeg vil også takke Jóhan Hendrik W. Poulsen og Hjalti í Jákupsstovu for hjelp med den færøyske spørrelista. Daniel Apollon ved Aksis skal ha takk for det store arbeidet han la i korrespondanseanalysen.

Takk til Ingvild Kleiveland Vevle for grundig og samvittighetsfull korrekturlesning. Ann-Kristin Molde har lest den første delen av oppgava, og kommet med mange nyttige tips. Takk også til sofakroken for faglige og sosiale innspill.

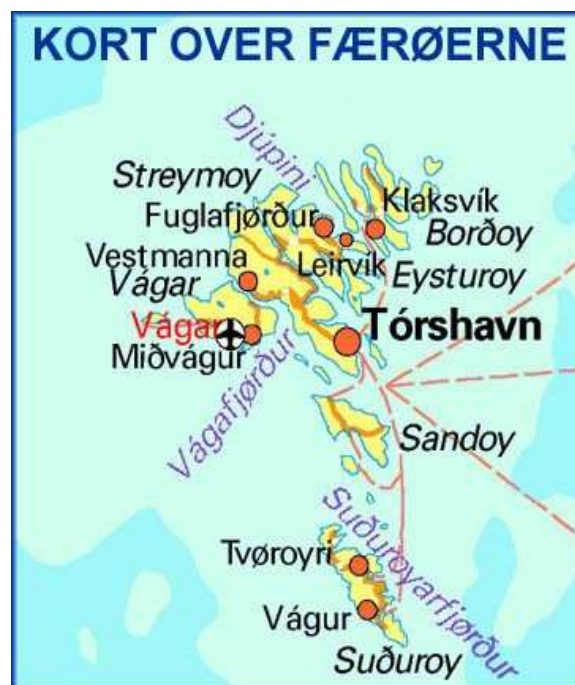
Takk til familien for hjelp, oppmuntring og inspirasjon.

Edit Bugge

Bergen, mai 2007

Kart over Shetland

Kart over Færøylene

Innhold

Innhold.....	1
Figurer	3
Forklaring av transkripsjonene	4
1 Innledning.....	6
1.1 Mål.....	6
1.2 Presentasjon av de tre tilnærmingene i studien	7
2 Presentasjon av datamateriale og metode.....	10
2.1 Datamaterialet til oppgavas første del	10
2.2 Innsamling av datamateriale til oppgavas andre og tredje del	11
2.3 Utvalg av ord	12
2.3.1 Utvalg av ord til intervjuene på Shetland	12
2.3.2 Utvalg av ord til intervjuene på Færøyene	15
2.4 Utvalg av informanter	16
2.4.1 Utvalg av informanter til holdningsintervjuene, mars 2005.....	16
2.4.2 Utvalg av informanter til ordintervjuene på Shetland, august 2005.....	17
2.4.3 Utvalg av informanter til den færøyske kontrollgruppa	18
2.5 Problemer knyttet til intervjueren.....	18
2.6 Problemer knyttet til de skriftlige spørrelistene	20
Del I.....	22
3 Tidligere studier av språkhistorie og språkforhold på Shetland.....	22
3.1 Tre ordsamlinger for shetlandsdialekten	23
3.1.1 Målgruppa for Jakob Jakobsens <i>Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland</i>	23
3.1.2 Er <i>Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland</i> representativ for språket? Hvilket språk?.....	26
3.1.3 Målgruppa for John Grahams <i>The Shetland Dictionary</i>	29
3.1.4 Er <i>The Shetland Dictionary</i> representativ for språket? Hvilket språk?.....	32
3.1.5 Einar Seims ordsamling.....	35
Del II.....	38
4 Folkelige vurderinger av språk.....	38

4.1 Folkelingvistikk.....	38
4.2 Selvrapportering	40
5 Resultater fra holdningsintervjuene.....	42
5.1 Hvem er shetlendere?	42
5.2 Oppfatninger av forholdet mellom 'English' og 'Shetlan'	44
5.2.1 Modell 1: 'Shetlandsk språk'	44
5.2.2 Modell 2: 'Shetlandsk avvik'	47
5.2.3 Diglossia.....	48
5.2.4 Skolens rolle	51
5.2.5 Modell 3: 'English', 'Shetlan' og 'dialect'	55
5.3 Oppfatninger om regional og sosial variasjon innen 'Shetlan'	57
5.3.1 Alder.....	57
5.3.2 Regional variasjon.....	59
5.3.3 Kjønn.....	62
5.3.4 Yrkesbakgrunn	63
6 Resultat fra de skriftlige spørreundersøkelsene i skoleklassene	66
6.1 'Holdningsdelen' i Anderson-spørreskjemaet.....	66
6.2 Hvor mange ord kjenner elevene?.....	69
6.3 Hvordan forklarer informantene ordene?	70
Del III	76
7 Om forståelser av talemålsvariasjon og språkendring.....	76
7.1 Å studere språkendring i 'apparent time' og 'real time'	78
7.2 Om 'orddød'	79
8 Resultat fra ordgjenkjenningsintervjuene.....	81
8.1 Hvilke ord kjenner informantene, og i hvilke betydninger?	81
8.1.1 Ulike former for 'orddød'	81
8.1.2 Hvilke ord er kjente?	84
8.1.3 Regionalisering av det shetlandske dialektleksikonet?	99
8.2 Hvor mange ord kjente informantene?.....	101
8.2.1 Alder.....	101
8.2.2 Region	105
8.2.3 Kjønn.....	106
8.2.4 Fritidsinteresse.....	106

8.2.5 Familiebakgrunn.....	107
9 Avslutning	108
9.1 Konklusjoner	108
9.1.1 Oppsummering av resultatene fra den leksikografiske analysen i del I.....	108
9.1.2 Oppsummering av resultatene fra den folkelingvistiske undersøkelsen i del II...	111
9.1.3 Oppsummering av resultatene fra den sosioleksikalske undersøkelsen i del III...	113
9.1.4 Forholdet mellom leksikografi, folkelingvistikk og ordgjenkjenning.....	116
9.2 Evaluering av metode	117
9.3 Videre forskning.....	119
Litteratur.....	122
Sammendrag	128
Vedlegg 1. Spørrelista med definisjoner fra ordsamlingene	130
Vedlegg 2: Spørreundersøkelse ved Anderson High School	156
Vedlegg 3: Spørreundersøkelse ved Føroya Handilsskúli	163
Vedlegg 4: Shetlandsk spørreliste (august 2005).....	169
Vedlegg 5: Færøysk spørreliste (august 2005).....	174
Vedlegg 6: Figur 7: Hvor mange ord kjenner informantene?	179
Vedlegg 7: Figur 8: Whalsay. Hvilke ord kjenner informantene?	180
Vedlegg 8: Figur 9: Central Mainland. Hvilke ord kjenner informantene?	181
Vedlegg 9: Figur 10: Fritidsinteresser, informanter født før 1965.....	182
Vedlegg 10: Figur 11: Ordgjenkjenning i ti familier (generasjon og søsken).....	183
Vedlegg 11: Figur 12: Ordgjenkjenning i ti familier (generasjon)	184
Vedlegg 12: Figur 13: Korrespondanseanalyse (antall kjente ord).....	185
Vedlegg 13: Figur 14: Korrespondanseanalyse (kjønn).....	186
Vedlegg 14: The Blindmen and the Elephant	187

Figurer

Figur 1: Oppgavas tre deler.....	7
Figur 2: 'Shetlandsk språk'	45
Figur 3: 'Shetlandsk avvik'.....	47
Figur 4: 'English', 'Shetlan' og 'dialect'	55
Figur 5: Ti forklaringsstrategier.....	73
Figur 6: Overføring av ordforråd.....	77
Figur 7: Hvor mange ord kjenner informantene?.....	179
Figur 8: Whalsay. Hvilke ord kjenner informantene?.....	180
Figur 9: Central Mainland. Hvilke ord kjenner informantene?.....	181
Figur 10: Fritidsinteresser, informanter født før 1965.....	182
Figur 11: Ordgjenkjenning i ti shetlandske familier (generasjon og søsken).....	183
Figur 12: Ordgjenkjenning i ulike generasjoner i ti shetlandske familier.....	184
Figur 13: Korrespondanseanalyse (antall kjente ord).....	185
Figur 14: Korrespondanseanalyse (kjønn).....	186

Forklaring av transkripsjonene

De fleste av de shetlandske informantene standardiserer talemålet sitt i de muntlige intervjuene i denne undersøkelsen. Derfor er informantutsagnene her stort sett gjengitt med standardengelsk rettskriving. Når de shetlandske informantene bruker mindre standardnære uttaleformer, har jeg gjengitt dette med utgangspunkt i John Grahams forslag til shetlandsk rettskriving i *The Shetland Dictionary* (Graham 2004:xxii–xxiii). Informantutsagn fra de færøyske muntlige intervjuene er gjengitt i normalfærøysk rettskriving. Når det gjelder ikkellingvistiske trekk, har jeg tatt utgangspunkt i transkripsjonmåten i Randi Høylands masteroppgave fra 2005 (Høyland 2005:85).

Felles prinsipp for gjengivelsen av alle informantutsagn og intervjuutdrag:

- Der informanten legger særlig trykk på ett ord i setninga, er dette markert ved kursiv, f.eks. i ”dey speak a tumbled up *dialect*”
- Nøling noteres som ”eh”, ”emm”
- Der informanten drar på ordene og setter ned tempoet i ytringa, er dette markert med flere punkum, f.eks. i ”we caa et a [hæk].. but et’s spelt H..”
- Latter: [latter]
- Avbrudd: --
- Uttrykk for å være enig: ”mhm” og ”mm”

Spesielt for gjengivelsen av uttalen i noen av de shetlandske informantutsagnene:

- Vokallengde og vokalkvalitet som avviker fra standardengelsk er gjengitt i et skriftbilde som ville gitt en tilsvarende uttale i standardengelsk, f.eks. i *oot*, *et*, *fesh* og *spæek* for *out*, *it*, *fish* og *speak*.
- Palatalisering/frikativisering av *k* og *g* markeres med *y*-innskudd, f.eks. i *kyen* [tjøn] og *gyem* [djə:m] for *ken* [kən], ’å vite’ og *game*
- Konsonanter som er stumme i shetlandsk, men som uttales i standardengelsk er sløyfet, f.eks. i *caa*, *fock*, *o*, *spæekin* og *Shetlan* for *call*, *folk*, *of*, *speaking* og *Shetland*.
- Der informantene bruker uttalenene *d* og *t* for *th* er dette markert, f.eks. i *dis*, *dat*, *dey*, *tink* for *this*, *that*, *they* og *think*.

- Sammendragninger av ord markeres med apostrof i samsvar med standardengelsk, f.eks. i *et's* for *it's*. Et unntak fra dette er former som *dunno* (*do nae*) *kindo* (*kind of*) og *kenno* (*do nae ken*).
- Der uttalen er viktig for tolkninga av informantutsagnene er uttalen gjengitt i IPA i klammer, f.eks. i ”*we caa et a* [høk]”
- Informantutsagn fra de skriftlige spørreundersøkelsene er gjengitt i informantenes stavemåte.

1 Innledning

1.1 Mål

Hovedmålet med dette prosjektet er å undersøke shetlenderes *kjennskap til og forestillinger om* den delen av det shetlandske dialektordforrådet som har opphav i et substrat fra det utdødde nordiske språket norn. Jeg belyser dette emnet fra tre ulike ståsted, gjennom tre problemstillinger. For det første vil jeg *undersøke shetlenderes kjennskap til dialektord med opphav i norn* gjennom en kvantitativ sosioleksikalsk undersøkelse. For det andre vil jeg *undersøke lekfolkkelige forestillinger om hvilken betydning denne delen av ordforrådet har når det gjelder å definere og 'avgrense' hva som regnes som 'Shetlan'¹ og 'Shetlan dialect'*. Her vil jeg benytte meg av kvalitative informantintervju og kvantitative spørreundersøkelser. For det tredje vil jeg *se nærmere på tre forskeres tilnærming til det shetlandske dialektordforrådet*, ved å analysere de tre største ordsamlingene fra Shetland som er utarbeidet etter 1880. Jeg håper at disse problemstillingene vil virke utfyllende på hverandre. I arbeidet vil jeg legge mest vekt på den første av de tre problemstillingene. Jeg vil derfor behandle denne problemstillinga til slutt i oppgava.

Prosjektet vil bygge på et relativt stort empirisk materiale, med i alt 125 informanter. Fordi jeg prioriterer en bred tilnærming og empirisk kartlegging, vil jeg i mindre grad kunne fordype meg i teoretiske diskusjoner knyttet til problemstillingene.

Språkvitenskaplig forskning og populærvitenskaplige framstillinger av shetlandsdialekten har i stor grad fokusert på de særtrekkene i dialekten som kan skyldes et norsksk substrat, og interessen har særlig vært rettet mot det norskske substratet i dialektleksikonet. Det mangler imidlertid oppdatert forskning om hvilken rolle denne delen av leksikonet spiller i talemålet i dag. I hvor stor grad forstår shetlendere forstatt dialektord med opphav i norn? Er noen ord bedre kjent enn andre? Hvilke sosiale makrovariabler kan ha betydning for språkbrukernes kjennskap til disse ordene?

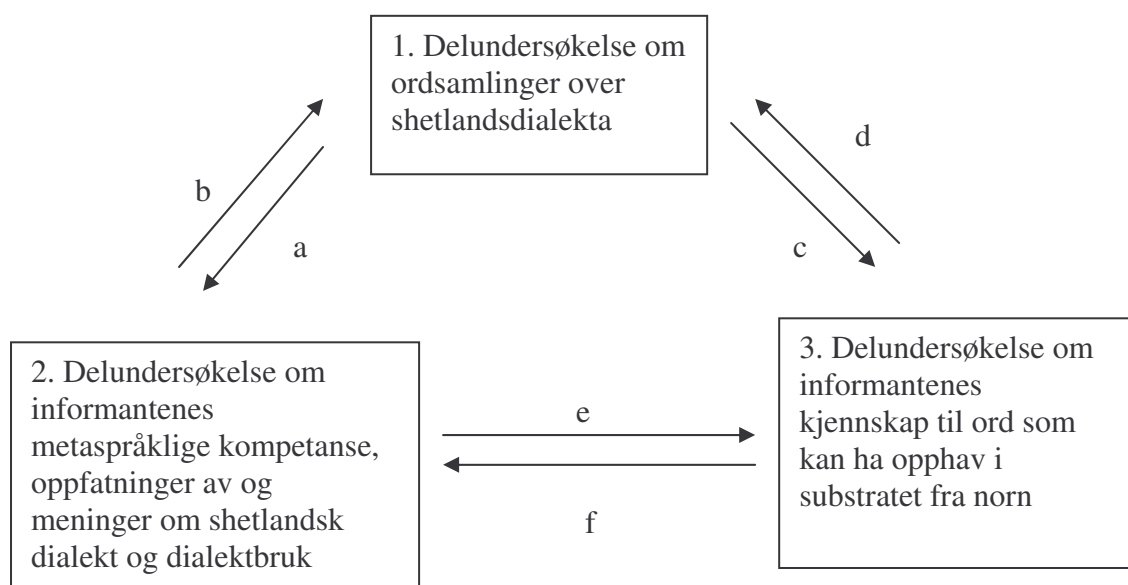
Gjennom å se nærmere på forskeres og lekfolks ulike tilnærminger til og oppfatninger om denne delen av leksikonet, ønsker jeg å sette søkelys på den mulige sammenhengen mellom fagtradisjonen i shetlandsk dialektforskning og shetlendernes forståelse av språkforholdene i hjemlandet.

¹ 'Shetlan' refererer her til en av de vanlige shetlandske betegnelsene på shetlandsdialekten. Jeg har valgt å bruke dette begrepet når jeg refererer til det informantene oppfatter som shetlandsdialekt. Begrepet 'English' refererer i oppgava til det informantene oppfatter som det standardspråklige engelske motstykket til 'Shetlan'. I denne oppgava brukes 'Shetlan' for å referere til talemålet, mens 'Shetland' har en geografisk referanse. Når jeg har valgt å utelate stum *d* i 'Shetlan', er det i tråd med én av flere vanlige shetlandske stavemåter (se f.eks. Tait 2004; Johnson 2004; Law 2004).

Når jeg undersøker forskeres og lekfolks tilnærminger til talemålet på Shetland, vil jeg for det første rette søkelyset på hvordan 'Shetlan' defineres og avgrenses i forhold til andre talemål, særlig i forhold til andre britiske og skotske dialekter og standardspråk. For det andre vil jeg undersøke om det finnes oppfatninger av at noen varieteter innen 'Shetlan' er mer 'typiske', 'egentlige' eller 'ekte' former av 'Shetlan', og om noen språkbrukere oppfattes å bruke et 'bedre' eller mer 'genuint' 'Shetlan'.

1.2 Presentasjon av de tre tilnærmingene i studien

Opgava er delt inn i tre deler, som gjenspeiler de tre problemstillingene (kapittel 1.1). Del I er en komparativ analyse av tre ordsamlinger over shetlandsdialekten, der målet er å belyse hvilke motiv, metoder og språkforståelser som ligger til grunn for arbeidene. Del II bygger i hovedsak på holdningsundersøkelser blant elever og lærere ved tre shetlandske skoler, der målet er å finne fram til folkelingvistiske oppfatninger av, meninger om og holdninger knyttet til dialekt og dialektbruk på Shetland. Del III bygger i hovedsak på en undersøkelse av variasjonen i shetlenderes kjennskap til det norske substratet i det shetlandske dialektordforrådet. Utgangspunktet her er 64 ord fra de tre ordsamlingene som er gjennomgått i første del av oppgava.

Figur 1: Forholdet mellom de tre delene i oppgava. Pilene illustrerer hypoteser om ulike årsaksforhold.

Figur 1 illustrerer de tre delundersøkelsene i oppgava og noen årsakshypoteser knyttet til forholdet mellom de ulike delene. Jeg vil undersøke om forskernes forståelse av språk og

dialektal kompetanse kan ha hatt innvirkning på den shetlandske oppfatninga av egen dialekt. De ordboks- og ordsamlingsarbeidene jeg analyserer i del I kan ha vært med på å forme en shetlandsk tradisjon og fellesforståelse om at kjennskap til det dialektale leksikonet er hovedkomponenten i dialektal kompetanse. Dette forholdet mellom oppgavas første og andre del illustreres i figuren gjennom pil a. Shetlenderne har både fungert som informanter for og lesere av litteraturen om shetlandsdialekten. Pil a og c illustrerer hvordan dialektforskninga kan ha hatt en innvirkning på shetlenderne både når det gjelder shetlendernes vurdering av og oppfatning av egen dialekt, og når det gjelder kunnskapen om eldre ord og uttrykk.

I del II vil jeg blant annet jeg rette søkelyset mot hvordan shetlendernes egen språkoppfatning, metaspråklige tradisjon og kompetanse kan ha hatt innvirkning på ordutvalget og ordboksdefinisjonene i de samlingene jeg har analysert i del I. Dette forholdet mellom de to første delene illustreres gjennom pil b i figuren. Samtidig vil en diakron utvikling av det shetlandske dialektordforrådet kunne gjenspeiles gjennom ulikhetene mellom de tre ordsamlingene. Disse forholdene illustreres gjennom pilene b og d i figuren.

Det antatte årsaksforholdet mellom kjennskap til dialektordforrådet på det ene siden og holdninger, oppfatninger og meninger om dialekten på den andre siden, kan illustreres som et vekselforhold (pilene e og f i figuren). Personer som både er positive til dialektbruk og er interesserte i dialekten, har ofte et relativt stort og tilgjengelig passivt ordforråd av eldre og sjeldne dialektord og dialektuttrykk. Disse faktorene vil gjerne ha innvirkning på hverandre. Mens interesse ofte fører til økt kompetanse, vil kompetanse ofte føre til økt interesse for og mer positive oppfatninger av dialekten.

I del I vil jeg undersøke om ordsamlingene er mer representative for enkelte shetlandske varieteter og stilregister enn andre, og i del II vil jeg undersøke om informantene oppfatter en bestemt shetlandsk geolekt eller sosiolekt som 'riktigere', eller 'mer shetlandsk' enn andre shetlandske varieteter.

Den shetlandske dialekten er under påvirkning fra standardengelsk og andre britiske varieteter. Parallelt med dette skjer det en utjevning av lokale forskjeller mellom ulike varianter av shetlandsdialekten. I faglitteratur og populærlitteratur blir utviklinga mot et shetlandsk ordforråd som ligger nærmere det standardengelske ordforrådet, ofte sett på som et uunngåelig resultat av teknologisk og økonomisk modernisering. Med utgangspunkt i Jon André Nergaards skille mellom ulike former for orddød (Nergaard 1996), vil jeg undersøke om ord som ikke lenger har en referensiell funksjon i dagliglivet til moderne shetlendere, er mindre kjente blant informantene enn andre lokale ord som også har opphav i norn. Dersom det er en nødvendig og forutsigbar sammenheng mellom samfunnsmessig utvikling og det

passive ordforrådet til språkbrukerne i et samfunn, kunne vi tenke oss at vi vil finne en parallell endring i andre samfunn som har gjennomgått lignende økonomiske og teknologiske moderniseringsprosesser. Jeg har derfor gjennomført en tilsvarende undersøkelse med utgangspunkt i semantisk tilsvarende færøyske ord i ei færøysk kontrollgruppe.

Som i fabelen om de blinde og elefanten² kan ulike tilnæringsmåter i talemålsforskninga gi like riktige, men like ufullstendige bilder av den samme virkeligheten. Språkforskeren velger metode etter å ha vurdert hva det er han ønsker å finne ut av, og, i Robert Yins formulering, om problemstillingen for arbeidet er et ”*who, what, where, why* or *how* question” (Yin i Gunleifsen 2006:121–122). I sosiolingvistikken vil man ofte forsøke å løse ’hvem-’, ’hva-’ og ’hvor-spørsmålene’ gjennom kvantitative tilnæringsmåter, mens man i ’hvorfor-’ og ’hvordanspørsmålene’, vil bruke kvalitative tilnæringer. De ulike tilnæringsmåtene skiller seg både i diskusjonen rundt informantutvalg og metoder for innsamling, behandling og tolkning av data (Akselberg 2006:144). Selv om jeg har lagt mest vekt på den kvantitative delen i denne oppgava, dvs ordgjenkjenningsintervjuene, har jeg i et forsøk på å se litt mer av elefanten, også brukt mer kvalitative metoder i arbeidet.

Rammen for en masteroppgave har satt grenser for hvor bredt og dypt jeg har kunnet gå inn i de tre temaene. I siste kapittel skisseres noen delproblemstillinger som jeg mener det kunne vært fruktbart å forske videre på.

² Se f.eks. John Godfrey Saxes *The Blindmen and the Elephant* (vedlegg 14, s. 186).

2 Presentasjon av datamateriale og metode

2.1 Datamaterialet til oppgavas første del

I del I har jeg valgt å konsentrere meg om tre ordsamlinger over det shetlandske ordforrådet: Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland*³ (1921), shetlenderen John Grahams *The Shetland Dictionary* (2004 [1979]) og ei ordsamling fra 1930-tallet, utarbeida av nordmannen Einar Seim. Den siste ordsamlinga over ord med opprinnelse i norn i det shetlandske talemålet finnes på Målføresamlinga, Nordisk Institutt, UiB. Med rundt 10 000 oppsalgsord, er Jakobsens *EONSS* er den største ordsamlinga over shetlandsdialekta. Grahams *TSD* og Seims ordsamling er langt mindre i omfang, men er likevel de to største samlingene fra det shetlandske ordforrådet som bygger på materiale samlet inn etter at *EONSS* ble gitt ut.

De tre ordsamlingene skiller seg fra hverandre, både i tid og omfang. Forfatterne representerer ulike tidsepoker, har ulik grad av akademisk skolering, de kan ha hatt ulik motivasjon for arbeidene sine og ulike målgrupper i tankene. I studier av dialektendringer er det kanskje lett å glemme at de eldre, gjerne idealiserte beskrivelsene av språket som man legger til grunn for undersøkelsene, også bør vurderes kritisk. I likhet med andre ordbøker over levende talemål, vil dialektordbøker aldri gi en uttømmende beskrivelse av ordforrådet, og forskerne har i ulik grad hatt målsettinger om å fange opp språkvariasjonen innad i språksamfunnet.

I analysen av *The Shetland Dictionary* har jeg gått gjennom alle oppslagsordene i ordboka, for å undersøke om visse typer ord er bedre representert enn andre. I analysen av *EONSS* og av Einar Seims ordsamling fra Shetland har jeg valgt å ta utgangspunkt i oppslagsordene under én enkelt bokstav: bokstaven 's' i *EONSS* og bokstaven 'h' i Einar Seims ordsamling. Når jeg her har valgt å foreta en leksikografisk vurdering på grunnlag av oppslagsordene under én bokstav, er dette selvsagt en metode som kan diskuteres. Jeg hadde ikke tid til å gå gjennom alle ordene i *EONSS*, men måtte foreta et utvalg. Nærmere 20 % av ordene i *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* er oppført under bokstaven 's', og den er dermed den bokstaven med flest oppslagsord. Jeg kan likevel risikere at enkelte semantiske kategorier er overrepresentert under 's', særlig fordi lignende ord med lignende betydning er oppført som separate oppslagsord, dersom de tilhører ulike ordklasser. Det er mulig at jeg ville ha fått et annet resultat dersom jeg foretok utvalget ved f.eks. å plukke ut

³ Fra nå referert til som *EONSS*

hvert femte ord i ordboka som helhet. Da jeg valgte å gå ut fra én bokstav, var det særlig tidsbesparende og arbeidsbesparende motiv som lå bak.

Einar Seims ordsamling fra Shetland er lite kjent på Shetland, i forhold til *EONSS* og *The Shetland Dictionary*. Jeg har lagt mindre vekt på Seims ordsamling i del I, og har bare gått gjennom kortene under bokstaven 'h' i samlinga.

2.2 Innsamling av datamateriale til oppgavas andre og tredje del

Arbeidet med å samle inn datamaterialet til den andre og tredje delstudien ble delt inn i fem hoveddeler. I mars 2005 gjennomførte jeg en undersøkelse ved tre shetlandske skoler, der jeg intervjuet to lærere og til sammen 30 elever. Her forsøkte jeg blant annet å kartlegge noen av informantenes holdninger til shetlandsdialekten, og å få et inntrykk av noen språkholdninger, normer og forestillinger som kan være med på å styre språkbruken til informantene.

I august 2005 reiste jeg tilbake til Shetland for å gjennomføre ordgjenkjenningsintervju til en kvantitativ sosioleksikalsk undersøkelse. Her ba jeg 47 informanter fra Central Mainland og Whalsay forklare 64 shetlandske dialektord. Resultatene fra disse ordgjenkjenningsintervjuene er gjengitt i kapittel 8. For å utvide informantgrunnet mitt, sendte jeg den samme spørrelista til en skoleklasse ved Anderson High School i Lerwick. 21 elever svarte på undersøkelsen. Resultatene fra denne delundersøkelsen er gjengitt i kapittel 6 og 8.

Jeg gjorde også to sammenligningsstudier på Færøyene, der jeg fikk et utvalg færøyske informanter til å forklare færøyske ord som svarte til de fleste av de shetlandske ordene i den shetlandske spørrelista. I tillegg til sju muntlige ordgjenkjenningsintervju med færøyske informanter, sendte jeg spørrelista til en skoleklasse i ved Føroya Handilsskúli i Kambsdali. 18 færøyske elever svarte på spørreundersøkelsen, resultatene er gjengitt i kapittel 5 og 7.

I alt har jeg vært i kontakt med 100 shetlandske informanter og 25 færøyske informanter i arbeidet med denne oppgava. Jeg har prioritert å intervju flere informanter framfor å ha lange spørrelistor (se kapittel 2.3.2). Alle muntlige intervju ble tatt opp på bånd, og jeg transkriberte det meste av hvert intervju, og kontrolllyttet på intervjuene minst to ganger. Til sammen utgjør informantintervjuene knappe 20 timer, så mye av arbeidstiden i dette mastergradsarbeidet har gått med til databehandling.

Ønskemålet med en kvantitativ undersøkelse er at den skal gi resultater som er representative for, og kan gi indikasjoner om tendensene i et språksamfunn som helhet. Man kan sjelden intervju alle medlemmene i språksamfunnet, eller intervju informantene om

hele ordforrådet, og er derfor nødt til å gjøre et utvalg av begge deler. Utvalget av ord til spørrelista må tas med hensyn til informanten. Det er begrenset hvor mange ord en informant kan komme seg gjennom uten å slite seg ut. Antallet informanter man kan ta med vil være styrt av intervjuerens begrensinger, både når det gjelder tid og økonomi. Dersom man velger å intervju informantene gjennom skriftlige spørrelister, kan man ta med flere informanter enn om man velger å ha muntlige intervju. Muntlige intervju har likevel sine klare fordeler, særlig i undersøkelser der man ønsker å kartlegge kjennskapen til ord i dialekter uten en fastlagt standardortografi som informantene er kjent med. I muntlige intervju har man muligheten til å oppklare både uttale og ordform, på en måte som vanskelig lar seg gjøre i skriftlige undersøkelser (Nergaard 1997:48). Jeg har valgt å benytte meg både av skriftlige undersøkelser og muntlige intervju i del II og III av studien, og framstille resultatene fra de muntlige og de skriftlige intervjuene hver for seg.

2.3 Utvalg av ord

2.3.1 Utvalg av ord til intervjuene på Shetland

I sosioleksikalske studier av denne typen må man foreta et utvalg av ord som informantene skal presenteres for. Jeg mener at det er ekstra god grunn til å tenke nøye gjennom denne delen av arbeidet, fordi spørrelista i stor grad vil kunne farge det endelige resultatet.

Måten jeg har valgt ut ordene i spørrelista på, skiller seg på flere måter ut fra det som har vært gjort tidligere i norske hovedfagsoppgaver om leksikalsk variasjon og orddød. Flere norske hovedfagsoppgaver om orddød har operert med lengre spørrelister på opp til 2000 ord (König 1979). Jeg mener at det er uheldig å ha så lange spørrelister, fordi intervjuene blir trøttende både for informanter og intervjuere. Når intervjuene drøyer ut til flere timer, opp mot halve arbeidsdager i flere undersøkelser (König 1979; Valestrand 1978; Nergaard 1996), kan det være vanskelig å holde motivasjonen oppe, særlig for informanter som kjenner få av ordene. Jeg kunne ønsket at forskerne i disse tidligere studiene hadde markert prosentandelen for kjennskap for hvert ord i spørrelista, slik at vi kunne sett om det fantes et punkt der informantene begynte å bli trøtte, og om dette eventuelt kunne ha innvirkning på resultatene.

Jeg har altså tatt utgangspunkt i tre skriftlige kilder for å finne ord til spørrelista: Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* (1921), shetlenderen John Grahams *The Shetland Dictionary* (2004 [1979]), og ei ordsamling fra 1930-tallet, utarbeida av nordmannen Einar Seim (se kap 2.1.2). Jeg valgte å holde meg til bostaven 'h' i undersøkelsen, og bare ta med ord som det var belegg for i *TSD* og i minst én av de to andre kildene. Jakobsens *EONSS* har 720 ord under bokstaven 'h', Grahams *TSD* har 182 ord under

bokstaven 'h', og Seims ordsamling har 86 ord under bokstaven 'h'. For at et ord i ulike kilder skulle oppfattes som det samme, satte jeg som krav:

- a) at oppslagsformene i de ulike kildene skulle tilhøre samme ordklasse
- b) at det skulle være rimelig samsvar mellom uttaleforma/oppskriverforma i oppslagsformene
- c) at det skulle være semantisk samsvar mellom minst én av delbetydningene ført opp under oppslagsformene i de ulike kildene.

Etter å ha gått gjennom ordene etter disse kriteriene, satt jeg igjen med 64 ord. Dette er få ord sammenlignet med spørrelistene i tidligere undersøkelser. Jeg valgte likevel å holde meg til dette antallet, særlig fordi det ga meg mulighet til å intervju flere informanter, også gjennom skriftlige skoleundersøkelser med én skoletime som tidsramme for gjennomføringen av undersøkelsen.

Jeg kom fram til denne framgangsmåten etter å ha vurdert resultatene fra det første feltarbeidet i mars 2005. Her prøvde jeg meg med ei spørreliste med tilfeldig valgte ord fra bokstaven 'h' i Jakobsens *EONSS*. Denne spørrelista fungerte dårlig, og jeg ser flere mulige årsaker til dette. For det første fører Jakobsen opp svært mange ulike uttaleformer for de enkelte ordene, uten alltid å markere hvilken uttalevariant som er vanligst, eller i hvilken grad det dreier seg om regionale varianter. Dette gjorde det vanskelig for meg som intervjuer å presentere ordene for informantene. Stavemåten i ordboka retter seg etter dansk normaluttale, slik at jeg vanskelig kunne presentere informantene for skriftlige spørrelistene. For det andre kan vi ikke se bort fra at Jakobsens ord rett og slett var for gamle. Jakobsen samlet inn ord på 1890-tallet, og intervjuet helst eldre informanter. Man kan derfor gå ut fra at ordsamlinga kan ha vært mer representativ for ordforrådet noen tiår tidligere. Jeg ville gjerne vise leksikalsk variasjon mellom ulike informantgrupper, og ønsket derfor ei spørreliste med ord som i alle fall enkelte av informantene hadde mulighet for å kjenne til. For det tredje kunne selvsagt også informantene i skoleintervjuene ha vært for unge til å ha et fullt utviklet ordforråd⁴ (Nergaard 1996:55). De opplevde det tydelig som vanskelig å kjenne igjen ord ute av kontekst. Siden jeg oppsøkte elevene gjennom skolen, virket det som om flere av dem oppfattet intervjuene som en skoleprøve, og ble ille til mote når de ikke 'kunne svarene'.

⁴ Ungdommene var mellom 14 og 18 år (de fleste var 16 år gamle).

Forhåpentligvis hadde dette mindre effekt i de senere ordgjenkjenningsintervjuene, da jeg stort sett snakket med noe eldre informanter i andre omgivelser (se kap. 2.4.2).

Et annet problem som jeg støtte på under innsamlingsarbeidet, var at informantene var skeptiske til at spørrelista representerte ordforråd som hadde vært brukt i shetlandsdialekta, og de var særlig kritiske til Jakobsens arbeid. Denne skepsisen artet seg særlig i vandrehistorier om ord Jakobsen hadde misforstått, i sin iver etter å finne rester etter norn. Når man intervjuer informanter i en slik undersøkelse, er man avhengig av en viss velvilje hos informantene, og at informantene selv tror at ordene i undersøkelsen er mulige ord i deres eget talemål. Her følte jeg at John Grahams *The Shetland Dictionary* på mange måter nøt en høyere status blant folk flest enn Jakobsens *EONSS*.

Ved bare å ta med ord som det var belegg for i minst to av de tre kildene jeg la til grunn da jeg utarbeidet spørrelista til de senere ordgjenkjenningsintervjuene, håpet jeg å unngå noen av disse problemene. På denne måten kunne jeg sikre meg at ordene jeg la fram for informantene hadde vært kjent i alle fall fram til 1950-tallet, og jeg kunne luke ut ord som kunne være resultat av feilkilder eller misforståelser. Selv om både Graham og Seim var godt kjente med Jakobsens arbeid, fant jeg ingen tegn på direkte kopiering eller mulig avskrift. Det relativt lave antallet samsvarende ord tyder også på dette.

Ved å bruke *The Shetland Dictionary* som én av tre kilder, fikk jeg også ordene i en rettskriving som var lett forståelig for informantene, noe som åpnet opp for at informantene kunne presenteres for skriftlige spørrelister. Dette viste seg å være en fordel også i de muntlige intervjuene, der informantene fikk se på ordene mens jeg leste dem høyt. Dette så ut til å gjøre det lettere for informantene å rette på uttalen min, dersom de selv brukte en annen uttalevariant, i tillegg til at det gjorde intervjuene med eldre informanter mer effektive.

En av hovedårsakene til at jeg valgte å ta utgangspunkt i ord som begynte på bokstaven 'h' i spørrelista, var at jeg håpet å spore opp mer om John Grahams pilotstudie fra 1977, slik at jeg også kunne se resultatene fra undersøkelsen min i et longitudinelt perspektiv. Grahams studie er referert i innledningen til *The Shetland Dictionary*, og består av to deler. I 1949 leste Graham gjennom de 720 ordene under bokstaven 'h' i *EONSS*, og kom fram til at han kjente 107 av dem. Nesten 20 år senere, i 1977, fikk han ei 19⁵ år gammel jente til å gå gjennom de samme ordene. Hun kunne da forklare 65 av dem. I følge Maria Leask⁶ i Lerwick skal Graham også ha intervjuet henne og en annen ung shetlander fra Central Mainland 20 år

⁵ Informantens alder og årstallet for undersøkelsen er spesifisert av John Graham (brev datert 5.3.2005) og informanten for undersøkelsen (telefonsamtale 15.3.2005).

⁶ Opplyst i samtale, august 2005.

senere, dvs. i 1997. Etter korrespondanse med Graham og med informanten fra undersøkelsen i 1977, har jeg likevel ikke greid å få tak i detaljene fra Grahams studie. Dersom man skal sammenligne resultatene fra min undersøkelse med Grahams pilotstudie, er man avhengig av å kunne plukke ut de av ordene i Grahams spørreliste som ikke finnes i spørrelista mi, og motsatt, for komme fram til et sammenlignbart tallmateriale.

2.3.2 Utvalg av ord til intervjuene på Færøyene

På eit punkt kan ein rekne som heilt sikkert at orddauden har vore stor frå eldre til yngre, og det er ved ord eg har kalla referentdaude. Ord for t.d. gamle reidskapar, gardsdrift og gamaldagse levemåtar har eg difor valt å halde utanfor undersøkinga. [...] Orda høyrer til ei anna verd og ei anna tid. Eg meiner det er grunn til å kritisere tidlegare framstillingar som ikkje har teke omsyn til dette poenget. (Nergaard 1996:52)

Det er ikke alltid like lett å avgjøre om ord forsvinner på grunn av språklig påvirkning utenfra, fra ord fra andre talemål, eller om orda forsvinner fordi tingene de beskriver ikke snakkes om lenger, fordi de er blitt degradert til museumsgjenstander. En måte å undersøke dette kan være å gjøre en tilsvarende undersøkelse i et språksamfunn som man kan tenke seg har hatt et noenlunde tilsvarende ordforråd for noen generasjoner siden, og som har gjennomgått en noenlunde tilsvarende endring i den sosiale virkeligheten til språkbrukerne. Her kan Færøyene fungere som et tilsvarende språksamfunn til det shetlandske. Selv om færøysk har overlevd som hovedtalemål på øyene, kunne man tenke seg at de samme mekanismene for 'referentdød' har vært virksomme her. Jeg bestemte meg derfor for å intervju ei kontrollgruppe på Færøyene med tilsvarende ord som i den shetlandske spørrelista.

Jeg brukte flere framgangsmåter for å finne fram til de ordene jeg ville bruke i den færøyske spørrelista. I noen tilfeller oppgir Jakobsen tilsvarende ord i færøysk i *EONSS*, som i f.eks. shetl. *hagmark*⁷, fær. *hagamark*, shetl. *hinnispott*, fær. *ennispónur*. I disse tilfellene har jeg brukt Jakobsens egne jamføringsord. I de tilfellene der Jakobsen ikke gir slike tilsvarende ord, har jeg fått hjelp fra Jóhan Hendrik Winther Poulsen, professor emiritus i færøysk ved Fróðskaparsetur Føroya og Hjalti í Jákupsstovu, direktør for Fiskirannsaknarstova Føroya. Eksempel på slike ord er fær. *hávur* for shetl. *hoe*, fær. *hólgi* for shetl. *hallo*, og fær. *sóltám* for shetl. *hedimoo*. Det var ikke alltid mulig å finne ord i færøysk som svarte fullstendig til de shetlandske i bruk og betydning. Stort sett viste det seg å være enklest å finne tilsvarende former for konkrete substantiv, og siden det særlig er denne gruppa som kunne vært utsatt for referentdød, la jeg mest vekt på disse, og noe mindre vekt på de 'vanskeligere', mer abstrakte ordene, og de ordene som ikke burde ha vært utsatt for referentdød. For noen av ordene i den

⁷ Jeg refererer ikke til sidetall i de aktuelle ordbøkene for de ulike oppslagsordene. De tre ordsamlingene er ordnet alfabetisk, og jeg regner derfor med at oppslagsforma fungerer som referanse i seg selv.

første gruppa var det nødvendig å gi flere færøyske former for å dekke de ulike delbetydningene for det shetlandske ordet. Et eksempel på et slikt ord er det shetlandske *haaf*, der jeg valgte å be de færøyske informantene forklare både hva *hav* og *útróður* er.

2.4 Utvalg av informanter

2.4.1 Utvalg av informanter til holdningsintervjuene, mars 2005

Den første innsamlingsturen i mars 2005 hadde to formål: 1) å intervju skoleelever for å kartlegge hvilke oppfatninger de hadde om sitt eget talemål, og 2) å teste ut ei spørreliste med eldre shetlandske ord hentet fra Jakob Jakobsens *EONSS*.

I denne delundersøkelsen intervjuet jeg også to av lærerne ved skolene. Lærerintervju har blant annet blitt brukt i holdningsstudier i Wales, i Coupland, Williams og Garrets studie på begynnelsen av 90-tallet, der 129 lærere ble bedt om å gjøre greie for walisiske dialektforhold (Coupland, Williams, and Garrett 1999). Forfatterne trekker lærere fram som ei interessant informantgruppe, fordi de har ei særlig rolle i å forme og videreformidle normative oppfatninger av språk, særlig når det gjelder spenningsforholdet mellom dialekt og standard (Coupland, Williams, and Garrett 1999:334).

Intervjuene med skoleelevene ble delt i to deler. Jeg begynte intervjuene med en samtale om språk, med grunnlag i en semistrukturert intervjuguide. Deretter spurte jeg elevene om ordene i spørrelista. Disse tidlige ordgjenkjenningsintervjuene fungerte dårlig (se kapittel 2.3.2), og jeg har valgt å konsentrere diskusjonen om funnene fra den første delen av undersøkelsen, det vil si holdningsintervjuene.

Jeg ønsket å intervju elever fra to forskjellige steder på Shetland, fra et 'urbant' og et mer 'ruralt' miljø. Som den største byen på Shetland blir Lerwick som regel regnet som den plassen på øyene der den shetlandske dialekten har stått svakest. Antallet innflyttere er høyt og en mindre andel av innbyggerne arbeider innen tradisjonelle yrker i primærnæringen enn det vi finner andre steder på Shetland. Jeg ønsket også å intervju elever på en 'bygdeskole', for å se om språkholdningene blant disse elevene samsvarte med holdningene hos elevene i Lerwick. I eldre tekster trekkes nordøyene, dvs Unst, Yell og Fetlar fram som de øyene hvor norn holdt seg lengst, og der talemålet var sterkest merket av et nornsk substrat. Jakobsen la derfor stor vekt på å undersøke talemålet her. Jeg valgte å intervju elever som gikk siste året ved Baltasound Junior High School på Unst, Mid Yell Junior High School på Yell⁸, og Anderson High School i Lerwick.

⁸ Mid Yell Junior High School tar også inn elever fra Fetlar. I klassen jeg intervjuet, gjaldt dette én elev.

Jeg intervjuet elevene i skoletiden, i et separat rom på skolen. I Unst og Yell intervjuet jeg alle elevene i avgangsklassene som oppfylte kravene mine. Jeg har altså intervjuet alle ungdommene på Unst, Yell og Fetlar som er født i 1987 og som har én eller begge foreldre fra Shetland. I tillegg intervjuet jeg to elever født i 1988 på Unst. I Lerwick gikk jeg inn i to skoleklasser, og intervjuet de elevene som oppfylte kravene der. I tillegg intervjuet jeg en elev i Lerwick, som var oppvokst på Shetland, uten shetlandske foreldre. På Yell intervjuet jeg elevene individuelt. På Unst og i Lerwick, intervjuet jeg elevene i grupper på to og tre, etter ønske fra rektor og lærere.

Unst fikk en RAF-base på 50-tallet, og rundt halvparten av elevene på skolen er i dag barn av innflyttere. Dette gjalt også elevene i avgangsklassen (f.1988) ved Baltasound Junior High School på Unst som jeg intervjuet i holdningsintervjuene. De som hadde foreldre fra Shetland, oppgav å være todialektale. De brukte en standardvarietet i skolesammenheng, og i samtale med skolekamerater som hadde ikke-shetlandsk bakgrunn, og snakket dialekt hjemme. Dette ble bekreftet av lærerne. Yell har færre innflyttere. Blant de elleve elevene i avgangsklassen på Mid Yell Junior High School (f.1988) oppfylte ni de nevnte kravene jeg satte til informanter. I Lerwick oppfylte enda færre av elevene kravene jeg satte til informanter, og blant de som gjorde det, hadde få av dem bakgrunn fra Lerwick. Det er vanlig at elever fra bygda kommer inn til Anderson High School for å fortsette skolegangen når de er ferdig med Junior High School. Noen kommer også tidligere. Anderson High School har en blanding av skotske elever, utenlandske elever, elever fra Lerwick og omegn, elever som pendler fra bygda, og elever fra shetlandske øyer lengre unna, som Fetlar, Fair Isle og Whalsay, og som bor på internat i Lerwick.

Informantkravene gjør at informantene mine i liten grad er representative for samfunnet som helhet, særlig når det gjelder elevene fra Lerwick og Unst. Jeg tror likevel at resultatene kan gi noen indikasjoner om språkholdninger i den ungdomsgruppa som oppfattes som, eller helst kunne tenkes å oppfattes som, brukere av shetlandsk dialekt.

2.4.2 Utvalg av informanter til ordintervjuene på Shetland, august 2005

Den beste måten å velge ut informanter til ordintervjuene ville være å bruke et stratifisert utvalg, basert på kjønn, alder, bosted og foreldres oppvekstssted, med random sampling innen hver gruppe. Dessverre viste dette seg å være vanskelig å gjennomføre. For å komme fram til et slikt utvalg, måtte jeg ringe til husstander, helt til jeg fant fram til informanter som oppfylte kravene jeg hadde satt fram. Særlig i Lerwick tilhører mindretallet av befolkningen denne

gruppa. Det viste seg også at mange var lite villige til å avtale intervju med en fremmed over telefon, og mange la på røret med det samme at de hørte at det var en ukjent som ringte.

Jeg valgte derfor å velge ut informanter etter nettverksmetoden, og ba bekjente i Whalsay og i Lerwick om å introdusere meg for tre familier på hver plass. I tillegg til disse familiene, fant jeg fram til én familie i Whalsay, og tre familier i Lerwick på egen hånd. Når jeg først hadde kommet i kontakt med familiene ble det enklere. Jeg intervjuet alle i familien som var hjemme, og ble i flere tilfeller vist videre til andre slektninger og deres familier. I etterkant er jeg glad for at jeg måtte finne fram til informanter til denne måten. Å se på nettverk og familietilhørighet i forhold til leksikalsk variasjon, åpnet for nye problemstillinger og synsvinkler i arbeidet mitt. I tillegg til familiene intervjuet jeg ni informanter, som det viste seg å være vanskelig å intervjuer familiene til. Jeg har tatt disse med som kontrollinformanter.

Intervjuene ble gjennomført der det passet best for informanten. De fleste intervjuene ble gjennomført hjemme hos informantene, men noen ble også gjennomført på arbeidsplassen hvis informantene ønsket det. Når flere medlemmer av familien var hjemme, intervjuet jeg familiemedlemmene individuelt i et separat rom .

I tillegg til de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene på Shetland, sendte jeg ut spørreskjema til en skoleklasse ved Anderson High School i Lerwick, med den samme spørrelista som jeg brukte i de muntlige intervjuene. Her lot jeg alle elevene i klassen fylle ut skjemaet, uavhengig av om de oppfylte de tidligere nevnte informantkravene. De 21 elevene i den shetlandske skoleklassen var mellom 15 og 17 år gamle, og de kom fra ulike deler av Shetland.

2.4.3 Utvalg av informanter til den færøyske kontrollgruppa

De muntlige intervjuene på Færøyene ble gjort med sju færøyske informanter som hadde bodd på Færøyene fra minst fylte fem år og som hadde begge foreldre fra Færøyene. I tillegg til disse intervjuene sendte jeg en et skriftlig spørreskjema med den samme spørrelista til en skoleklasse ved Føroya Handilsskúli i Kambsdali. Her ba jeg alle elevene i klassen om å fylle ut skjemaet, uavhengig av oppveksted.

2.5 Problemer knyttet til intervjueren

I hovedfagsoppgaver om variasjon og endring i norske dialekter har forfatterne ofte valgt å undersøke forhold i egne talemål. Det er både fordeler og ulemper knyttet til en slik framgangsmåte. Forskeren vil ha en god del intuitiv kunnskap om den aktuelle dialekten, og det er mindre sjans for at informanten legger om språket i et intervju der intervjueren har samme dialekt. Med min ikke feilfrie, norske skoleengelsk stiller jeg på flere måter svakere

her. Dersom dette var en undersøkelse som hadde som formål å kartlegge faktisk bruk av ord med opprinnelse i norn, ville jeg vært en lite egnet intervjuer. I intervjuene mine oppgav de fleste informantene å være todialektale, med en shetlandsk varietet og en standardnær varietet. Hvor stor forskjellen faktisk var mellom disse, varierte selvsagt fra informant til informant.

Man må regne med at informantene la talemålet nærmere en engelsk eller skotsk standard i opptakene, ikke minst fordi jeg er utlending. Ungdommene jeg intervjuet i holdningsintervjuene, mente det var naturlig å legge om til et standardnært talemål, 'to knap' (dvs. å knote), i samtale med personer som ikke snakket shetlandsk dialekt (selv om de var bosatt på Shetland). Vi kan også tenke oss at informantene ville kunnet basere en eventuell språklig tilpasning på at jeg er ikke bare er skandinav, men også halvt færøysk. Jeg regner med at mange shetlendere har lagt merke til hvor fornøyde både færøyinger og nordmenn blir når de kjenner igjen stedsnavn, ord og uttrykk på Shetland som ligner på dem de kjenner hjemmefra. Slik kunne man risikere at noen av informantene ville velge å snakke 'breiere' enn det de ellers ville ha gjort.

Dersom intervjuene ble gjort med en shetlandsk intervjuer, ville informantene kanskje ha valgt å bruke et annet talemål. Siden jeg har konsentrert meg om *kjennskap til ord* heller enn faktisk bruk, tror (og håper) jeg denne konvergensen ikke har like stor konsekvens for materialet mitt.

Et annet problem jeg støtte på som ikke-shetlender er at flere av informantene stilte seg tvilende til min evne til å uttale shetlandske dialektord, og derfor ikke alltid stolte på min uttale av ordene på spørrelista. Et eksempel på en slik tankegang kan vi kanskje finne i informantutdraget under, fra en samtale med en kvinnelig informant fra Whalsay, født 1974, om ordet *hagless*. De to vanligste uttalene av ordet blant informantene, var [ha:gles] og [hæ:gles]. Jeg prøvde derfor å nevne begge uttalevariantene fra begynnelsen av. Informanten ser ut til å tvile på at noen av uttaleformene er shetlandske. Dette var sikkert også tilfelle i flere intervju, selv om det ikke ble sagt like tydelig som her, og det må derfor regnes med i vurderingen av validiteten i resultatene mine:

<i>intervjuer:</i>	and if something's [ha:gles], [hæ:gles]
<i>informant:</i>	[ha:gles]... (hvisker) ..no
<i>intervjuer:</i>	no
<i>informant:</i>	I wonder how would say et en Shetlan
<i>intervjuer:</i>	[ha:gles]?
<i>informant:</i>	[hæ:gles]?
<i>intervjuer:</i>	[hæ:gles]
<i>informant:</i>	[hæ:gles]... I would guess that et means something.... that es a bet weak and not so steardy no?

At informantene stiller seg tvilende til at jeg uttaler ordene riktig, har likevel sine fordeler, ikke minst fordi de kan være mer villige til å 'smake seg fram' til andre uttalevarianter, som kan ligge nærmere deres eget talemål. Dette gjorde det også lettere for informantene å rette på uttalen min, der de mente at en annen uttalevariant var vanligere eller riktigere. I ett tilfelle opplevde jeg at en informant som kjente til færre ord enn hun selv hadde regnet med å kunne, tok opp dette mot slutten av intervjuet, da hun mente at situasjonen ville vært en helt annen dersom jeg hadde kunnet uttale ordene 'skikkelig'⁹. Kritikken ble lagt fram i temmelig negative ordelag. Slik kritikk skal selvsagt tas alvorlig og trekkes inn i vurderingen av resultatene mine, men det viser også hvor varsomt man bør gå fram i et slikt terreng hvor informanten kan føle at intervjueren forsøker å sette en merkelapp på den språklige kunnskapen som helhet, eller forsøker å definere eller omdefinere informantens språklige identitet. Dette er et problem man kan støte på i de fleste informantintervju av denne typen, uavhengig av språksamfunn. Her var det kanskje en fordel for informanten at jeg ikke var shetlender, og at det dermed var relativt lett å finne en tilfredsstillende løsning på hvorfor intervjuet ikke gikk slik hun hadde forventet at det skulle gjøre.

2.6 Problemer knyttet til de skriftlige spørrelistene

Som nevnt er mangelen på en fastlagt skriftnormal for dialekten ett av de største problemene knyttet til bruken av en skriftlig spørreliste i denne typen undersøkelser. Jeg valgte å holde meg til John Grahams rettskriving, som er den som har fått størst gjennomslag i dialektlitteraturen på Shetland, og som virker å ha hatt størst normgivende autoritet blant folk flest, til tross for til dels store regionale forskjeller i uttale. Grahams forslag til retningslinjer for rettskriving er lagt fram i *The Shetland Dictionary*. Graham argumenterer for en talemålsnær ortografi med utgangspunkt i engelsk normalortografi. Det er disse retningslinjene som skoleelever vanligvis blir bedt om å følge dersom de skal skrive noe på dialekt i skolesammenheng.

I de muntlige intervjuene, der informantene også fikk se den skriftlige spørrelista med ord, viste det seg at informantene i ulik grad var vant med å lese dialekt. At informantene er lite vant med å lese dialekt (og ofte også i liten grad stolte på min uttale, som utlending og ikke-shetlender), førte i flere tilfeller til at de ikke forsto ordene. Jeg ba da informantene om å presisere hvordan de ville ha stavet ordet. Et eksempel på dette finner vi under, i samtale med en mannlig informant fra Whalsay, født 1972. Som oftest måtte jeg regne ordet som ukjent for

⁹ Her kan vi kanskje også nevne at informanten heller ikke kjente til ordene da hun fikk se ordboksdefinisjonene.

informanten, siden han/hun jo allerede hadde fått opplyst betydninga av ordet. I eksempelet under, med *hegri*, regnet jeg likevel ordet som kjent, fordi informanten kunne spesifisere *hvilken* fugl det dreide seg om. Det kan også være verdt å merke seg at [he:gri], ikke [hɪ:gri] var den uttalen som flest informanter som kjente til navnet, brukte.

<i>intervjuer:</i>	and a [he:gri]?
<i>informant:</i>	[he:gri]. no.. [he:gri].
<i>intervjuer:</i>	it's a type of bird
<i>informant:</i>	oh, right.. I'm no actually seen et spelt like dis yeah, but I ken yeah [he:gri]
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	or [hɪ:gri]
<i>intervjuer:</i>	how would you spell it?
<i>informant:</i>	[hɪ:gri]. I would spell H-I? [öi]-E-G-R-I [ai]
<i>intervjuer:</i>	oh. And do you know what bird it is?
<i>informant:</i>	it's a herron

I et intervju med en kvinnelig informant fra Whalsay, født 1960, støter vi på et lignende problem, her med *hookers*, helst brukt i uttryket *to be on your hookers* eller *to sit on your hookers*. Dette var ellers et ord som egnet seg dårlig til intervju med lydopptak. Fordi mange av informantene viste hva ordet betydde (satte seg på huk) heller enn å forklare det med ord, valgte jeg å bruke notisblokka for å registrere om ordet var kjent eller ikke.

<i>informant:</i>	hookers [rister på hodet]
<i>intervjuer:</i>	if you sit on your hookers?
<i>informant:</i>	oh yeah! We do dat aa de time... you sit on your hookers yeah
<i>intervjuer:</i>	and you use it?
<i>informant:</i>	yes. I use that yeah. [latter] unfortunately, because et has a different meanin you know like prostitutes in English language..
<i>intervjuer:</i>	oh yeah.. so you
<i>informant:</i>	you tend to forget about sittin on you hookers
<i>intervjuer:</i>	so you don't use it so much anymore? Or do you use it anyway even if it has another meaning?
<i>informant:</i>	Yeah, but et's just readin et then you think
<i>intervjuer:</i>	oh I see yeah
<i>informant:</i>	you know what I mean.. you don't.. mhm

I de skriftlige undersøkelsene må vi regne med at slike problem blir enda mer framtreddende, fordi informanten ikke kan få uttalen eller ordklassen presisert av en intervjuer.

Del I

3 Tidligere studier av språkhistorie og språkforhold på Shetland

Det er etter hvert blitt skrevet mye om norn og om shetlandsdialekten på ulike språkhistoriske stadium, mye med utgangspunkt i Jakob Jakobsens enorme arbeid på slutten av 1800-tallet. I tillegg til *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* (Jakobsen 1921) og doktorgradsavhandlinga om *Det norrøne sprog på Shetland* (Jakobsen 1897), samlet og systematiserte han en stor mengde stedsnavn (Jakobsen 1901). På 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet gikk det en liten bølge av historisk orientert norninteresse gjennom det nordiske fagmiljøet, med bidragsytere som Sophus Bugge, Georg Tobias Flom, Marius Hægstad og Sven Grundtvig (Wiggen 2002:10). På begynnelsen av 1900-tallet samlet orknøyingen Hugh Marwick inn vel 3000 ord med opprinnelse i norn i orknøydialekten (Barnes 1998:28).

Jakobsen etterlyser forskning på årsaken til at det leksikalske substratet fra norn så ut til å minke i shetlandsdialekten:

Af megen interesse er det også at studere utviklingsgangen i nornsprogenes langsomme uddøen, at iagttage hvilken art ord ere bukkede under samt, så vidt det lader sig gøre; i hvilken rækkefølge, og hvilken art ord ere bevarede, samt hvorfor. Her findes psykologiske momenter, som kan give os forklaring. (Jakobsen i Mather 1964:36)

Som eksempel på et trekk i denne ”utviklingsgangen”, peker Jakobsen på tabuspråket i fisket, der man fortsatt fant en lang rekke nornord som ikke lenger var i bruk i shetlandsdialekten ellers. Det Jakobsen påviste var at ”the interference in vocabulary from Scots and English was not only *substitution*, but, in the process, some older words were transferred to a different functional sphere” (Mather 1964:36).

Av forskning på det shetlandske leksikonet i nyere tid kan vi nevne *The linguistic Survey of Scotland*, et forskningsprosjekt med særlig fokus på regional variasjon, også på det leksikalske nivået (Mather 1964), og Greger Nässéns undersøkelse av kjennskapen til meteorologisk terminologi i Jakobsens ordbok på midten av 1980-tallet (Nässén and Jakobsen 1989).

Det finnes ingen helhetlig beskrivelse av den moderne shetlandsdialekten, men mye er blitt dokumentert i John Graham og Thomas Robertson *Grammar and Usage of the Shetland Dialect* (Graham and Robertson 1991[1952]). Eksempel på nyere ordsamlinger er Einar Seims upubliserte ordsamling fra 1930-tallet, og John Grahams *The Shetland Dictionary* (Graham 2004). På midten av 1900-tallet samlet shetlenderen John Stewart inn shetlandske stedsnavn (Stewart 1987) og en større mengde shetlandske ord og uttrykk, særlig fra

Whalsay¹⁰ (Cohen 1987:127). Av nyere shetlandsk stedsnavnsforskning, kan vi blant annet nevne *Shetland Place Names Project* (se f.eks. Brooke-Freeman 2005), og Gunnstein Akselbergs diskusjon av shetlandske navn med etterleddet *-staðir* (Akselberg 2005).

På 1980-tallet gjennomførte Gunnel Melchers flere feltarbeid i et sosiolingvistisk perspektiv (Melchers 1996, 1981, 1983), og i 2004 publiserte Klaske van Leyden en doktorgradsavhandling om prosodiske trekk på Shetland og Orknøyene (Leyden 2004).

Michael P. Barnes særlig kommet med viktige bidrag til nornforskninga i nyere tid (se bl. a. Barnes 1998). Fra 1980-tallet og utover har det pågått en til tider opphetet debatt om årsakene til at norn døde ut (Se f.eks. Rendboe 1984; Smith 1996:30–35; Wiggen 2002; Barnes 1998:21–28).

3.1 Tre ordsamlinger for shetlandsdialekten

3.1.1 Målgruppa for Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland*

EONSS er tospråklig, med norn som kildespråk (*source language*) og dansk som målspråk (*target language*) og metaspråk. Målgruppa for førsteutgava av ordboka har helst vært et nordisk fagmiljø. Jakobsen uttrykte et ønske om at ordboka også skulle komme ut med engelsk som målspråk og metaspråk, og han fikk også andre av verkene sine om Shetland oversatt til engelsk (Manson 1964:169–170; Grønneberg 1984; Mather 1964:16).

Jakob Jakobsens søster, Anna Horsbøl, som ledet arbeidet med å utgi en engelskspråklig utgave av ordboka etter Jakobsens død, forklarer valget av dansk som målspråk i ordboka med Jakobsens nordiske patriotisme, og forpliktelsene han hadde overfor de danske økonomiske bidragsyterne:

To those who knew his character it will not be difficult to understand that, as an expression of natural patriotism, and in gratitude to that country in which the expenses of printing were defrayed, he prepared the work in a language which could be easily read in all the Northern countries. (Horsbøl i forordet til Jakobsen 1985)

Ordboka var neppe ment å skulle ha en normerende effekt på den shetlandske dialekten. Den var heller ikke ment å skulle hjelpe til å gjenopplive norn som talemål. Til det hadde utviklinga gått for langt:

The old language is dead. We can try to reconstruct it to an extent in our minds, with aid from the rudiments that survive, but nothing more. Just one poem has been written down, and the only poetry we hear there are some popular verses in Scots. (Jakobsen i Sigmundsson 1985:281)

¹⁰ Ordsamlinga er ikke publisert, og jeg har ikke hatt tilgang til dette materialet.

EONSS framstår først og fremst som et antikvarisk prosjekt. Jakobsen vil dokumentere så mye som mulig for ettertida, ikke bare av språklig art, men av kulturarven som helhet (Mather 1964:34; Solheim 1964). Dette fører til at han til tider kan synes å overskride grensen til ensyklopedi. Et eksempel på dette er artikkelen under *spoben*:

<p>spoben [spøbēn, -ben], s., ”spåben” (<i>ben, knogle, hvorved man spår</i>): a) <i>ledknogle mellom lårbenet og skanken på et kreatur</i> (oftest på et får); Sa; Nroe; b) <i>nøgleben på en hane</i>; NØ?(J.I); Fo. –Når en fruktsommelig kone ønskede at få vide, om hun skulde føde en dreng eller en pige, lod hun ofte en kvinde rådspørge spåbenet på følgende måde. Vedkommende lod benet (alm. Ledknoglen)</p>	<p>falde ned i skødet tre gange. Hvis den runde side kom til at vende op to gange, blev det en pige. Samtidig fremsagde den, der rådspurgte benet, følgende ved hver kastning: ”Spo ben! Spo, ben, whedder my friend is to ha’e a boy or a lass!” (Sa). Nøglebenet brugtes ved spådom angående ægteskab. Hvis den tykke side kom til at vende opad ved kastning, skulde vedkommende person blive gift (Fo).</p>
--	---

Her er ikke bare betydninga av ordet gjengitt, men også måtene man har brukt gjenstanden som ordet beskriver. Jeg tror ikke at dette er tatt med av hensyn til shetlandske brukere av ordboka. Jakobsen er pessimistisk når det gjelder framtidutsiktene til disse ordene, og mener nok selv at han kan være den siste forskeren som får muligheten til å snakke med de gjenlevende shetlenderne som kjenner disse ordene og uttrykkene, og som også kjenner til de gamle skikkene og dermed konteksten ordene er blitt brukt i. Vi kan derfor forstå at han heller tar med for mange opplysninger i ordboka enn for få. Å lage et eget tilleggsverk som kunne dekket folkeminner, skikk og bruk, sagn og eventyr, ligger utenfor det Jakobsen har fått økonomisk støtte til å arbeide med.

Ordboka skulle samle opp de siste levende restene av dødt språk. Den skulle være til nytte for språkhistorisk forskning, og bidra til å utdype kunnskapen om nordiske språk og språkhistorie, i tråd med datidas rådende historisk-komparative skole (Barnes 1996:4). Det var imidlertid ei anna gruppe som også kunne dra nytte av å kjenne til historia til norn: den færøyske språkbevegelsen. Jakob Jakobsen var færøying og studerte nordisk filologi i København. Mens han tok cand. mag.-graden, hjalp han V.U. Hammershaimb med å utarbeide ordsamlinga i *Færøsk Anthologi* (1891), der Hammershaimb presenterte en færøysk skriftspråksnormal, bygd på historiske prinsipper. Hensikten med *EONSS* er en annen enn den Jakobsen ønsket at ordsamlinga i *Færøsk Anthologi* skulle ha. Her sier Jakobsen at han har gått så ivrig inn i arbeidet, ikke bare fordi ”denne sprogart havde et vist krav på at kendes lidt nærmere af de nordiske sprogforskere”, men særlig ”fordi færingerne selv i høj grad trængte til et sådant arbejde, der kunde støtte dem i bestræbelserne for at bevare deres sprog, som i

den nyere tid sterkere end tidligere er blevet blandet med dansk” (Jakobsen i Hammershaimb 1891:466).

Jakobsen skal opprinnelig ha stilt seg tvilende til den puristiske linja, men ble senere en av hovedmennene innen språkbevegelsen i samtida (Kamban 2005:20). Han er i dag kjent som opphavsmannen for en rekke vellykkede færøyske nyord. Arbeidet med å bevare det færøyske språket kan ha vært en av motivasjonsfaktorene for arbeidet med norn, samtidig som arbeidet på Shetland har virket motiverende for bidraget hans i den færøyske målkampen¹¹. Skjebnen til shetlandsnorn blir fortsatt trukket fram i den færøyske språkdebatten som et negativt eksempel for å fremme færøysk målkamp og purisme (Brunstad 2001). Et eksempel på dette finner vi i Jóhan Hendrik Winther Poulsens omtale av norn, her beskrevet som ”Norrøna málið hjá frændum og gronnum okkara hetlendingum, málið, ið var nærskylt okkara máli, runnið av somu rót”, i artikkelen ”Málnevndin og froyisk málrøkt” (Poulsen 2004:169–170). Etter å ha gjort greie for og sammenlignet historia til Shetland og Færøyene og situasjonen de to øygruppene er i i dag, slutter Poulsen:

Um ikki annað, so má hesin veruleiki kunnu samføra tey, sum skuldu verið ivandi, um at málrøkt og málvernd loysir seg, ikki bara mentanarliga og kensluliga, men eisini búskaparliga. (Poulsen 2004:169).

Framstillinga av den shetlandske språksituasjonen i den færøyske debatten er blant annet blitt kritisert av Even Hovdhaugen (Hovdhaugen 1991). Leyvoy Joensen hevder at færøyske historiebøkers framstilling og mytifikering av Jakobsen og arbeidet hans med norn, kan sammenlignes med en skapelsesberetning for færøysk modernitet:

The fable told to Faroese schoolchildren about how our very own Dr Jakobsen wrote the dictionary of Norn, thus salvaging the dying language for posterity, is essentially a creation myth for Faroese modernity. The dissertation in which Jakob Jakobsen catalogued the Norse language spoken in Shetland achieved seminal importance in the Faroe Islands--beyond its value for linguistics--by signalling the beginning of modern scholarship, with experts specializing in internationally accepted fields replacing the pastors who had carried on Faroese learning as part of their stewardship of the spiritual life of the islanders. The fetishization of Jakobsen's doctorate celebrates the transition to secular scholarship, a crucial aspect of the shift from a semi-medieval culture to a version of Western modernity.

Appropriately, a cautionary event is found at the core of the creation myth: the bittersweet anecdote about the last Norn speaker, an old man who knew one single phrase of the old Norwegian tongue, ‘halgat varit’, represents the passing away of a native culture under the onslaught of an administrative empire language. This negative parallel to the unfolding of events in the Faroes becomes a morality lesson: the maintenance of Faroese-language culture

¹¹ ”Eg hugsji ikki, eg misskilji hann, tá eg meini, at munurin millum ta ytru søgu, Hetland og Orknøyar hava havt og tann, heimland hansara, Føroyar, fekk, hevur vakt djúpar kenslur hjá honum; tann sterka magnfjøður til hansara áhaldandi rannsóknarferðir um tann svinnandi nornform í Hetlandi spentist av ynski um, at hann, frá sínari – tí málsliðu – síðu kom at føra fram tann sorgarleik, ein doyggjandi tjóð sýnir, antin hon er stór ella lítil. So mann hava verið. Føldi hann sorg við at skoða eitt deyðarmerkt mál, so kemur av sær sjálvum, at tá talað var um føroyskt, vildi hann verja bæði fólk, tess lutir og lunnindir” (Mikkelsen 1984:10)

becomes valorized as one of the key methods of ensuring the vitality of a modern Faroese state as it continues to slowly differentiate itself out from the Danish state. (Joensen 2006)

3.1.2 Er *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* representativ for språket? Hvilket språk?

Mitt utgangspunkt er altså at *EONSS* var et museologisk motivert arbeid, der målet var å dokumentere restene fra norn, et utdødd språk. Det finnes ingen fullstendige tekster på norn skrevet i tida da norn var talemål på Shetland. Ingen av informantene til Jakobsen snakket norn. Det finnes heller ingen grundig beskrivelse av dialektene på Shetland verken fra tida før Jakobsen samlet inn sitt materiale, eller fra de neste 50 årene. Forsøk på beskrivelser eller analyser av norn blir derfor det Michael P. Barnes kaller ”somewhat impressionistic” (Barnes 1998:28).

Jakobsen kunne bruke fire kilder i *EONSS*:

- i) Skrevne dokument fra tida norn var talemål på Shetland (skrevet på dansk eller norrønt, kanskje også av ikke-shetlendere (Smith 1996:31)). Disse dokumentene kunne brukes til å spore mulige avvik som kunne skyldes innflytelse fra norn
- ii) Eldre ordsamlinger og nedtegnelser av muntlig litteratur fra tida etter at skotsk hadde tatt over som talemål på øyene
- iii) Stedsnavn av norrøn opprinnelse
- iv) Rester i samtidig talemål og i levende folkelitteratur.

Hoveddelen av materialet i *EONSS* hører til under det fjerde punktet: rester i samtidig talemål og levende folkelitteratur. Jakobsen arbeidet ut fra en tanke om at det substratet han hadde tilgang til var en siste, og raskt forsvinnende rest av det gamle språket. Jakobsen viser derfor til nødvendigheten av snarlig handling: ”What is to be done must be done now; for the last ten years have destroyed more of the old material than the preceding thirty” (Jakobsen i brev til Dimmalætting 1893 i Graham 2004:xv)

Collette G. Craig viser til begrensingene man møter når man skal arbeide med slike døende språk eller dialekter:

”This type of research raises issues of fieldwork methodology, in that standard quantitative studies may be severely restrained by the very nature of the situation and qualitative studies require sensitivity to the particular relation the last speakers have towards their stigmatized obsolescent language” (Craig 1997:257)

I en språkskiftesituasjon arbeider forskeren og leksikografen ofte under et større tidspress enn en vanligvis finner under innsamlinga av materiale til ei ordbok. I et vanlig ordboksarbeid vil man kunne bruke lengre tid på arbeidet, ha flere informanter, og ofte kunne støtte seg til faktisk bruk av ord i skriftlig korpus.

Svendsén (Svendsén 1992:11) skiller mellom leksikografiske verker som tar utgangspunkt i et lukket (sluttet) og åpent korpus, der døde språk eller enkeltforfatteres språk er eksempler på lukkede korpus. De fleste døde språk er i prinsippet lukkede korpus; man har gjerne et endelig og mer eller mindre oversiktlig antall skrevne tekster eller muntlige opptak å jobbe med. I arbeidet med et lukket korpus er det ofte ikke ønskelig å velge bort ord og fraser.

De to første kildene for norn (i og ii) på Shetland som Jakobsen har brukt i *EONSS*, er i prinsippet lukkede korpus. Her har leksikografen mulighet til å lage ei uttømmende ordsamling for materialet, uten å bekymre seg for framtidige nydanninger. Stedsnavn kan regnes som et lukket korpus, dersom man er sikker på at nye stedsnavn bare dannes med engelske eller skotske element. Jakobsen samlet ei større, men ikke uttømmende mengde stedsnavn av norrøn opprinnelse på Shetland. Stedsnavn har også vært brukt som kilde i moderne ordboksarbeid, for eksempel i *Gammeldansk Ordbog* (Jørgensen 1992). Blant de eldre skriftlige arbeidene hadde Jakobsen Thomas Edmondstons *Etymological glossary of the Shetland and Orkney dialect* fra 1866 med ca 3000–4000 ord, hovedsaklig fra Shetland, og Barclays tillegg til dette. Han hadde også George Stewarts *Shetland Fire-Side Tales* fra 1877. Jakobsen hadde to tekster på norn, *Hildinakvadet* og *Fadervår*, nedtegnet av skotten George Low i 1774. Det blir sagt at informanten Low fikk tekstene fra, ikke kunne norn, fordi han ikke kunne gi en fullstendig oversettelse av tekstene.

Når det gjelder restene av norn i talespråket, er det derimot mer usikkert om vi skal regne det som et lukket eller et åpent korpus. En del av ordene som Jakobsen samlet inn, fantes bare i arkaiske uttrykk eller var ved å gå ut av bruk, og de var derfor lite brukt i nydanninger. Rundt halvparten av ordene var derimot alminnelige i talespråket (Jakobsen 1921), og vi kan anta at disse har vært produktive i nydanninger i språket. Som Jakobsen selv sier, inneholder *EONSS* ei rekke sammensatte ord, der én del av ordet er fra norn og en annen fra skotsk. Vi må også kunne regne med at ord har endret bruksområder og betydning etter at Jakobsen var på samlerferdene sine.

I arbeid med et åpent korpus må leksikografen arbeide mer selektivt. I ei ordbok som *EONSS* kan han forsøke å gi en best mulig gjenspeiling av språket, men han kan ikke håpe på å få med alt. Jakobsen har arbeidet under tidspress, både av økonomiske årsaker, og fordi dialekten var i rask endring mot en variant der færre av de eldre ordene med opphav i norn var

i bruk. Jakobsen har derfor vært mest interessert i å samle inn eldre ord som sto svakt i talemålet: ”Det gjaldt jo særlig om at finne fram til de mer sjældne ord frem, sådanne som vare enten forældede i mands minne, eller ved at blive forældede” (Jakobsen 1921:xvii).

Metoden i innsamlingsarbeidet kan gjøre store utslag på resultatet. Dette gjelder både for utvalg av informanter og intervjueteknikk. Vi bør ha klart for oss at Jakobsen ikke hadde som mål å gi et representativt bilde av den vanlige dagligtalen på Shetland, men ønsket å kartlegge rester fra et tidligere språkstadium. Han valgte derfor å finne fram til informanter med mye kunnskap om gamle ord og uttrykk. I likhet med de fleste samtidige språkforskere gjør Jakobsen ikke rede for hvilke intervjuemetoder han har brukt (Barnes 1996:4), men han gjør greie for de informantene og gode hjelperne som har vært viktigst for arbeidet hans, og hvordan han fant fram til disse, i innledningen av ordboka. Vi ser at han bruker en nøsteteknikk, og sørger for å bli kjent med folk som kan lede ham inn i de ’riktige’ kretser og familier og introdusere ham for de ’riktige’ informantene. De 65 nevnte hjelperne er slike som i tillegg til å gi opplysninger om lokale ord, har hjulpet Jakobsen med å få videre kontakt med lokale folk som kunne vite mer. En ting som er slående i oppramsingen av disse ’gode hjelperne’, er den ujevne kjønnsfordelinga. Av de 65 nevnte personene er bare 14 kvinner. Jakobsen nevner kanskje færre kvinner enn han har intervjuet, siden denne listen over ’gode hjelpere’ ikke er ei fullstendig liste over alle informanter. Dersom en større del av de informantene som ikke er nevnt i innledningen har vært kvinner, kan kanskje ulikheten mellom kjønnene jevne seg ut.

I *EONSS* er en overraskende stor del av ordene jeg har sett på relatert til ’mannsdomener’ i samfunnet. Av de 1959 ordene under bokstaven ’s’ kan 303 relateres til fiske (15,5 % av ordene), mens bare ti ord kan relateres til håndarbeid og bearbeiding av ullvarer, spinning, strikking, søm og veving (0,5 %). Av disse er ett ord et tabunavn for nål (*semek*, n.), hentet fra fiskernes tabuspråk som kvinnene hadde liten tilgang til. Andelen ord knyttet til aktiviteter utenfor husets fire vegger (torvskjæring, jordbruk, fuglefangst, fiske¹²) er adskillig høyere enn de som kan knyttes til aktiviteter innenfor huset (matlaging, vasking, håndarbeid, barnepass) (Bugge 2005).

Det er mulig at ordene innenfor mannsdominerte områder i samfunnet har vært mer motstandsdyktige enn innenfor kvinnedominerte områder. Jeg tror likevel at utvalg av informanter, intervjueteknikk, og valg av tema for intervjuet har hatt innvirkning på resultatet

¹² Nå har riktignok mange av disse ’utendørsaktivitetene’ også inkludert kvinner i arbeidet, f.eks. torvskjæring. Det er i tilknytning til de arbeidsoppgavene som er forbeholdt kvinnene, at vi finner dårlig dekning i ordforrådet i *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland*.

her, og at *EONSS* er mer representativ for 'mannsspråk' i substratet fra norn enn for 'kvinnespråk'. I hovedfagsoppgava si om kjennskapen til eldre ord i Dalane fra 1978, viser Modgunn Valestrand til ei skeiv fordeling i de nedsettende uttrykkene om menn og kvinner i *Norsk Ordbog* (1895). Valestrand konkluderer med at "truleg er informantane til Ross berre menn", men at fordelinga også reflekterer det kvinnesynet som var rådende i samtida (Valestrand 1978:226).

På grunn av tidsbegrensingene brukte Jakobsen lokale folk til å hjelpe seg å samle inn materiale til ordboka. Noen av disse var selvlærte i fonetikk og norrønt, men de fleste hadde lite kunnskaper om språkvitenskaplig metode. Det er ikke problematisert i forordet til ordboka at dette kan ha hatt innvirkning på påliteligheten av resultatet, verken når det gjelder lydskrift eller definisjoner. Å bruke lokale folk kan likevel ha vært en stor fordel, særlig fordi de lokale innsamlerne hadde bedre kjennskap til det lokale språket og til skotsk enn Jakobsen hadde.

3.1.3 Målgruppa for John Grahams *The Shetland Dictionary*

The Shetland Dictionary bærer preg av å være myntet på et publikum som er mindre skolert innen lingvistikk eller filologi, enn tilfellet var med Jakobsens *EONSS*. Innledninga er delt inn i fire deler: "History" (Graham 2004: xi–xvii), "Grammar" (Graham 2004: xvii–xx), "Pronunciation" (Graham 2004: xx–xxii) og "Spelling" (xxii–xxiii). I den siste delen får vi et framlegg til rettskriving for shetlandsdialekten.

I motsetning til *EONSS* og Seims ordsamling over shetlandsdialekten, har *The Shetland Dictionary* gjennomført engelsk som metaspråk. De fleste ordene er illustrert i språklig kontekst, som f.eks i *hanvaegin*:

hanvaegin (v) puttin off time. *Du's jöst sittin dere hanvaegin an döin naethin aboot it.*

Ordboka har også ei ordliste fra "English" til "Shetland". Dette er med på å gi inntrykk av at ordboka er myntet på et publikum som ikke bare ønsker å vite mer om talemålet på Shetland, men også å *bruke* den. Det siste vises særlig i det normativt formulerte framlegget til retningslinjer for rettskriving, en del som ikke ville være nødvendig å ta med i et rent antikvarisk arbeid. Formålet med framlegget til retningslinjer for rettskriving er for Graham å gjøre shetlandsdialekten til et mer tilgjengelig kommunikasjonsmiddel også i skriftlig form:

the real end [...] is communication. If the written dialect is to be easily understood then [...] an attempt should be made to base its spelling on the convention most familiar to the reader, which for most Shetlanders will be English. (Graham 2004:xxiii).

Graham har skrevet ordboka slik at den er tilgjengelig for lesere uten vitenskaplig kompetanse i lingvistikk, men han forutsetter imidlertid at leseren har god kjennskap til den shetlandske dialekten:

An English word with a local pronunciation only slightly different need not vary from the normal English spelling. The reader will immediately identify it, and knowing he is reading dialect will apply *his own local pronunciation*. [min utheving] (Graham 2004:xxiii).

Her viser Graham tydelig at målgruppa for ordboka hans er *shetlendere* med intuitiv internalisert kunnskap om den shetlandske dialekten. Ved å ta utgangspunkt i at leseren vet eller kan gjette seg fram til uttalen av ordene, kan Graham velge å la være å gjengi uttalen i ordboka. Dersom vi går ut fra at hovedmålgruppa til ordboka er shetlendere uten spesiell akademisk lingvistisk bakgrunnskunnskap, men som kjenner til dialekten og ønsker å bruke den i skriftlig tekst, har dette sine fordeler. Graham unngår slik å bruke IPA eller annen lydskrift, som kan gjøre at ordboka framstår som vanskelig å lese. Som vi ser i Jakobsens *EONSS*, kan uttalen variere ganske mye mellom ulike shetlandske bygder, og et forsøk på en fullstendig gjengivelse av uttalevariasjonene kan bli plasskrevende. Som eksempel på dette, kan vi ta adjektivet som i Grahams *TSD* er gjengitt som 'himst':

Oppslagsordet 'himst' i *EONSS* og *The Shetland Dictionary*:

Jakobsen (1921)	Graham (2004)
hims, himset, himst, hjims, hjimset, hjimst (adj)	himst (adj)
[hə'ms, hə'msət, hə'mst, (hə'mpst), hje'ms, hjə'ms, (hje'msət), hjə'msət, hje'mst, hjə'mst (hje'mpst)]	
<p><i>som gør pludselige og hastige bevægelser eller kast med kroppen, især om en underlig, fjantet eller halvt forstyrret person; a hjims body; Y(h) [hjə'ms]. 2) hastig, jagende, urolig, med hastige og febrilske bevægelser; Vests. td; optegnet i Ai i formerne himset [hə'msət] og hjimset [hjə'msət] og himst. Fra Fe er meddelt hjimset [hjə'msət] i betydning urolig, ustadig. 3) som taler stødvis eller usammenhengende, i korte og afbrudte sætninger; som giver knappe og afbrudte utilfredsstillende svar; a hjims body; Fe [hje'ms]. Også som adverb.: to speak hjims [hje'ms], at tale knapt og afbrudt eller usammenhengende (Fe). 4) som ter sig på en tossed og fjantet måde, med tossede kåde fagter; tosset, fjantet, halvt forstyrret; a h. body; teml. alm. i denne betydningsgruppen, på Mainland især i formerne himset og himst [hə'mst]. Fo: himset. Fra Fo er meddelt en form himsket [hə'mskət] ved siden av himset, mulig ved sammenblanding med hemsket, adj. Betydning 1, 2 og 4 kunne findes kombinerte, sål. i Conn.: hims(e)t. På NØ i former med innskudt j: sål. f.eks.: U(n) [hje'mst, hje'mpst, hjə'ms], U(c) [hje'mst], U(w) [hje'ms], Y(h) [hjə'ms], Fe (Fe(ø)) [hjə'mst]. På U også i former som hjems [hjə'ms] og hjams</i></p>	<p>touchy, huffy, flighty or foolish in manner. <i>Shö's aye bö'n a queer, himst body</i></p>

[hja'ms]. Efter meddelelse af JI: hjamst [hja'mst] og homst [hø'mst]. I Du homst [hø'mst] ved siden af himst [hø'mst]. 5) *sanseløs, åndsfraværende*; U(n) [hje'm(p)st]; Sa [hə'mpst]. 6) *som ikke har sine sansers fulde brug, i meget sygelig el. døende tilstand*; Fe [hja'mst]; hjimst-like. 7) *vrippen, vranten, i ondt lune*; Ai (himst). 8) *om smag; gammel og sur, dårlig*; Fe: hjims(t) [hja'ms(t)], hjims-tasted; hit ['it] is hjims-tasted, *det har en gammel og sur smag*. — *hims-. Jfr. no. himsa, v., himsa seg, *te sig med kåde og tossede kast og fagter, tumle med åndssløve fjantede løjer og spøg*, himse, m., og himsa, f., *en sanseløs uberegnelig person*, himsen, adj., *utilpas* (R). Særlig m. h. til de shetlandske former hjams, hjamst jfr. da. dial. (jy.) hjamsk, adj., a) *utidig, upasselig*, b) *halvtossed, fjantet*, c) *opfarende, ilsindet*. — Forskjelligt fra hims(et) i sin oprindelse er sandsynl. hemsket; se d. o. — Tildels i samme betydning som hims(et) o. s. v. findes a) hjimp, hjimpet, for ældre *himp(et), adj., og b) kims, kimset, adj.; se disse ord.

Jakobsen har her seks sidestilte oppslagsord, med elleve hoveduttalevarianter. Etter det jeg kan dømme ut fra observasjonene i feltarbeidet, er variasjonen i uttalen i stor grad regelrette i de aktuelle dialektene¹³. I feltarbeidet brukte jeg Grahams ortografi i spørrelista, og lot informantene lese ordene høyt selv. Informantene brukte stort sett den uttalen som var oppgitt for deres distrikt, og overraskende nok gjorde mange av informantene dette selv om de mente at de verken hadde hørt ordet før eller kunne gjøre greie for betydninga av ordet. Disse informantene så ut til å ta utgangspunkt i at den skriftlige framstillinga sannsynligvis lå nærmest dialekten på Central Mainland, og kom fram til en sannsynlig lokal uttale basert på de lydlovene og isoglossene de kjente til, på et mer eller mindre intuitivt nivå. Selv om bare fire av informantene på Whalsay kjente ei av betydningene til ordet, brukte de fleste en uttale som lå tett opp til Jakobsens [hja'mst] og [hø'mst], det vil si varianter som ligger ganske langt fra det vi kunne forvente ut fra skriftbildet. Informantene i Lerwick holdt seg utelukkende til uttalen [hø'mst], som Jakobsen oppgir som den alminnelige på Mainland.

Så langt kan Grahams strategi virke som ei suksesshistorie. Ved å la være å markere uttalen av oppslagsordene, sparer Graham plass og han slipper å gå inn i det tidkrevende arbeidet med å kartlegge alle de ulike regionale uttalevariantene. Han slipper også å ta stilling

¹³ Michael Barnes peker på det frustrerende i det tidstypiske før-Saussurske perspektivet hos Jakobsen: "one cannot but feel frustrated when reading Jakobsen's works by his failure to look for the wood because of his constant and overriding concern with the individual trees" (Barnes 1996:6). John Stewart har beskrevet Jakobsens 25 uttalevarianter under oppslagsordet 'gopn' som "phonetics run riot" (Stewart 1964:172). At Jakobsen har vært grundig i arbeidet med å kartlegge de ulike uttalevariantene av ordene han registrerte, synes jeg likevel ikke det er noen grunn til å kritisere.

til om han skal diskriminere mellom disse og gjøre én uttale til den gyldige i form av en uttalenormal.

I mange tilfeller er det likevel ikke til å komme fra at Graham legger seg tettest opptil uttalen på Central Mainland på bekostning av de andre shetlandske dialektene, noe vi ser igjen i eksempelet over, under *himst* (adj). Som vi skal se i kapittel 3.1.4., gjenspeiler også ordboka bedre ordforrådet på Central Mainland enn de andre shetlandske distriktene. Dersom *The Shetland Dictionary* får en normativ status blant brukerne, kan man risikere at dette gir utslag i at dialekten på Central Mainland blir oppfattet som den 'riktige' eller 'beste' shetlandske dialekten. Ei forutsetning for at dette ikke skjer, er selvsagt at brukerne av ordboka som kommer fra andre steder på Shetland, har et bevisst forhold til eget språk, og en rimelig solid lokalpatriotisme. Hos shetlendere som velger å skrive på dialekt heller enn standardengelsk, har jeg inntrykk av at begge egenskaper er tilstede.

Selv om informantene i intervjuene mine stort sett kunne regne seg fram til den sannsynlige uttalen av ordene i spørrelista mi, basert på Grahams ortografi, var ikke uttalen alltid like åpenbar. I noen tilfeller var det tydelig at et oppslagsord fra ordboka ville være lettere tilgjengelig for leserne dersom uttalen hadde vært markert. Dette gjaldt særlig lengde- og trykkforhold, som i *The Shetland Dictionary*s oppslagsord; *hooro* (n), oppført i Jakobsens *EONSS* som *hurro* [hor' rō', hor' rō']. Her leste de fleste informantene ordet som [hu:ru], og det var bare informanter som kjente til betydninga fra før, som hadde en uttale som lignet på den vi finner gjengitt i *EONSS*. I enkelte tilfeller kjente informantene igjen ordet når jeg ga dem Jakobsens uttaler som alternativer i tillegg til leseuttalen.

Grahams rettskriving har i stor grad fått gjennomslag på Shetland, og er særlig blitt formidlet gjennom bladet *New Shetlander* der Graham har vært redaktør. Dette har fått Brian Smith til å hevde at:

There is no difficulty now, as there is difficulty in some dialects, about spelling. John Graham saw to that three decades ago, in an almost single-handed revolution. His predecessor as the editor of *New Shetlander* had an extremely flexible attitude to Shetland spelling: leave it to the author. As a result his contributors came up with some astonishing renderings of perfectly common local words. John put his foot and his blue pencil down, and as a result the *New Shetlander* is a living testimony of how to spell Shetland dialect words. Occasionally a picturesque exception slips through, but the *New Shetlander* is almost always logical and avoids confusing variants. (Smith 1996:41)

3.1.4 Er *The Shetland Dictionary* representativ for språket? Hvilket språk?

The Shetland Dictionary er den eneste av de tre ordsamlingene jeg har basert materialet på, som er skrevet av en shetlender. Forfatteren, John Graham, har slik hatt en stor fordel i forhold til Jakobsen og Seim. For det første har han vært bosatt på Shetland, og derfor hatt

bedre tid til å samle materialet sitt, og for det andre har han hatt en større intuitiv kunnskap både om den lokale dialekten og om andre skotske dialekter.

Ordboka er likevel ikke like representativ for alle varieteter på Shetland. Graham er selv fra Central Mainland, og brorparten av materialet i ordboka er hentet fra dette området:

Only words and expressions which I have personally encountered are included. This means that it is essentially the dialect of central area of the Shetland mainland which is represented. (Graham 2004:ix)

Graham fortsatte arbeidet med å videreutvikle ordsamlinga etter at denne førsteutgava ble gitt ut. I andreutgava fra 1984 finner vi 150 flere ord enn i førsteutgava, og i tredjeutgava fra 1993 finner vi 150 flere ord enn i andreutgava (Graham 2004:ix). I følge Graham er materialet hentet fra tre kilder; ”*conversation, reading and often from those who stop me with the comment: “I winder if du’s heard dis aald wird”*”. Graham har altså hentet ord både fra dagligtale, nyere litteratur skrevet på dialekt, og fra folk som har oppsøkt ham med ord og uttrykk. Når det gjelder den siste kilden, de oppsøkende ’kjennerene’, skal Graham ikke ha inkludert ord i ordboka uten at han har fått dem bekreftet i andre kilder¹⁴.

Jakobsen arbeidet ut fra ei virkelighetsoppfatning der den shetlandske dialekten sto som en kilde til de siste restene av et dødt språk, og han oppfattet også dialekten som døende. I innledninga til *The Shetland Dictionary* gjør Graham også greie for en rekke farer som dialekten er og har vært utsatt for, og han viser at mye av det gamle ordforrådet er tapt siden Jakobsens tid. Likevel får vi inntrykk av at Grahams *TSD* er ment å skulle representere et *levende* talemål, og Graham ser i større grad på den shetlandske dialekten som interessant i seg selv, heller enn bare som en kilde til det tapte eller som ei utvatna form av norn. Ord og uttrykk fra Shetland er tatt med uten hensyn til etymologisk opphav, og vi finner slik ikke bare former som stammer fra norn, men også blant annet sær-shetlandske uttaleformer og sær-shetlandske betydninger av standardengelsk ordforråd eller skotske dialektord, i tillegg til lånord fra ikke-nordiske språk, blant annet fra nederlandsk.

Som nevnt er det vanskelig å lage ei uttømmende orbok for ordforrådet i et levende talemål, og vi kan gå ut fra at metoden for utvalg og innsamling av materiale også har satt sitt preg på *The Shetland Dictionary*. Ved en gjennomgang av de 2814 oppslagsordene i *The Shetland Dictionary* fant jeg at ord fra noen semantiske kategorier var mer dominerende enn andre, selv om fordelinga mellom dem var jevnere enn i *EONSS*. Som beskrevet i kapittel 3.1.2. utgjør ordforråd forbundet med fiske 15,5 % av de 1959 ordene under bokstaven ’s’ i Jakobsens *EONSS*. I *The Shetland Dictionary* har jeg funnet 81 oppslagsord av denne typen,

¹⁴ Opplyst i samtale med Margaret Anderson, Whalsay, august 2005.

og de står dermed for knappe 2,9 % av oppslagsordene i ordboka. Bare 10 ord under bokstaven 's' i *EONSS* kan relateres til strikking og ullarbeid. Dette utgjør 0,5 % av oppslagsordene under bokstaven. Blant de 2814 ordene i *The Shetland Dictionary* har jeg funnet 37 ord som kan regnes med til denne gruppa, og de utgjør med dette 1,3 % av den totale ordsamlinga. Til forskjell fra *EONSS* er ordforrådet forbundet med det vi kan regne som "innendørsaktiviteter" relativt godt representert i *The Shetland Dictionary*. For eksempel har jeg funnet hele 130 ord (dvs 4,6 % av ordene i ordboka) som kan settes i kategorien 'matlaging, mat og måltid', og dette området av hverdagslivet er bedre representert enn både 'fiske' (81 ord) og 'jordbruk' (82 ord). Tett etter 'mat og matlaging' er de feltene som ser ut til å være best representert i min optelling følgende:

- a. 'personbeskrivende betegnelser', f.eks. *etterscab* (n): "ill-natured or troublesome person", og *fey* (adj): "bewitched, half-witted". I denne gruppa har jeg plassert knappe 4,5 % av ordene i ordboka, dvs 117 ord.
- b. 'sykdom og fysiske plager'. Her har jeg bare tatt med ord som beskriver fysiske og psykiske plager mennesker har å stri med, f.eks. *benwark* (n): "muscle pains", *boel* (n): "colic", *forlegen* (adj): "throughoutly exhausted" og *maegerdom* (n) "a state of weakness, combined with depression". I denne kategorien har jeg også plassert ord som knyttes til barnefødsel, f.eks. *faa tö*: "commence labour in childbirth". Jeg har ikke talt med ord for ulike medisiner eller behandlingsformer for sykdom, eller sykdom som bare rammer dyr. Til sammen har jeg funnet 122 ord som kan telles med i denne gruppa, dvs 4,3 % av ordene i ordboka.
- c. 'vær og himmellegemer', f.eks. *fann* (n) "a drift or wreath of snow" og *hairst-blinks* (n): "summer lihtning". I denne gruppa har jeg plassert 4,14 % av ordene i ordboka, dvs 117 ord. Dette er også en godt representert semantisk kategori i *EONSS*. Ved en gjennomgang av hele ordboka, plasserte Greger Nässén nesten 700 ord, dvs 7 % av oppslagsordene, i gruppa "weather conditions (on land)" (Nässén and Jakobsen 1989:12).

Ei noe mindre, men overraskende stor gruppe, er 'betegnelser for prat og måter å ytre seg på', for eksempel *clash* (n): "talk, gossip", *daamish* (v) "ta weary with endless talk" og *crim* (v): "to cough or clear the throat as a sign of disapproval". Jeg har funnet hele 90 oppslagsord i ordboka som kan settes i denne kategorien, dvs 3,2 % av den totale samlinga, og den er dermed større enn både kategorien 'fiske' og kategorien 'jordbruk'. I tillegg til ordene for 'prat og måter å ytre seg på' inneholder ordboka en lang rekke ord som betegner mer eller

mindre støyende forsamlinger av folk, f.eks. *baand* (n) ”a group of people, generally used derogatorily” og *catticloo* (n): ”a noisy mob”.

Det kan være flere årsaker til at ord som vi kan plassere i kategorier som ’betegnelser for prat og måter å ytre seg på’, ’sykdom og fysiske plager’ og ’personbeskrivende betegnelser’ har fått en større plass i Grahams *The Shetland Dictionary* enn i Jakobsens etymologiske ordbok. For det første har Jakobsen bare tatt med ord som har et mulig opphav i norn. Mange av ordene i disse kategoriene i Grahams *TSD* har opphav i engelsk, skotsk eller andre ikke-nordiske språk, ikke minst gjelder dette ordene i kategoriene ’personbeskrivende betegnelser’, ’sykdom og fysiske plager’, ’prat og måter å ytre seg på’ og ’sammenkomster og mer eller mindre støyende forsamlinger’. Disse ordene kan ha kommet til i ordforrådet etter at Jakobsen var på Shetland, og dersom de fantes, lot han kanskje være å ta dem med på grunnlag av kriteriet om etymologisk opphav i norn.

En annen mulig forklaring kan være at de kategoriene som var best representert i *EONSS* i større grad har forsvunnet fra dialekten. Gamle teknikker og redskaper brukt til torvskjæring og på fiske spilte en mindre rolle i livet til shetlendere da Graham samlet ord til *The Shetland Dictionary*. Disse ordene har kanskje hatt lettere for å bli glemt enn ordforrådet knyttet til mat og matlaging, folk og ulike former for meneskelig oppførsel.

Vi kan også bruke en tredje forklaringsmodell, med utgangspunkt i metoden og arbeidsmåtene som ligger bak ordbøkene. I forordet til den tredje utgava av *The Shetland Dictionary* forteller Graham at informantene i stor grad har oppsøkt *ham* (Graham 2004:ix). Graham har også hatt mer tid til rådighet enn Jakobsen, og vi kan kanskje tenke oss at ordsamlinga til *The Shetland Dictionary* i større grad bygger på mer uformelle og informantstyrte intervju. Dersom Graham i stor grad har plukket opp ordene i vanlige samtaler og naturlig kontekst, kan dette forklare størrelsesforholdet mellom de ulike kategoriene. Vær og føre, helse, mat og folk som ikke oppfører seg som de skal eller bør, er vel yndede samtaleemner i de fleste samfunn til alle tider.

For å underbygge eller undergrave noen av disse forklaringsmodellene, ville det være nyttig å gjøre ei større sammenligning av de to ordbøkene, og se hvor mange og hvilke av ordene som både finnes i Jakobsens *EONSS* og i Grahams *TSD*.

3.1.5 Einar Seims ordsamling

Nordmannen Einar Seim (1885–1978) var målmann, politiker, bonde og fisker. Han var selvlært i språkhistorie og språkvitenskap, var medarbeider i *Norsk Ordbog* og utga blant annet ei ordsamling over sunnfjordske ord og uttrykk. På 1930-tallet reiste han på flere turer

til Shetland på jakt etter rester fra norn i talemålet, med støtte fra Nansen-fondet. Resultatet av disse samlerferdene var blant annet ei samling på ca. 2000 ord og ei stednavnssamling på ca. 90 kort.

En del av det upubliserte arbeidet til Seim er oppbevart ved UiB. Blant dette er ordsamlinga og dagbøkene fra shetlandsreisene¹⁵. Ut fra dagbøkene til Seim kan vi lese at han særlig samlet inn språklig data gjennom deltakende observasjon. Han tok del i arbeidet på shetlandske gårder og var med lokale kjentfolk på fiske, og noterte ord og uttrykk av interesse etterhvert som de dukket opp. Denne innsamlingsmetoden minner om sosialantropologiske tilnærminger og er tidkrevende, men vi kunne tenke oss at den kunne bidra til å gi et mer representativt bilde av språket enn forskerstyrte intervju. Når det gjelder Seims arbeid er likevel ikke målet å gi en synkron beskrivelse av leksikonet i shetlandsdialekten, men å finne ord og uttrykk med opphav i norn eller som er i slekt med norsk.

Seim arbeidet ut fra ei tidstypisk romantisk og normativ oppfatning av språkhistoria, der norn på Shetland og Orknøyene døde ut på grunn av skotsk undertrykking¹⁶, og der lokalbefolkninga fortsatt oppfattet Norge som 'gamlelandet':

Tida etter 1468 hev vore ei einaste lang natt for det norske på Hjaltland og Orknøyane, ei 500 års natt som øydde norrønmåle, so restane som endå liver på folketunga er som "the last lisp of a dying child", som Sofus Bugge skreiv til dr. Jakobsen. Men det norske hev vore seigt, utruleg seigt når ein kjem i hug at det hadde alle [uklart]-akker mot seg. Og godhugen mot gamlelande er like livande millom øyfolke den dag i dag (Seim 1935).

Seim bruker begrepene 'norsk', 'norrønmåle', 'normmåle' og 'hjaltlandsmåle' både om norn, om tidligere språkhistoriske stadier av shetlandsdialekten, om substratet fra norn i den moderne dialekten og om den moderne dialekten som helhet. Den uklare begrepsbruken, der norsk, shetlandsdialekten, norrønt og norn noen ganger legges fram som ett og samme språk og andre ganger settes opp mot hverandre, kan gjøre det vanskelig å følge argumentasjonen i tekstene til Seim. Det gjør også at forslagene til etymologi under ordene i ordsamlinga ofte framstår som uklare.

Seim samlet i stor grad inn ord på grunnlag av semantisk og lydlig likhet mellom shetlandske og norske og norrøne ord, og brukte i liten grad språkvitenskaplige og språkhistoriske verktøy utover dette. Han refererer i flere tilfeller til Jakob Jakobsens arbeid,

¹⁵ I 2005 fikk Flora kommune støtte til et forprosjekt for å se på mulighetene til å få utgitt deler av Einar Seims tekster fra Shetland. Etter å ha lest gjennom dokumentene oppbevart ved UiB, vil jeg særlig trekke fram reisedagbøkene som tekster som flere kunne hatt glede av. Blant dokumentene ligger det også ei samling med fotografier fra reisene som kan være av lokalhistorisk interesse på Shetland.

¹⁶ "Det som øydde det norske måle derburte var i fremste hiva den skotske jordpolitikken" (Seim 1935)

særlig til *EONSS*, både i dagboknotatene og i ordsamlinga¹⁷. I tillegg til *EONSS* har Seim brukt flere av de skriftlige kildene Jakobsen refererte til i *EONSS*, som den shetlandske ordlista til Thomas Edmondston og John Jamiesons *Dictionary of the Scottish Language*.

Seims ordsamling inneholder flere vanlige engelske og skotske ord, for eksempel substantivet *hiden* (*haiden*), i betydninga 'dengsle, juling'. Seim setter ordet i sammenheng med et sunnfjordsk "hy'e" (s) og Jamiesons *hide* (v). Ordet er brukt i lignende former i flere norske dialekter og vi finner også verbet *hyda* i Aasens *Norsk Ordbog* (Aasen 1918), men det kan vanskelig tas med som et sær-shetlandsk uttrykk med sannsynlig opphav i norn. Det vanlige engelske *hiding* (s) blir brukt i samme betydning og med samme uttale som den Seim oppgir. Det er også vanskelig å argumentere for at *hiden* skulle ha opphav i norn heller enn i engelsk¹⁸.

Når det gjelder frekvensfordelinga i ulike semantiske kategorier i Seims ordsamling, finner vi flere likhetstrekk mellom ordsamlinga til Seim og Jakobsens *EONSS*. Av de 86 oppslagsordene under bokstaven 'h' i Seims ordsamling, kan tolv knyttes til fiske og ti til husdyrhold, ni ord er personbeskrivende adjektiv og fire ord beskriver jordbruksredskap eller deler på jordbruksredskap. Ett ord kan knyttes til kvinnehåndverk og ullarbeid: *hwāp* (s), "trødestokk på rokken" (Seim, unpubl.).

Einar Seims upubliserte ordsamling framstår i ei ugjennomarbeidd notatform som gjør den vanskeligere tilgjengelig enn de to andre ordsamlingene jeg har analysert i dette kapitlet. Seims samling kan likevel være et nyttig supplement til forskning på det shetlandske ordforrådet.

¹⁷ På en rekke av ordkortene i Seims ordsamling ved UiB har Oddvar Nes også føyd til referanser til oppslagsord i *EONSS*.

¹⁸ Det engelske *hiding* (s.) settes helst i sammenheng med ei overført betydning av *hide* (v): 'flå', jfr det gammelengelske *hýd* (s): 'hud' (f.eks. i Onions 1933).

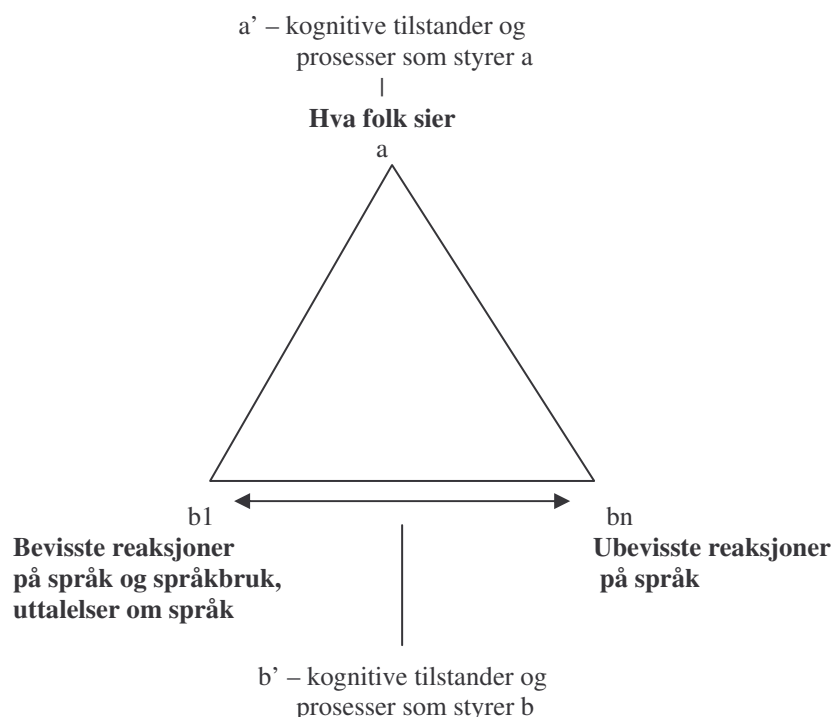
Del II

4 Folkelige vurderinger av språk

4.1 Folkelingvistikk

I del II av denne studien har jeg tatt utgangspunkt i folkelingvistikkforskninga¹⁹, ei relativt ung grein av språkforskninga som søker å avdekke ikke-lingvisters oppfatninger av og forestillinger om språk og språkbruk. Forskning på folkelingvistikk ser for meg ut til å bygge på det sosialkonstruktivistiske grunnsynet om at måten vi kategoriserer verden på er kulturavhengig, og at holdningene våre er skapte i, opprettholdes og endres gjennom sosial samhandling med andre mennesker.

Folkelingvistikkforskninga bygger på forskningstradisjoner innen sosiologi, etnografi og folkloristikk, og søker å avdekke "the underlying presuppositions and beliefs which lie behind the discourses and actions that constitute the primary data of folk linguistics" (Preston 2002:13). Der språkpsykologien forsøker å framprovosere ubevisste reaksjoner på språk og språkbruk, tar forskning på folkelingvistikk utgangspunkt i lekfolks bevisste reaksjoner på og uttalelser om språk (Preston 2002:18–19). Som Dennis Preston viser, kan forholdet mellom bevisste og ubevisste reaksjoner på språk illustreres som et kontinuum:

¹⁹ Andre masteroppgaver ved nordisk institutt ved UiB som tar utgangspunkt i folkelingvistikk er Randi Høylands masteroppgave om oppfatningene ungdom på Stord har av eget talemål (2005), Kari Gjerdeviks masteroppgave om islandske og norske oppfatninger om begrepene dialekt og mállýska (2005), og Else Berit Moldes masteroppgave om oppfatninger av *knot* (under arbeid).

Ytterpunktene b1 og bn illustrerer et kontinuum fra "the most conscious, deliberate statements about language all the way to the most automatic, least-controlled reactions to it" (Preston 2002:18).

Hovedmålet i kapittel 5 er å få ei innsikt i det kategoriske rammeverket informantene i denne studien legger til grunn når de tolker den delen av virkeligheten som har med språkforholdene i eget samfunn å gjøre. Som Niedzielski og Preston påpeker, er ikke målet med studier av folkelingvistikk "to simply collect folk opinions about language", men forskeren sikter også mot "to know the organizing principles behind belief" (Niedzielski and Preston 2000:32).

Jeg har intervjuet lærere og elever ved tre shetlandske skoler for å forsøke å avdekke hvilke oppfatninger de har om språkforholdene på Shetland og hvilket begrepsapparat de bruker når de snakker om disse språkforholdene. Jeg har stilt informantene direkte spørsmål om språk og om hva de legger i termer som 'dialect', og 'Shetlan'. Gjennom tolkninga av svarene har jeg forsøkt å avdekke stereotype oppfatninger av ulike varieteter og grupper av språkbrukere på Shetland, og hvilke *kognitive modeller* eller *kulturmodeller* informantene tar utgangspunkt i når de tolker virkeligheten. Om begrepet *cultural model* sier Roy D'Andrade:

A cultural model is a cognitive schema that is intersubjectively shared by a social group. One result of intersubjective sharing is that interpretations made about the world on the basis on the folk model are treated as if they were obvious facts of the world. A second consequence of the intersubjective nature of folk models is that a great deal of information related to the folk model need not to be made explicit. (D'Andrade i Preston 2002:14)

Vi er i liten grad i stand til å gjøre greie for de kulturelle modellene vi legger til grunn i vår egen fortolkning av virkeligheten. Det kan derfor også være verdt å ha i mente at forskerens fortolkninger av informantutsagn som uttrykk for kulturavhengige kognitive modeller også vil være avhengige av forskerens egen kulturavhengige virkelighetsfortsåelse. Det er ingen grunn til at dette ikke skulle gjelde for fortolkningene i denne studien.

Kapittel fem bygger i stor grad på informantenes egne uttalelser om språk og språkbruk. En slik tilnærming forutsetter at informantene har en viss grad av språklig bevissthet. Niedzielski og Preston har foreslått en taksonomisk inndeling i nivå og typer av ikke-lingvisters språklige bevissthet med faktorene *tilgjengelighet* ('availability'), *nøyaktighet* ('accuracy'), *detalj* ('detail') og *mestring* ('control')²⁰ (Niedzielski and Preston 2000–23). 'Tilgjengelighet' knyttes til i hvilken grad et språklig emne er et mulig eller vanlig tema i folkelige diskusjoner om språk. 'Tilgjengelighet' framstilles her som et kontinuum med

²⁰ Jeg har valgt å bruke Kari Gjerdeviks oversetting av begrepene her (Gjerdevik 2005:38).

ytterpunktene *vanlig*, der emnet vil være et vanlig samtaleemne i folkelige diskusjoner om språk, og *utilgjengelig*, der emnet aldri vil komme på bane i eller bli kommentert i slike forum. 'Nøyaktighet' beskriver samsvaret mellom lingvisters og ikke-lingvisters beskrivelser av et språklig emne, der en *nøyaktig* ikke-lingvistisk beskrivelse i stor grad vil sammenfalle med lingvistens beskrivelse, mens en *unøyaktig* beskrivelse i mindre grad vil samsvare med lingvistens oppfatning av emnet. 'Detalj' knyttes til graden av detaljerthet og nyanserthet i ikke-lingvistiske redegjørelser for språktrekk, med ytterpunktene *spesifikk* og *global*. Den siste faktoren, 'mestring', knyttes til om ikke-lingvisten kan imitere de språktrekkene som omtales.

De fire faktorene er relativt uavhengige av hverandre. Et språktrekk kan for eksempel være et vanlig tema i folkelingvistiske diskusjoner, uten at det er vanlig å kunne imitere det. Et eksempel på dette er den shetlandske bruken av uvular *r*, som sannsynligvis kan knyttes til én eller flere shetlandske kinlekter²¹ (Melchers 1996:46). Flere av informantene tok opp dette språktrekket under intervjuene. Informantene kunne fortelle *hvem* som brukte det og de kom med ulike teorier om hvorfor og hvordan denne uttalen hadde oppstått. De kunne også forklare hva som var spesielt ved språktrekket ("they can nae say their r's"), men få kunne, eller ønsket å forsøke å imitere uttalen. På samme måte kan et emne være flittig diskutert blant ikke-lingvister, uten at det kan gjøres rede for i detalj. Eksempel på dette finner vi kanskje i noen av informantenes uttalelser om regional variasjon i kapittel 5.3.2.

4.2 Selvrapporing

Kapittel 5 bygger i hovedsak på informantenes svar på direkte spørsmål om språklige emner. Nytteverdien av denne typen selvrapporing har lenge vært diskutert i sosiolingvistikken. I den kvantitative labovianske variasjonslingvistikken har selvrapporing tradisjonelt blitt tillagt lav verdi, og har stort sett kun vært brukt i form av selvevalueringstester. I disse testene kommer det vanligvis fram at det i liten grad er samsvar mellom rapportert og registrert språkbruk, og informantenes vurderinger av egen og andres språkbruk regnes derfor som upålitelige (Brodersen 2000:30). I følge Labov har direkte spørsmål om språk liten nytte, fordi ikke-lingvister dårlige forutsetninger for å gjøre pålitelige vurderinger av språkbruk, ved at de mangler det språklige bevisstetsnivået og den terminologien som er nødvendig for å snakke om slike emner (Brodersen 2000:30).

²¹ Avgrenset til talemålet til én eller flere shetlandske familier.

De siste 20 åra har sosiolingvistikken i større grad vært preget av ei interaksjonell, individorientert retning. Her har individet og den individuelle språkbrukerens uttalelser om språk en annen status enn i den tradisjonelle, gruppeorienterte labovianske retninga:

Disse enkeltstående individenes språklige ytringer blir innen for denne tradisjonen satt i en utpreget *hermeneutisk* ramme, der en har lagt vekt på å skaffe seg en inngående innsikt i hvilke psykologiske og sosiale mekanismer som kan ha *motivert* de ulike verbale strategiene, og likeså hvilken *intensjonell* funksjon og betydning disse strategiene har innenfor gitte interaksjonelle sammenhenger. Innenfor denne tradisjonen er det følgelig ikke de kvantitative analysemetodene som har vært de mest framtrædende, men snarere en *kvalitativ, hermeneutisk* og muligens til en viss grad *impresjonistisk* tilnæringsmåte. (Mæhlum 1996:202)

Her er ”informanterne [...] interaktører med en egen selvforståelse, egne strategier og fortolkninger” og ”selvrapporterte data er en væsentlig del af det materiale som undersøgelserne bygger på” (Brodersen 2000:31). Som Brodersen viser, forutsetter bruken av slike data en bevissthet om at en kvalitativ intervjusituasjon er et møte mellom de ulike forståelseshorisontene til forskeren og informanten. Dataene må sees i sammenheng med intervjukonteksten, og en må ta hensyn til at informantene også oppfatter intervjusituasjonen på ulike måter (Brodersen 2000).

I kapittel 6 vil jeg gjøre rede for noen av resultatene fra en skriftlig spørreundersøkelse gjennomført i en færøysk og en shetlandsk skoleklasse. Her vil jeg særlig rette søkelyset mot elevenes metaspråklige kompetanse, i forhold til de forklaringene de gir på ordene i spørrelista. I den shetlandske spørreundersøkelsen skulle informantene også svare på noen spørsmål om egen og foreldres dialektbruk. Spørsmålene var formulerte med og uten faste svaralternativer (se vedlegg 2, s. 155) . Slike spørsmål kan ikke gi pålitelig informasjon om informantenes faktiske språkbruk, men dataene kan si noe om hvordan informantene oppfatter egen språkbruk, eller hvordan de ønsker at egen språkbruk skal oppfattes. De kan også være nyttige for å si noe om hvordan elevene oppfatter forholdet mellom språket i ulike generasjoner, særlig i forhold til avstanden mellom egen og foreldres språkbruk.

5 Resultater fra holdningsintervjuene

Mens kapittel 8 i hovedsak vil være konsentrert om de resultatene fra ordintervjuene som beskriver utviklinga i den shetlandske dialekten på språkbruksnivået, vil jeg i dette kapitlet trekke fram noen av de holdningene til og forestillingene om shetlandsk dialekt og dialektbruk som jeg mener kommer til uttrykk i intervjuene. Jeg vil både se på holdningsintervjuene fra mars 2005 og trekke inn utdrag fra ordintervjuene fra august 2005, der jeg mener disse også kan tolkes som uttrykk for særlige oppfatninger om språk.

I flere intervjuer finner vi uttalelser som kan gi pekepinner på hvordan informantene definerer og avgrensner 'Shetlan'. Denne avgrensingen skjer på to plan. For det første finner vi utsagn der informantene trekker en skillelinje mellom 'Shetlan' og 'English', der vi kan hevde at 'Shetlan' hovedsaklig defineres ut fra den språklige avstanden til 'English'. En gjennomgående oppfatning i intervjuene er at 'Shetlan' er så ulikt andre britiske dialekter og standardspråk, at det er uforståelig for folk utenfor det shetlandske språksamfunnet. For det andre antyder flere informanter at de oppfatter noen varianter av 'Shetlan' som eksempel på mer 'egentlig' og 'riktig' shetlandsk dialekt, og at de oppfatter noen medlemmer av det shetlandske språksamfunnet som særlig gode representanter for denne 'egentlige' dialekten.

I 5.1 vil jeg se nærmere på hvordan informantene oppfatter egen identitet, og hva informantene mener skal til for å være 'shetlandsk'. Hvilke krav mener informantene man må fylle for å være del av språksamfunnet som bruker 'Shetlan' eller 'dialect'? I 5.2 vil jeg se på hvordan informantene oppfatter forholdet mellom standardspråk og dialekt, og hva informantene legger i begrepene 'standard' eller 'English', 'Shetlan' og 'dialect'. 5.3. gjelder informantenes oppfatning om hvorvidt regional og sosial bakgrunn har betydning for bruk av og kjennskap til dialekten.

5.1 Hvem er shetlendere?

Da jeg plukket ut informanter til intervjuene, satte jeg som krav at de skulle ha bodd på Shetland fra fylte fem år, og helst ha én forelder fra Shetland. Det viste seg at de informantkravene jeg hadde satt, i stor grad så ut til å falle sammen med de 'opptakskravene' informantene satte for hvem som skulle regnes som 'shetlender'.

Informantene hadde klare oppfatninger om Shetland som et flerdialektalt samfunn, med et skille mellom den lokale dialekten, oftest omtalt som 'Shetlan', og en mer standardnær varietet, oftest omtalt som 'English'. De av informantene som oppfattet seg selv som todialektale og som mente at de vekslet mellom 'English' og 'Shetlan', hadde stort sett klare oppfatninger om hvilken varietet som var passende og upassende å bruke i ulike domener. Det

som overrasket meg i samtale med informantene, var at flere av informantene mente at de verken brukte eller behersket varieteten 'Shetlan'.

I flere intervju trakk informantene fram viktigheten av å ha shetlandsk familiebakgrunn for å kunne oppfatte seg selv som shetlender. Her er argumentet framlagt av ei 17 år gammel jente som er oppvokst på Fetlar med ikke-shetlandske foreldre. Hun mener selv at hun ikke snakker 'Shetlan', men 'English'.

<i>intervjuer:</i>	now do you consider yourselves as Shetlanders or as Scottish or as British or.. all of them?
<i>informant:</i>	I don't know... I'd probably consider myself as Scottish. I suppose I've grown up in Shetland all my life, but I'm not sure I'd class myself as a Shetlander.
<i>intervjuer:</i>	no?
<i>informant:</i>	I'm not sure...
<i>intervjuer:</i>	then.. Then what do you need to be a Shetlander?
<i>informant:</i>	it's very hard to say, I think a lot of what you need to be a Shetlander is Shetland family.. because--
<i>intervjuer:</i>	--mhm--
<i>informant:</i>	--Shetland family ties are very, very strong.

Når denne informanten ikke er sikker på at hun kan se på seg selv som shetlandsk, er det tryggere for henne å holde seg til det som hun oppfatter som en nøytral, umarkert engelsk varietet, heller enn en markert dialektvariant. Dette så også ut til å være den strategien som samfunnet ellers forventet at hun skulle ty til.

Det er en stor risiko knyttet til det å skifte språk. Ikke bare risikerer man å bli regnet som en overløper av medlemmene i eget språksamfunn, men også av medlemmene i den gruppa som deler varieteten man velger å gå over til. For innflytterne til Shetland, og for barna deres, ser det ut til at denne risikoen knyttet til å forkaste egen 'innflytteridentitet' til fordel for ei lokal forankring kan være for høy.

Informanten (jente, 17 år, Fetlar) har likevel lagt merke til at det som regnes som en nøytral engelsk uttale på Shetland, ikke nødvendigvis er oppfattet slik utenfor Shetland:

<i>informant:</i>	if I go down to stay with my granny in Scotland or whatever, then she goes on the whole time to all of her friends about how, "doesn't she sound sure Shetland, doesn't she sound so Shetland"
<i>intervjuer:</i>	oh
<i>informant:</i>	but up here everyone thinks I sound English, so..

Flere norske talemålsundersøkelser viser at norske barn følger den lokale dialekten heller enn foreldres talemål, dersom foreldre er innflyttere:

Det faktum at en så stor del av innbyggerne i en by eller ei bygd ikke lenger er født og oppvokst der de bur, og heller ikke taler den ”ekte” dialekten på stedet, har framfor alt betydning for vår vanlige oppfatning av måten språket går i arv på. Vi har vel alltid tenkt oss at nye generasjoner først og fremst lærer det lokale språket av foreldre og besteforeldre. Og slik har det nok som regel foregått gjennom historien. Men i moderne tid – bl.a. med innføringa av obligatorisk skolegang – er situasjonen blitt en annen. I dag er det dessuten ofte slik at de fleste voksne ikke bruker det lokale talespråket, og barna tilbringer i stor utstrekning tida hos dagmamma, i barnehage, i førskole eller skole mens foreldra er på arbeid. Også i tilfeller der bare en liten del av de voksne bruker talemålet, lærer så godt som alle barna stedets dialekt uten nevneverdige problemer. Forklaringa må være at *dagens barn for en stor del lærer stedets dialekt av andre barn* (Omdal 1994: 19–20).

På Shetland kan det se ut til at de samme samfunnsmessige utviklingene får et annet utslag; flere av innflytterbarna lærer *ikke* den tradisjonelle, lokale varieteten, men tilegner seg heller en ’nøytral’ varietet som de bruker i det offentlige rom, og i tillegg ofte foreldrenes varietet, som de bruker hjemme. Slike språklige nøytraliseringsstrategier er blant annet beskrevet i Brit Mæhlums undersøkelse av talemålet i Longyearbyen på Svalbard (Mæhlum 1992). Det som skiller den shetlandske situasjonen fra den vi finner på Svalbard, er likevel at innflytterbarna velger en slik nøytraliseringsstrategi, selv når shetlandsktalende barn er i flertall i oppvekstmiljøet.

5.2 Oppfatninger av forholdet mellom ’English’ og ’Shetlan’

Som nevnt i kapittel 5 trekker flere av informantene opp en skillelinje mellom ’English’ og ’Shetlan’, og de kommer med ulike utsagn om hvordan de oppfatter forholdet mellom de to talemålene. Utsagnene kan tolkes ulikt, og jeg har derfor valgt å sette opp tre alternative modeller. De tre alternativene viser at enkelte informantutsagn åpner for flere ulike tolkninger fra forskerens side, men de åpner også for at informantene kan ha ulike oppfatninger om språk seg i mellom.

5.2.1 Modell 1: ’Shetlandsk språk’

Kriteriene for å skille mellom språk og dialekt i språkvitenskapen er uklare, og det er også uklart hvordan informantene vil klassifisere ’Shetlan’ i denne sammenhengen. Oppfatninga av at den shetlandske varieteten er så ulik ’English’ at den er uforståelig for utenforstående, er gjennomgående i holdningsintervjuene. I informantenes øyne kan varieteten ’Shetlan’ dermed kanskje falle inn under Heinz Kloss’ definisjon på *’Abstandsprache’*, der språkstatusen avgjøres ut fra ”den lingvistiske avstanden til andre språk” (Røyneland 2003:17) . Som Michael Barnes viser, kommer disse holdningene blant annet til syne i debatten om hvordan norn døde ut, der både lekfolk og debattanter i den akademiske debatten blander sammen den

shetlandske dialekten og norn, og der den shetlandske dialekten har blitt framstilt som fjernt fra, og til og med ubeslektet med skotsk²² (Barnes 1996:7–9). Modell 1 illustrerer oppfatninga av 'Shetlan' som et eget språk, der 'Shetlan' ikke nødvendigvis blir tilagt en lavere status enn det engelske standardspråket.

'English' (standardspråklig ordforråd, tilnærmet standardnær uttale, det man finner i nasjonale ordbøker osv).	↔ likeverdig forhold til	'Shetlan'
muscle aches herron	↔ likeverdig forhold til kan oversettes til	hansper hegri

Figur 2: Modell 1. 'Shetlandsk språk'. Ei oppfatning av 'English' og 'Shetlan' som to ulike, likeverdige språk.

I det følgende utdraget fra et ordintervju med en mann f.1972, fra Whalsay, kan det se ut som om informanten ikke regner den shetlandske varieteten som en del av det engelske språket:

<i>intervjuer :</i>	and hansper?
<i>informant:</i>	hansper yeah that's muscle aches.
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	I dunno what de English word for et es
<i>intervjuer:</i>	probably muscle aches or something?
<i>informant:</i>	[latter]

Modell 1 ('Shetlandsk språk') innebærer blant annet at standardengelske tekster kan oversettes til shetlandsk dialekt, og motsatt, og at man kan gi språkkurs i dialekten. Begge deler er blitt gjort på Shetland²³

Ett av spørsmålene jeg stilte i holdningsundersøkelsen i mars 2005, var om elevene mente shetlandsk dialekt burde vært det offisielle språket på Shetland dersom Shetland hadde vært en uavhengig stat. Her kom synet om at shetlandsdialekten ikke var tilgjengelig for engelskspråklige, til syne, ved at mange av elevene pekte på det demokratiske problemet ved en slik løsning²⁴:

²² Eksempel på at 'Shetlan' blandes sammen med norsk, finner vi i Gunnel Melchers gjenfortelling av uttalelsen fra en mann fra Yell som hevdet at han "did all his thinking in Norwegian". (Melchers 1981)

²³ Opplyst i samtale med Laureen Johnson, som har holdt kurs i 'Shetlan' for innflyttere og andre interesserte.

²⁴ Legg merke til at informant b er usikker på om dialekten vil kunne oppfylle kravene til å være et eget språk. Dette støtter dermed ikke opp under min modell 1, men kanskje heller under modell 2 eller 3.

<i>intervjuer:</i>	and if Shetland was an independent country do you think that eh.. the Shetland dialect should be the official language or should it stick to a standard English?
<i>informant b:</i>	I don't know.. could it be a language? I think if we would be an independent country we would cert.. like if we had never been part of the UK and we would certainly speak very differently
<i>intervjuer :</i>	mhm
<i>informant b:</i>	but ehm
<i>informant a:</i>	--yeah [kremt]
<i>informant b:</i>	yeah
<i>intervjuer:</i>	but if you became independent now?
<i>informant b:</i>	eh.. I don't I don't think it would become like the only language that
<i>intervjuer:</i>	--no
<i>informant b:</i>	which everyone would be speakin because so many people like don't speak it.. that I don't think it would suddenly become like what everyone was speaking
<i>intervjuer:</i>	but.. but would you have <i>wished</i> for it to be the language of the newspapers and of the official documents or
<i>informant b:</i>	mm, well that would kind of.. what's the word? What's the word when you leave someone out?
<i>intervjuer:</i>	exclude?
<i>informant b:</i>	yeah. exclude like.. half of Shetland you know like!
<i>intervjuer:</i>	oh yeah? [latter]
<i>informant b:</i>	you know cause people wouldn't be able to understand it.
<i>intervjuer:</i>	mhm?
<i>informant a:</i>	yeah
<i>informant b:</i>	like especially like the younger generation would.. cause there's a lot less like Shetlan speakin people in that than the olds

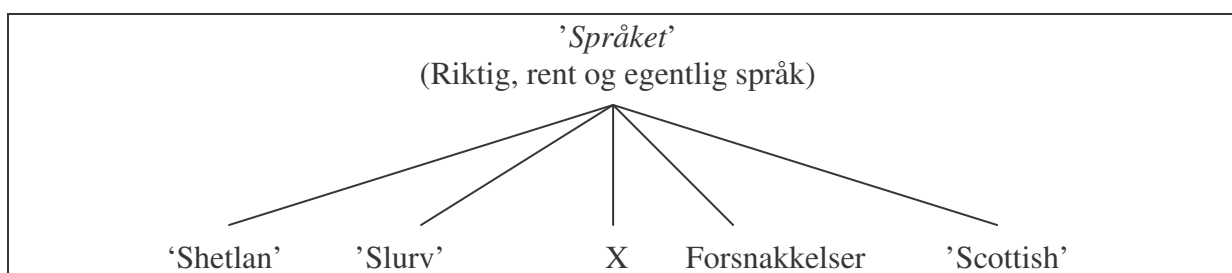
Informant a er her en gutt på 17 år fra Gulberwick og informant b ei jente på 17 år fra Bressay. Informant a mener selv at han ikke snakker dialekt, informant b mener at hun snakker dialekt hjemme, men at hun holder seg til standardengelsk utenfor hjemmet.

Ideen om at dialekten er så uforståelig for utenforstående, kan virke overdreven for nordmenn, spesielt når vi ser hvor mange som oppfattes som utenforstående. Informanten i det neste eksempelet er opprinnelig fra Skottland, men har undervist som engelsklærer ved den samme shetlandske bygdeskolen i over 25 år:

<i>intervjuer:</i>	and during these 25 years, have you noticed any changes in the dialect the pupils use?
<i>informant:</i>	it's difficult for me, because I'm not a dialect speaker. A lot of pupils don't tend to speak much dialect in school, anyway. They might speak it themselves, but in a classroom quite often they'll speak English. There is probably less dialect now than there was when I first came here, but I wasn't terribly aware of it because pupils didn't tend to speak much in the dialect to me.
<i>intervjuer:</i>	and do people address you in dialect outside of school, or do they normally talk to you in a standard?
<i>informant:</i>	they normally speak in standard.

Det er selvsagt ikke sikkert at denne informanten er representativ for alle innflyttere på Shetland, og det er vel ikke alltid slik at folk fortsatt snakker standardengelsk med folk som har bodd på Shetland i 25 år. Her har nok informantens yrke også noe å si. Senere i intervjuet legger informanten også vekt på at han ser det som viktig del av skolegangen at elevene lærer seg å snakke standardengelsk. Å snakke standarengelsk i klasserommet er faktisk en eksplisitt formulert norm i undervisninga til denne læreren. Sitatet kan slik vitne om ulike domener for språkbruk, der informanten også utenfor skolen oppfattes som en representant for en verden der et standardnært talemål er påkrevd.

5.2.2 Modell 2: 'Shetlandsk avvik'

Figur 3: Modell 2. 'Shetlandsk avvik'. Ei oppfatning av 'Shetlan' som avvikende fra og underordnet det egentlige *Språket*. 'X' = 'korrekt språkbruk', en idealvarietet som reflekterer *Språket*.

Man kan også trekke fram eksempler fra holdningsintervjuene som peker mot en idé om en 'riktig', overordnet språklig standard, og en avvikende, mindre riktig shetlandsk varietet. Det viktige i disse informantutsagnene er ikke bare at de mener det finnes et spenningsforhold mellom geolekter og standardspråk, men at det kan virke som om de vurderer 'English' som bedre, riktigere eller renere enn 'Shetlan'. I modell 2 ('Shetlandsk avvik') har jeg derfor tatt utgangspunkt i Dennis Prestons modell over '*folk taxonomy of competence and performance*', der 'X' i modellen representerer 'korrekt' språkbruk, en idealvarietet som reflekterer det egentlige, riktige språket (Niedzielski and Preston 2000:19–20). Den folkelige forestillinga om at det språket vi møter i hverdagen er et skyggebilde av '*Språket*', i tråd med en platonsk idéverden, beskriver Preston slik:

To be sure, the folk associate language facts and social groups, but they reject the cause and effect relationship: good language is not good just because it is (and has been) used by 'good' speakers. Good language for non-linguists is a much greater abstraction; it is good because it is logical, clear, continuous (in an etymological sense), and so on. For them, this notion of good language extends itself even to the boundaries of what the language is or may contain. What is not a part of that logical, continuous entity is not really language at all. ('*Ain't ain't a word is it?*'). Appeals to the dictionary and grammar books are, therefore, not really appeals to trusted authorities on usage; they are appeals to priest-like figures who have an insight into the Platonic abstraction that is the language. (Preston 1996:55)

Når de shetlandske informantene snakker om 'English', er det ikke nødvendigvis hverdagsspråket i England de refererer til, men et idealisert standardspråk, det vil si 'X' i modell 2 ('Shetlandsk avvik'). Eksempel på informantutsagn som kan tolkes som uttrykk for ei slik oppfatning av 'English', finner vi i de følgende utdragene fra ordintervju på Whalsay:

Intervju med mann, født 1945, Whalsay:

<i>intervjuer:</i>	and a heck?
<i>informant:</i>	nah, oh, well, de only heck dat I kyen es a fesh
<i>intervjuer:</i>	oh yeah?
<i>informant:</i>	but et's spelt H-A-K-E ²⁵
<i>intervjuer:</i>	mm. but the spelling might be different here, because there's no standardised spelling, so
<i>informant:</i>	but, I mean, that's a <i>proper</i> word though
<i>intervjuer:</i>	mhm?
<i>informant:</i>	H-A.. but we caa et a [hæk].. but et's spelt H.. [hæk]'s a proper name but
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	but like dey came oot, heck

Intervju med kvinne, født 1980, Whalsay

<i>informant:</i>	and hegri that is a bird
<i>intervjuer:</i>	yes
<i>informant:</i>	but I can nae, I kenno de right word for et [latter]

5.2.3 Diglossia

Vekslinga mellom 'Shetlan' og 'English' som mange av informantene mener at de praktiserer, ligner på Fergusons klassiske definisjon på *diglossia*, hvor "two or more varieties of the same language are used by some speakers under different conditions". Den standardnære varianten shetlenderne kaller 'English' vil da kunne betegnes som høyspråk ('H'), og 'Shetlan' som lavspråk ('L'). Funksjonsdistribusjonen for en eventuell shetlandsk 'H' og 'L' kan vi forsøksvis sette opp slik, basert på informantintervjuene:

	Høyspråk (English)	Lavspråk (Shetlan)
Undervisningsspråk på skolen	x	
Offentlig informasjon	x	
Radiospråk (Shetland Radio)	x	x
Avispråk (eks. Shetland Times)	x	
Vitsetegninger i lokale aviser		x
Samtale med familie, venner, kollegaer (forutsatt at disse er shetlendere)		x
Samtale med kunder	x	
SMS til shetlendere		x
Lyrikk og annen litteratur, særlig med tema fra Shetland, publisert for shetlandsk publikum		x
Annen litteratur	x	

²⁵ Norsk 'lysing'. Jeg var ikke klar over at det var det lysing het på engelsk under intervjuet.

Vi kan gå ut fra at mange shetlandske barn fortsatt lærer 'Shetlan' hjemme, og 'English' når de begynner på skolen, i tråd med Fergusons tradisjonelle inndeling av innlæring av høyspråk og lavspråk (Ferguson 2003:349). Denne forskjellen i innlæring av de ulike talemålsregistrene, der H læres i en formell setting, mens L læres som barnets første språk og morsmål hjemme, er et av hovedgrunnlagene for en stabil språksituasjon med et konstant diglossisk skille i følge Ferguson:

It seems unlikely that any change toward full utilization of H could take place without a radical change in this acquisition. For example, those Arabs who ardently desire to have L replaced by H for all functions can hardly expect this to happen if they are unwilling to speak H to their children. (Ferguson 2003:350)

Flere av informantene i holdningsintervjuene ser det som utenkelig (og sosialt risikabelt) å snakke standard hjemme eller dialekt på skolen, og fire av informantene forteller at de syntes at det var vanskelig å uttrykke seg da de begynte på skolen, fordi de "ikke kunne 'English' ". Den britiske sosialantropologen Anthony Cohen hevder at dette særlig får konsekvenser for barna i Whalsay: "Teachers often commented on the relatively late age at which Whalsay children achieved reading competence. The reason seems obvious: they were being taught to read in a language that was essentially foreign to them" (Cohen 1987:128). Eksempel på sosiale sanksjoner mot bruk av standardspråk hjemme, finner vi i det følgende intervjuutdraget. 'a' og 'b' er her to jenter fra Unst på 13 og 14 år:

<i>intervjuer:</i>	do you normally say du or do you normally say you? ²⁶
<i>informant b:</i>	I say du
<i>informant a:</i>	I say du
<i>intervjuer:</i>	do you say du to your teachers as well?
<i>informant a:</i>	NO!
<i>intervjuer:</i>	no, not even to those who are from Shetland?
<i>informant a:</i>	not really no.
<i>intervjuer:</i>	and to your parents?
<i>informant a:</i>	yeah I do/du ²⁷ to my parents.
<i>informant b:</i>	yeah I do/do to them.
<i>informant a:</i>	I do/du more to my dad then my mom cause my dad speaks more Shetlan.
<i>informant b:</i>	dey would tell me aff if I started like spaekin English cause it's something bein all posh and.

²⁶ Spørsmålet referer til det shetlandske skillet mellom et familiært 'du' og et høflig 'you' (om distinksjonen du/you se f.eks. Graham and Robertson 1991:4).

²⁷ Her er jeg usikker på om hun mener *do* (v) 'å gjøre', eller det shetlandske *du* (v) 'å si du' eller 'å bruke forma *du* med noen man er dus med'.

De fleste av informantene i spørreundersøkelsen ved Anderson High ser også ut til å mene at de veksler mellom standard og dialekt etter lignende mønster. Vi kan kanskje gå ut fra at de av informantene som oppgir at de snakker 'Shetlan' hjemme, også har lært de to varietetene på ulikt vis, og at undervisninga av 'English' i større grad har foregått gjennom formell innlæring av eksplisitte og normativt formulerte regler. Likevel er dette skillet mindre tydelig enn det vi finner i de mer klassiske eksemplene på diglossiske språksamfunn. Flere av informantene i holdningsintervjuene og i skoleintervjuene oppgir at de ikke snakker dialekt hjemme, og at de snakker 'English' i alle situasjoner. Noen av informantene mener at foreldrene ikke snakker dialekt med dem, som oftest fordi foreldrene ikke er shetlendere. Enkelte informanter fortalte også om foreldre som ikke snakket 'Shetlan' med barna sine, selv om de var shetlendere og brukte dialekten i andre situasjoner. Her kom det likevel fram at informantene så på slik oppførsel fra foreldrenes side som uakseptabel.

Andelen informanter som hevdet at de brukte varieteten 'Shetlan' i alle situasjoner, var mye lavere enn andelen som hevdet at de alltid brukte 'English'. Å bruke 'Shetlan' i tradisjonelle H-domener ble generelt oppfattet som en sterkere språklig og sosial markør enn å bruke 'English' i tradisjonelle L-domener, i alle fall blant informantene fra Lerwick.

Dersom informantutsagnene stemmer med 'virkeligheten' og vi skal regne det shetlandske samfunnet som diglossisk etter Fergusons definisjon, kan vi argumentere for at shetlandsdialekten er mer utsatt for et språkskifte enn L-språk i andre tradisjonelle diglossiske samfunn. Her må jeg likevel understreke at jeg hadde liten mulighet til å observere faktisk språkbruk, og at jeg her baserer meg på informantenes virkelighetsoppfatning og deres oppfatning av egen språkbruk.

Det var også stor variasjon i hva informantene la i begrepene 'English' og 'Shetlan', og hvor stor forskjellen faktisk var mellom de ulike talemålsregistrene hos hver enkelt informant. Språkbruken hos flere av informantene kan kanskje heller beskrives som variasjon langs et registerkontinuum med de alminnelige ytterpunktene 'standard' og 'dialekt', enn som et språksamfunn med en klar distinksjon mellom to mulige L = 'Shetlan' og H = 'English'. En slik beskrivelsesmodell faller ikke inn under Fergusons klassiske, klare definisjon av diglossia (Hudson 2003:368). Jeg fikk også inntrykk av at en stor del av informantene hadde hatt relativt gode ferdigheter i 'English' før de fikk formell opplæring i standardspråket på skolen. En videre definisjon av diglossia ville kanskje være mer egnet for å beskrive den shetlandske språksituasjonen, for eksempel i Joshua Fishmans utvidede bruk av begrepet der diglossia også brukes om vekslinga mellom dialekt og standard og om ei tilsvarende veksling mellom ulike og ubeslektede språk (Fishman 2003).

Funksjonsdistribusjonen mellom 'Shetlan' og 'English' oppleves ikke som uproblematisk av alle informantene, og flere av informantene kritiserte det de opplever som en påtvungen bruk av standard. I det følgende intervjuet med en mann, født 1968 i Scalloway, mener ikke informanten at han slår over til standardengelsk fordi samtalepartnerne ikke forstår shetlandsdialekt, men fordi standardengelsk blir regnet for å være 'finere', 'bedre', eller 'mer passende'. Under intervjuet gir informanten klare signal om at han stiller seg kritisk til slike holdninger:

<i>informant:</i>	--but you find yeah that whenever I go to the mainland or in my job like in meetins you have to talk ²⁸ a lot of the time.
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	[latter]
<i>intervjuer:</i>	because the other ones aren't Shetlanders or just
<i>informant:</i>	not always
<i>intervjuer:</i>	no
<i>informant:</i>	sometimes you just do it almost at a habit
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	as a form o politeness
<i>intervjuer:</i>	yeah.. mm
<i>informant:</i>	because you kindo felt.. et's almost like a.. like a class thing when you're growin up.. if you talk dialect it wasn't really something that was appropriate.
<i>intervjuer:</i>	no
<i>informant:</i>	maybe my parents attitude they felt maybe.. I don't know.. but you very often hear Shetland people talkin dialect to each other
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	and then actually talkin to their children

Som nevnt var shetlandske foreldres bruk av standard i samtale med barna, et emne som folk ofte brakte på bane under feltarbeidene. Når informantene nevner dette, kan det igjen vitne om sosiale sanksjoner mot å bruke 'English' i 'L'-domener, der det her vises til det som blir oppfattet som en uakseptabel bruk av standardspråk i samtale med egne barn.

5.2.4 Skolens rolle

I debatten rundt årsakene til språkutviklinga på Shetland har skolen blitt tillagt en viktig rolle i utviklinga av en mer standardnær dialekt på Shetland. I forordet til *EONSS* skriver Jakobsen:

Bogsprogets engelsk trenger imidlertid nu sterkt fræm, især på grund af den i sidste halvdel af forrige århundrede indførte lovbefalede skoleundervisning. Denne undervisning, ifølge hvilken engelsk bliver børnene indprentet og brugen af sådanne ord og vendinger, som ere ejendommelige for Shetlandsdialekten, ikke tilladt i skolerne, vil medføre, at denne dialekt i en nær fremtid vil blive så godt som helt angliseret (Jakobsen 1921:xi).

²⁸ *to talk* brukes oftest i betydninga 'å snakke standardengelsk', i motsetning til *to talk dialect* eller *to speak*. Jeg har inntrykk av at begrepet er noe mer nøytralt ladet enn *to knap*, som skulle tilsvare det norske 'å knote'.

Geirr Wiggen (2002) peker også på obligatorisk skolegang med standardengelsk som skolespråk som en sannsynlig medvirkende årsak til at norn døde ut, og forkjempere for den shetlandske dialekten i dag mener skolen er en viktig kamparena (se f.eks. Blance and Moncrieff 2004 og Sim 2004). Flere lærere i den shetlandske skolen har lagt vekt på en selvoppfattet rolle som standardspråkets voktere²⁹. Et eksempel på dette finner vi Brian Smiths gjengivelse fra et avisinnlegg, skrevet av en lærerinne i Cullivoe i 1950:

I should like to know where a Shetland scholar is going to gain anything by being able to talk Shetland – a language which we hope is fast loosing ground. [...] Many a smart Shetland girl has gone south, and lost a coveted position because she couldn't talk properly. And many a needful case has been lost at a public meeting through the inability of the Shetlander to stick up for his rights. And all through the curse of the Shetland dialect. [...] I'm afraid that in the future Shetland boys and girls will have to find ways and means of making a living outside of Shetland, so it's up to themselves and their teachers to see that they develop suitable speech [...] (Smith 2004).

Smith beskriver forfatteren som ”an old reactionary”. Jeg vil likevel hevde at essensen i innlegget, at det er nødvendig å lære seg ’*to talk proper*’ (dvs ’English’) hvis man vil opp og fram i verden, er gjennomgående også i informantintervjuene mine, og jeg møtte det samme synet hos alle lærerne jeg snakket med (i tillegg til de to lærerne jeg intervjuet), både på Unst, Yell og i Lerwick.

Et eksempel på dette finner vi hos en lærer på Anderson High School. Hun er kritisk til at hun selv ikke fikk snakke dialekt på skolen. Likevel krever hun at hennes egne elever skal legge om til et standardnært talemål i klasserommet³⁰. Dette argumenterer hun for med at det letter kommunikasjonen (jamfør det tidligere argumentet om at dialekten er uforståelig for ikke-shetlendere og shetlendere som er vant med å snakke ’English’), men særlig fordi hun mener at det er nødvendig for elevene å beherske en muntlig standard dersom de skal greie seg utenfor Shetland:

<i>intervjuer:</i>	and did you use the dialect at school?
<i>informant:</i>	we were encouraged not to.
<i>intervjuer:</i>	yeah.
<i>informant:</i>	et was looked on as an inferior way of speech and we were not supposed to use et at school.
<i>intervjuer:</i>	and nowadays, would you say that children are encouraged or discouraged—
<i>informant:</i>	-- not in Lerwick. Dey're discouraged from used de dialect in day to day

²⁹ Dette er selvsagt ikke særegent for shetlandske lærere. Eksempel på lignende holdninger oppsummeres i John Edwards gjengivelser av britiske holdningsundersøkelser blant lærere fram til 1980-tallet (Edwards 1982)

³⁰ I uttalelsen “but ef dey're going to be communicating for assesment purposes dey should use English”, får vi også inntrykk av at hun bruker karaktersetning som et effektivt virkemiddel for å oppnå dette.

	speech in de classroom, ef dey're supposed to be communicating dey're encouraged to do et in English.
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	but dey're not discouraged from usin et at any other time. And dey <i>do</i> learn et as part of deir English studies dey do Shetland poetry, Shetland dialect
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	and dey're encouraged to be proud of et
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	but ef dey're going to be communicating for assesment purposes dey should use English, particularly because.. eh.. well when I went to university I found et very difficult to communicate because I hadn't been used to speaking in English in de classroom much, and I had to translate everything in my head before I could say et, and by the time I was ready to say et, we'd passed on to de next subject [latter]
<i>intervjuer:</i>	oh I see [latter]
<i>informant:</i>	so my first year at university was very difficult
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	from dat point of view. Whereas now, my children have had no problems at all

Vi kan tolke utsagnene i dette utdraget både som et forsvar for modell 1 og modell 2, i spørsmålet om 'Shetlan' blir oppfattet som likestilt med, eller underordnet 'English'.

Informanten ser ut til å mene at elevene bør bruke en standardvarietet i skolen, fordi dette er en variant de må beherske senere i livet, dersom de skal være i stand til å kommunisere med ikke-shetlendere. Informanten sier også om dialekten, at "et *was* looked on as an inferior way of speech [min utheving]", noe som skulle kunne implisere at hun ikke mener at dette er tilfelle i dag. Likevel, dersom elevene får dårligere karakterer dersom de ikke bruker en standardvarietet på skolen, må vi i iallfall kunne vente at elevene selv kan oppfatte dette som et uttrykk for at dialekten er underordnet et mer 'korrekt' engelsk normalspråk.

Vi finner en rekke forsøk på å heve statusen til shetlandsdialekten og la den slippe til på områder der engelsk tradisjonelt dominerer. De fleste skolene bruker en liten del av skoleåret på prosjektarbeid om shetlandsdialekten og shetlandsk litteratur, men slike prosjektarbeid byr på problem i klasser der læreren og flere av elevene mener at de ikke behersker, forstår, eller har noe forhold til dialekten. Dette blir også trukket fram i lærerintervjuene, her med en (ikke-shetlandsk) engelsklærer på Unst:

<i>intervjuer:</i>	how big a part is it [Shetlan] of the curriculum?
<i>informant:</i>	not very big. I mean these are a lot of our English texts here [peker på bokhylla i klasserommet] where maybe we have a Shetland Anthology because of Shetland poetry and we have a novel called <i>The shadowed valley</i> and we have some plays photocopies of Shetland plays. But the problem I

	have with it is that half the class might find it difficult to follow the Shetland dialect.
--	---

Senere i intervjuet utdypes informantens uttalelsen sin:

<i>informant:</i>	we sometimes do little dialect dictionaries with the secondary one, where we get them to look up Shetland words and we have had in the past a dialect policy where we tried and have some dialect in the curriculum for each year you know at some point where dialect work is studied.
<i>intervjuer:</i>	but that's not the case now?
<i>informant:</i>	well no, we still try to stick to it, we still try to have at least one unit of work involving dialect in the course of the year but.. it can be difficult you know with the range of pupils that we've got in the class
<i>intervjuer:</i>	that are English?
<i>informant:</i>	that are purely English speakers yes.

Informanten trekker også fram at den tradisjonelle shetlandske dialektlitteraturen ikke alltid er like attraktiv for unge lesere:

I suppose that you could say that there is a need for more attractive dialect material. There are some published material but eh there is probably a need for sort of attractive fiction or *non-fiction* (Lærer, Unst).

I Fergusons klassiske framstilling av diglossia, har litteraturen skrevet på H og L ulik status og funksjon (Ferguson 2003:348). Mye av den shetlandske dialektlitteraturen er skrevet i et shetlandsk bildespråk, men flere shetlendere har stilt seg kritiske til tanken om at den skal ha en mer avgrenset tematikk enn den engelske (Smith 1996; Graham 1996). I informantuttsagnet over mener informantene likevel at han har vansker med å finne shetlandsk dialektlitteratur å bruke i undervisninga som kan være interessant for unge lesere. Andelen ungdomsbøker og populærlitteratur skrevet på shetlandsdialekt er kanskje mindre enn den man finner i litteraturen skrevet på standardengelsk, og på dette området skiller den shetlandske språksituasjonen seg fra Fergusons eksempel på diglossiske samfunn.

Som nevnt i kapitlene over, mener de fleste av elevene at de snakker standardengelsk eller standardskotsk på skolen, og de lærerne jeg intervjuet bekrefter at dette er en eksplisitt formulert norm i timene deres. Alle informantene i holdningsintervjuene spør en dyster framtid for shetlandsdialekten, og på spørsmål om hva de mener årsaken til utviklinga er, mener flere av dem at skolen spiller en viktig rolle i å trekke talemålet nærmere standardengelsk.

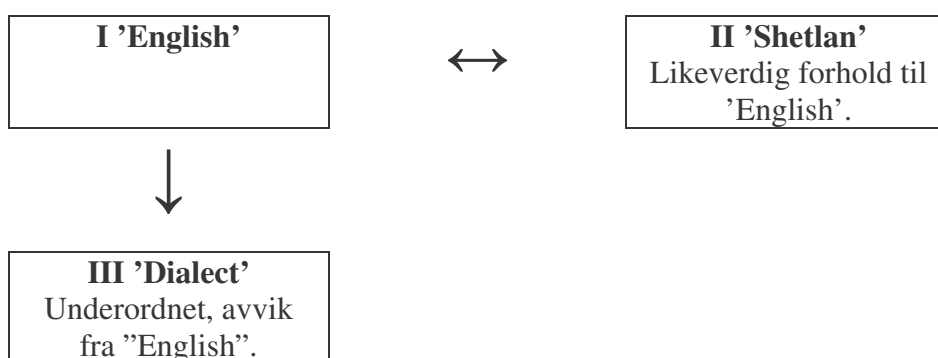
Selv om lærerne ikke mener at de utøver særlig stor påvirkningskraft på elevenes talemål, ser elevene ut til å være av en annen oppfatning. I det følgende intervjuet gjør jeg en blunder og trækker over en grense i det ladede spørsmålet "are there a lot of teachers like that

in Shetland?”, noe som får informanten til å forsvare læreren sin med en argumentasjon som minner om modell 1 i kapittel 5.2.1. Det som likevel går tydelig fram her, er at informanten mener at lærerens normer i klasserommet har hatt varig påvirkning på talemålet hennes:

<i>informant:</i>	I do talk very weirdly because when I went to school I had an English teacher right from primary one and he didnae really like us speakin Shetlan cause he could nae understand.
<i>intervjuer:</i>	oh. and are there a lot of teachers like that in Shetland?
<i>informant:</i>	no et’s just that he was just moved up from Englan and he didnae understand how anyone was talkin and I think he just felt left oot really so he wanted tae be able to understand the children so...
<i>intervjuer:</i>	so he told you to speak—
<i>informant:</i>	-- well he just said more <i>proper</i>

5.2.5 Modell 3: ’English’, ’Shetlan’ og ’dialect’

Vi kan også se for oss en tredje språkmodell som kombinerer modell 1 og modell 2. I flere intervju ser det ut til at informantene skiller mellom ’dialect’ og ’Shetlan’, der ’dialect’ er et negativt ladet begrep og ’Shetlan’ mer positivt ladet, uten at det alltid går like klart fram hva de legger i disse begrepene:

Figur 4: Modell 3. ’English’, ’Shetlan’ og ’Dialect’. Ei oppfatning av ’English’, ’Shetlan’ og ’Dialect’ som tre ulike talemål, der ’English’ og ’Shetlan’ tillegges lik status, mens ’Dialect’ er en underordnet, avvikende variant av ’English’.

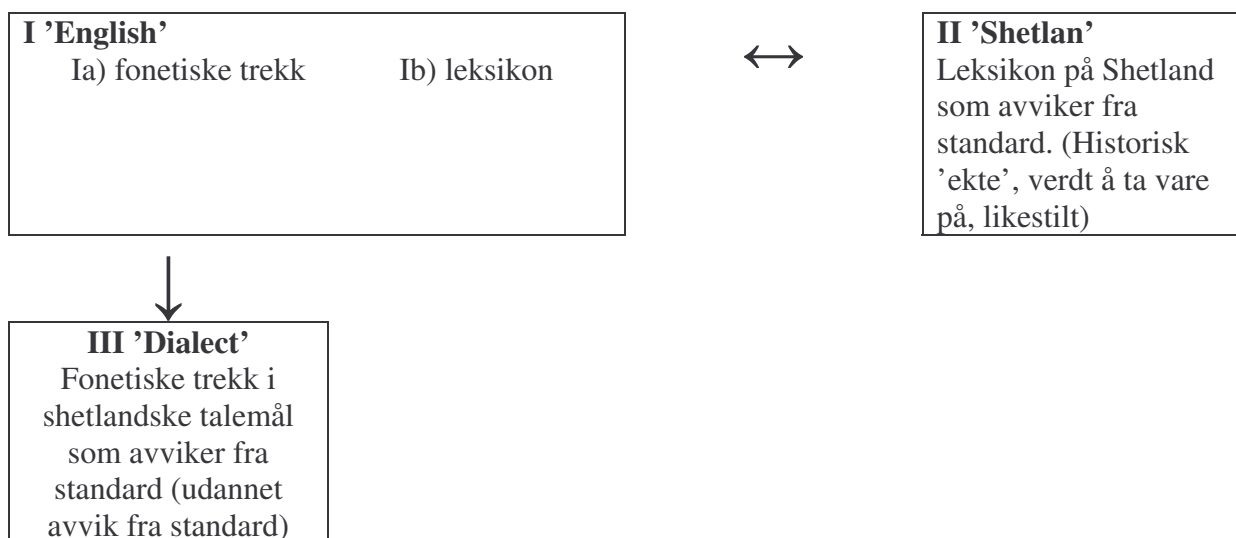
Informanten i det følgende utdraget, en kvinne født 1940, fra Lerwick, ser ut til å ha ei oppfatning av at det finnes et slikt skille mellom ’dialect’, ’Shetlan’ og ’English’.

<i>informant:</i>	de children of today dey don’t speak really Shetlan
<i>intervjuer:</i>	no?
<i>informant:</i>	dey speak a tumbled up <i>dialect</i> ! It’s just a horrible dialect
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	and it’s.. dey’re tryin to speak English... dey’re tryin to speak.. oh et’s just really
<i>intervjuer:</i>	[latter]
<i>informant:</i>	English, Scots and Shetlan and whatever

Inntrykket mitt er at 'Shetlan' i stor grad refererer til *leksikonet*, og at det er dette dialektale ordforrådet som informantene mener er nødvendig for at talemålet skal kunne karakteriseres som ekte 'Shetlan'. Her omtaler en lærer ved Anderson High School talemålet til elevene på skolen, et talemål som hun karakteriserer som "sort of.. nothing really.." og "a bastard accent":

ehm.. they don't have de Scottish intonation patterns. But.. it's not a real Shetlan accent because dey don't use de Shetlan wirds (lærer ved Anderson).

Jeg tror derfor at vi kan utdype modell 3 slik:

Mange av informantene virker sikre på at den shetlandske dialekten er i ferd med å dø ut. I intervjuet med den tidligere siterte læreren ved Anderson, ser det ut til at det er leksikonet hun frykter for, (II i modellen), heller enn andre språklige trekk:

<i>intervjuer:</i>	ok. And when you say that, or when people say that the dialect will probably die out, what do you think will replace it?
<i>informant:</i>	English.
<i>intervjuer:</i>	mhm. And what kind of English?
<i>informant:</i>	what do you mean what kind of English? Do you mean Scottish English? Or English English or..
<i>intervjuer:</i>	yes--
<i>informant:</i>	--well it certainly won't be Scots--
<i>intervjuer:</i>	--queen's English or?--
<i>informant:</i>	--well, Scots is very different from English.
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	so it won't be de Scots tongue
<i>intervjuer:</i>	no
<i>informant:</i>	et'll be English words but with wir own.. our own particular Shetland accent.
<i>intervjuer:</i>	all right
<i>informant:</i>	and some Scottish words in among it. So it will be a mixture of everything. I

would say.

Talemålet som disse informantene frykter vil ta over, eller som de mener er rådende hos visse grupper på Shetland, beskrives svært ofte med ord som "tumbled up", "a mixture", "a bastard", o.l. Dette kan tyde på at informantutsagnene særlig er uttrykk for frykten for et blandingspråk, eller en mindre 'ren' og 'ekte' dialekt.

Mange av informantene uttrykker stolthet over at shetlendere er dyktige til å veksle mellom standard og dialekt uten å blande disse sammen, og at de kanskje er bedre til dette enn for eksempel folk fra fastlandsskottland. Shetland er, og har vært, et internasjonalt samfunn. Særlig menn har vært svært bereiste gjennom deltakelse i fiske, shipping og den militære marinen. Kontakten med ikke-shetlendere har derfor vært stor, også i den eldste aldersgruppa.

Et mindretall av informantene ser også på det å normalisere talemålet som negativt i alle situasjoner. En representant for dette synet er en av de 16 år gamle guttene fra Yell, som utmerker seg i intervjuet ved en utpreget dialektbruk. Han er også en av tre informanter i holdningsintervjuene som uttrykker proskandinaviske holdninger, og han mener Shetland bør løsrives fra Storbritannia. Her beklager informanten seg over en voksen sambygding som har brukt et normalisert talemål i et fjernsynsintervju, en strategi som i følge Fergusons klassiske eksempel på diglossia, burde oppfattes som uproblematisk (Ferguson 2003):

<i>intervjuer:</i>	so there's a big difference in the way that old and young people talk?
<i>informant:</i>	yeah, not just kindo de aulder age I'd sae, I'd sae et's not only younger fock nooadays has started tae spaek more English
<i>intervjuer:</i>	ok
<i>informant:</i>	because dere's dis man fae Yell who was on da TV and he, dis is what he said: "yes, we don't want to" He started spaekin English.
<i>intervjuer:</i>	[latter] oh

5.3 Oppfatninger om regional og sosial variasjon innen 'Shetlan'

I holdningsintervjuene og ordintervjuene kom flere av informantene med utsagn som peker mot at de hadde oppfatninger om at kjennskapen til ord var avhengig av språkbrukerens sosiale bakgrunn. De to faktorene som ble oppfattet som mest avgjørende var alder og geografisk tilhørighet, men også kjønn og yrkesbakgrunn ble framhevet som utslagsgivende.

5.3.1 Alder

Det er ikke overraskende at *alder* blir sett på som viktig, både når det kommer til det aktive og det passive ordforrådet. Utsagnet i intervjuet under er typisk for svarene på spørsmål om hvilken samfunnsgruppe de mener har den mest utpregede bruken av dialekt:

<i>intervjuer:</i>	mhm. And which group in Shetland do you think speaks broadest?
<i>informant:</i>	the older generation and the people from the islands--
<i>intervjuer:</i>	--mhm--
<i>informant:</i>	--in Shetland
<i>intervjuer:</i>	so Unst, Yell..
<i>informant:</i>	Whalsay.. Yeah.

Her viser informanten både til geografiske forskjeller og til aldersforskjeller. Blant de yngre informantene finner vi ofte ei oppfatning om at folk over en viss alder snakker like bredt uavhengig av hvor på Shetland de kommer fra. Utsagnet "The older generation and the people from the islands" kan også tolkes i denne retninga.

Oppfatninga av hvor stor denne kløfta mellom generasjonene faktisk er, stemmer ikke alltid like godt med virkeligheten. Dette kommer særlig godt fram i ordgjenkjenningsintervjuene, der de yngre informantene forventet at eldre informanter skulle kjenne til mange flere ord enn de faktisk gjorde. Forventningene om antallet ord yngre generasjoner ville forstå, var tilsvarende lave. Dette ser ut til å styre språkbruken. Her forteller en informant (mann født 1968 fra Scalloway) at han bare bruker ordet 'helly' i samtale med folk over 60 år:

<i>informant:</i>	helly es de weekend. I wouldn't use dat very often
<i>intervjuer:</i>	oh no?
<i>informant:</i>	but ef I was talkin to an.. to an older Sheltand person I would use et--
<i>intervjuer:</i>	--ok--
<i>informant:</i>	--de helly
<i>intervjuer:</i>	so than you would.... than you would like say have a nice helly or--
<i>informant:</i>	--yeah. or refer to the shoppin at the weekend would be de helly errands
<i>intervjuer:</i>	all right
<i>informant:</i>	but I wouldn't think that maybe de younger--
<i>intervjuer:</i>	--and so whats your age limit? Like to--
<i>informant:</i>	--to say that?
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	mmmmm..... quite old.... not maybe talkin to a [plystrer] maybe sixty year old plus
<i>intervjuer:</i>	all right
<i>informant:</i>	like with NN [datter] she would never use de word helly. I would never use et probably with her

Når det gjelder ordet 'helly', er dette faktisk et av de best kjente ordene, også blant de yngre informantene (se kapittel 8.1.2).

5.3.2 Regional variasjon

Informantene har klare oppfatninger om at det finnes språklige forskjeller innen Shetland. Vi kan dele disse utsagnene inn i to grupper.

For det første mener informantene at den shetlandske dialekten har holdt seg bedre i noen områder på Shetland enn i andre, og at folk fra utkantstrøkene vil være bedre utrustet til å forklare ordene i spørrelista mi enn folk fra Lerwick. Et eksempel på dette synet finner vi i et intervju med to jenter fra Lerwick på 16 og 17 år:

<i>intervjuer:</i>	where in Shetland would you say that they speak most old-fashioned?
<i>informant a:</i>	in the islands. On the top.
<i>intervjuer:</i>	So.. Yell, Unst..?
<i>informant a:</i>	yeah. And Fetlar and--
<i>informant b:</i>	--Whalsay
<i>informant a:</i>	Whalsay is the most.
<i>informant b:</i>	-- yeah Whalsay
<i>informant a:</i>	Whalsay and Unst and Yell are the most renowned for [latter] like the old fashioned

For det andre viser informantene til opprinnelige dialektforskjeller innen Shetland. Dette dreier seg særlig om fonetiske trekk, men også om ulik geografisk utbredelse av visse ord. I dette intervjuet med en mann, født 1968 fra Scalloway, nevnes både leksikalske og fonetiske trekk som skillelinjer mellom ulike varianter av 'Shetlan':

<i>informant:</i>	hansper dats like sore muscles after excersise
<i>intervjuer:</i>	and would you use hansper or would you use spegi
<i>informant:</i>	I would nae use et. I'd use spegi... I'm seen hansper from people in Whalsay dat I know. De only place I've seen hansper es in Whalsay. You see, both my parents come from Yell, all so we moved to Scalloway, so there were difference even in the language.. the dialect they used, compared to where I grew up
<i>intervjuer:</i>	and did you... did you notice that a lot when you grew up?
<i>informant:</i>	mhm..yes
<i>intervjuer:</i>	were there words that you used that you used that the other ones didn't understand or?
<i>informant:</i>	mhm there were both ways yeah
<i>intervjuer:</i>	yeah like what?
<i>informant:</i>	for eh.. maybe.. well there's just different words.. it wasn't really about understandin more like in Yell we like
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	a potato is a tatie [to:ti] and where I grew up it's a [ta:ti]
<i>intervjuer:</i>	ok so it's just a different pronunciation
<i>informant:</i>	slightly different pronunciation yeah. mmhm... So we'd talk lotsa words when we're with my friends and different with my parents
<i>intervjuer:</i>	hm.. but you didn't speak standard English with your friends just because
<i>informant:</i>	no no

Denne 16 år gamle jenta fra Fetlar peker særlig på uttaleforskjeller mellom ulike shetlandske dialekter:

<i>intervjuer:</i>	mhm. And would you say that there are different dialects within Shetland?
<i>informant:</i>	yes, well, even in Fetlar which is another Northern Isle like how we say 'ball', we say [bæ:] they say [ba:]. Et's just slightly different but there's only like five miles between the tip of Yell and the end of Fetlar so that you... And Whalsay people, I sometimes even struggle to f.. to know what dey're saying sometimes.
<i>intervjuer:</i>	oh really?

I intervjuene er Whalsay ofte nevnt som den plassen på Shetland, hvor shetlandsdialekten står sterkest, og folk fra Whalsay mener også at dialekten der står sterkere enn i resten av Shetland. Det siste kan vi se et eksempel på i dette utdraget fra et intervju med en mann, født 1948, fra Whalsay:

<i>intervjuer:</i>	and de helly
<i>informant:</i>	de helly es de weekend
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	... everybody.... et's still a word dat's used here in Whalsay quite a lot de helly. I don't know ef et's used in de rest o Shetlan

Formuleringen "et's still a word dat's used here in Whalsay" tyder på at han mener ordet tidligere også har vært brukt andre plasser på Shetland, men at det kan ha forsvunnet der. Oppfatninga av Whalsay-dialekten som særegen, er også beskrevet av Gunnel Melchers (Melchers 1996).

Mens Whalsay-dialekten oppfattes som den mest konservative, regnes talemålet i Lerwick eller på Mainland som det som har bevart færrest sær-shetlandske trekk. Dette synet der Whalsay og Mainland står som motpoler, finner vi f.eks. her i et intervju med en 16 år gammel gutt fra Yell:

<i>intervjuer:</i>	are there different dialects within Shetland?
<i>informant:</i>	yeah. I think each island probably has different dialects different variations I think of dialects. Whalsay ones [latter] Whalsay people spaek propbably de most Shetlan.
<i>intervjuer:</i>	can you give any examples of what they say?
<i>informant:</i>	not really but deir accent's completely different. I tink de fock in de Mainland es probably de ones dat spaek de most Scottish.

Jeg er usikker på om talemålet på Whalsay faktisk har bevart flere opprinnelige trekk enn talemålet andre steder på Shetland eller om vi har å gjøre med ei folkelig forestilling og stereotypisering. Whalsay-dialekten var den dialekten som jeg oftest hørte at folk fra Shetland karikerte. Det var ikke alltid like enkelt å få informantene til å gjøre dette på bånd, og jeg

greide bare å få fire av informantene i holdningsintervjuene til å etterligne dialekten under opptakene. Disse etterligningene kan tyde på en slik stereotypisering, der to av dem dreide seg rundt varianter over frasen ”a ’thjop o’ thjoi an a ’çafathjə:k”³¹, og tre ble framført sammen med komiske fakter og ansiktsuttrykk:

I. Jente (13) og jente (14), Unst:

<i>informant b:</i>	eh.. [es du kom ’fora ’çopo’çoi] [latter]
<i>intervjuer:</i>	[latter] and how would you say that here
<i>informant a:</i>	are you coming for a cup of tea
<i>intervjuer:</i>	oh yeah
<i>informant a:</i>	or are you coming for a cup of tea.
<i>intervjuer:</i>	and anything else?
<i>informant a:</i>	not really not that we heard them too bad.. like too much.. but when you talk to then like it can be hard to understand them cause they talk really fast..
<i>informant b:</i>	[latter]

Her viser informanten ikke bare til uttaleforskjeller, men også til morfologisk (*es* for *are*) og leksikalsk (*du* for *you*) avvik fra standardengelsk. Disse trekkene er likevel ikke særegne for Whalsay, og hun bruker dem selv senere i intervjuet, når hun henvender seg til informant a.

II. Lærer, Anderson High School:

<i>intervjuer:</i>	how would you characterize the dialect of Whalsay?
<i>informant:</i>	how would I characterize it... well their vowel sounds are very different
<i>intervjuer:</i>	mhm. Could you give an example so that--
<i>informant:</i>	eh.. well if they were if you were to say [a kop of tɪ:] dey would say [a tçjop o tçjoi] so the T-sound is a [tçj]-sound.. eh.. and they miss out.. eh.. Have you been to Whalsay? Have you heard them speak?
<i>intervjuer:</i>	yes I have yeah
<i>informant:</i>	but you want my impression [uklart]
<i>intervjuer:</i>	[latter]
<i>informant:</i>	yeah their [o] sounds of [oi]
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	how else? I can’t think about it now. It’s just very broad! The vowel sounds are the big difference I would say, but dis [kə] is de characteristic one, becomes a [tçj]-sound

Her viser informanten til de samme uttaleforskjellene som i utdraget over. Hun legger også vekt på forskjeller i vokalismen, men kommer ikke med eksempler ut over det nevnte ” a tçjop o tçjoi” der hun trekker fram en [oi]-uttale av [o].

³¹ En kopp te og ei jaffakjeks. Her med den uttalen jeg hørte brukt på Whalsay.

III. Jente (17) Mainland

<i>informant:</i>	[latter] there are people in the school from Whalsay. they speak [latter] they [spæk læk dæs].
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	[an dær vø:ri brod] [latter]
<i>intervjuer:</i>	[latter] and do they use any words that you wouldn't use
<i>informant:</i>	yeah I think so.
<i>intervjuer:</i>	like what for example?
<i>informant:</i>	eh.. I don't know cause I don't know what that is. If you got someone from the school from Whalsay [latter] they might be able to say something to you.

Her legger informanten vekt på korte vokaler og ə for ɪ, i tillegg til en slags nasal uttale. Hun svarer også bekreftende på at det finnes leksikalske forskjeller, uten å kunne komme med eksempel på dette.

IV. Jente (17) Fetlar

<i>informant:</i>	--I..I can't do it. I can't do it at all. My sister's really good at it but I just.. I think it sounds--
<i>intervjuer:</i>	can you just give me one example?
<i>informant:</i>	eh, if they're trying to say like 'a schoolchild'--
<i>intervjuer:</i>	--mhm--
<i>informant:</i>	--then they'll go [skjɔlbɛ:rn]

I eksempel IV kan det virke som om informanten trekker fram leksikalske forskjeller mellom Whalsay-dialekten og andre shetlandske dialekter. Substantivet 'bairn' for det engelske 'child' er imidlertid brukt i hele Shetland og i Skottland forøvrig, og jeg tror heller at det er palataliseringa i 'school' hun ønsker å vise fram som et særtrekk.

5.3.3 Kjønn

Flere av de kvinnelige shetlandske informantene kom med reaksjoner på ord i spørrelista mi som de mente tilhørte mannsdomener. Disse reaksjonene kom som oftest etter at jeg hadde skrudd av båndopptakeren. Dette utdraget fra et av de færøyske ordintervjuene kan ses på som representativt for dette synet blant mange av de færøyske og de shetlandske informantene:

<i>informant:</i>	ein snælda. Tað er.. ein partur tá ið tú skalt spinna
<i>intervjuer:</i>	mhm.. og viss ein snælda er í einum báti?
<i>informant:</i>	hví skalt tú vera í einum báti? Altso eg eri konufólk! Hatta er typiskt!

(Kvinne, født 1957, Tórshavn)

I dette utdraget mener informantene, ei 13 år og ei 14 år gammel jente fra Unst, at shetlandske menn generelt snakker 'breiere' enn shetlandske kvinner:

<i>intervjuer:</i>	do you think men and women speak differently in Shetland?
<i>informant a:</i>	I'd say more men are broad Shetlan and women are Shetlan but some of them are like more Scottish. Like just like [uklart:] Scotattac [.:uklart] sound
<i>intervjuer:</i>	and why do you think that is?
<i>informant a:</i>	eh.. I think more men are like out fishin and are like döin things to do Shetlan than more like women are doing things, that you have to type in English or do things--
<i>informant b:</i>	--like a office job thing then you have to do it all in English.
<i>informant a:</i>	yeah. Or like my mom is a teacher, so she has to like speak English. She can't speak Shetlan cause people won't understand so.. more women are like.. they have a lot of jobs that are, got work around an English accent

Vi finner lignende uttalelser i f.eks. Niedziński og Prestons studier av folkelingvistikk i USA, der kvinner ofte knyttes til en mer standardnær språkbruk (Niedziński and Preston 2000:191–196).

5.3.4 Yrkesbakgrunn

Når det gjelder yrkesbakgrunn, mener en del av informantene at det er en sammenheng mellom det aktive og det passive ordforrådet. Folk som bruker dialekten til daglig, bør kjenne til flere shetlandske ord enn de som oftere bruker en standardvarietet. Som nevnt i kapittel 5 har de shetlandske informantene klare oppfatninger om at det finnes visse situasjoner hvor man ikke kan snakke dialekt, eller hvor det ikke passer seg å snakke dialekt. Det kan virke som om informantene mener det forventes av dem å bruke en standardvarietet i de fleste yrker, utenom tradisjonelle yrker i primærnæringa, og at det yrket man har virker inn på både dialektbruk og kunnskap om dialekten ellers. Dette kan vi se i utdraget fra intervjuet med de to jentene fra Unst i kapittel 5.3.3, der de mener menn snakker mer utpreget dialekt enn kvinner, fordi kvinner oftere har yrker der det *ikke er mulig å snakke dialekt*, hvor "you have to do it all in English".

I det følgende intervjuet med en mann født 1957 fra Lerwick kan vi se en lignende tankegang. Underveis i intervjuet følte informanten at det var litt for mange ord han ikke kunne, og han ønsket å forklare (og forsvare) det han selv oppfattet som mangelfulle dialektkunnskaper. Han nevner tre grunner til at han ikke 'snakker dialekt'. For det første er kona innflytter, for det andre har han bodd i flere år utenfor Shetland, og for det tredje har han en jobb der han må snakke standardengelsk. Jeg syntes det siste var noe overraskende, siden han oppgir at grunnen til at han ikke kan bruke dialekt på jobben er at han må "deal with you know members of the public" (han er kunderådgiver i en lokal, privat bedrift). Man skulle

kanskje vente at nettopp dette var et yrke der det kunne passe seg å bruke dialekten for å skape et godt forhold til lokale kunder?

<i>informant:</i>	I don't particularly speak dialect either
<i>intervjuer:</i>	oh I see? Really?
<i>informant:</i>	yeah, because NN (kona) is not from Shetland
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	and I... we stayed away for a number of years and my profession I always have to deal with you know members of the public so I--
<i>intervjuer:</i>	--mhm
<i>informant:</i>	--haven't basically used the dialect
<i>intervjuer:</i>	but do you use it at home here with the children?
<i>informant:</i>	not really

Informantene mener at det er en klar sammenheng mellom det aktive og det passive ordforrådet. Denne informanten kunne 'unnskyldte' det han selv oppfattet som et 'dårlig resultat' i ordgjenkjenningsintervjuet med at han ikke brukte dialekten til daglig.

I det følgende utdraget fra et intervju med en mann født 1968 fra Scalloway mener informanten at han ikke kjenner ordet *haadibaand* fordi han ikke kommer fra en familie som har drevet med fiske:

<i>informant:</i>	oh, I see so et's like a fishin expression
<i>intervjuer:</i>	mhm
<i>informant:</i>	my background es quite crofty so... like farming
<i>intervjuer:</i>	oh ok
<i>informant:</i>	I am I have seen dat... But I could nae tell you what et means. NN's (kone) family es quite fishin so she will know

I likhet med uttalelsen i det færøyske intervjuet over får vi her inntrykk av at informanten mener at han selv ikke har mulighet for å kjenne ordet på grunn av sin egen sosiale bakgrunn. Uttalelsene er interessante, fordi begge informantene mener at bare ei avgrenset gruppe har tilgang til ord som har å gjøre med fiske. Det ser likevel ut til at de har ulik oppfatning av *hvem* som tilhører denne gruppa. Mens den færøyske informanten mener at vi her har å gjøre med et rent kjønnskille, mener den shetlandske informanten i uttalelsen over at det er yrkesbakgrunn og foreldrenes yrkesbakgrunn som teller. Han mener at kona burde kjenne ordet, fordi familien hennes har drevet med fiske. Han problematiserer ikke at hun er kvinne, og at hun dermed kanskje ikke har hatt tilgang til denne delen av yrkeslivet, en faktor den færøyske (kvinnelige) informanten mener er avgjørende.

Vi kan tolke informantutsagnene som at de mener yrkesbakgrunn kan spille inn på to måter i forhold til ordgjenkjenningsintervjuene mine. For det første mener informantene at foreldrenes yrkesbakgrunn spiller en rolle for det dialektale ordforrådet. For det andre mener

informantene at egen yrkessituasjon har noe å si, både ved at man lærer flere dialektord innen visse yrker, og ved at man 'mister' ord og glemmer dem for godt, dersom man ikke har anledning til å bruke dem.

6 Resultat fra de skriftlige spørreundersøkelsene i skoleklassene

I dette kapitlet vil jeg gjøre greie for noen av resultatene fra spørreundersøkelsene i de to skoleklassene ved Anderson High School og Føroya Handilsskúli i Kambsdali. De metodiske problemstillingene knyttet til de skriftlige spørreundersøkelsene skiller seg fra de vi kan knytte til de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene. Jeg har derfor behandlet resultatene fra de skriftlige og de muntlige undersøkelsene hver for seg. Kapittel 6 kan slik regnes som et supplement til kapittel 5 og 7.

6.1 'Holdningsdelen' i Anderson-spørreskjemaet

Den skriftlige spørreundersøkelsen ved Anderson school var delt i to deler, der elevene i tillegg til å skulle fylle ut ordlista jeg hadde brukt i ordgjenkjenningsintervjuene, også skulle svare på et par spørsmål om egen bakgrunn og dialektbruk. Resultatene fra undersøkelsen støtter opp under inntrykket fra holdningsintervjuene. Informantene varierer mellom å bruke 'Shetlan' og en standardnær 'English' etter et diglossisk mønster. Av de 21 elevene i klassen har 17 elever én eller begge foreldre fra Shetland. På spørsmål om de snakker dialekt ("do you speak dialect", uspesifisert *hvilken*) svarer seks av elevene 'never', ni 'sometimes', tre 'most of the time' og tre 'always'. Ni av elevene mener altså at de aldri veksler mellom varieteten 'standard' og 'dialekt', men at de alltid holder seg til den ene av dem. Tolv av elevene mener at de veksler mellom å snakke dialekt og ikke å snakke dialekt.

De seks elevene som mener at de ikke snakker dialekt, oppgir følgende grunner til det: "because I'm english" (And1), "because neither my mom or my dad" (And2), "My mam is from Shetland but I was actively discouraged to use dialect by teachers throughout my primary education. Few of my friends use it either" (And 3), "because I live in a place where noone does" (And3), "Cause I live my first half of life in Glasgow and then never picked it up" (And10), og "Because I was not brought up that way" (And12).

De tolv elevene som mener at de veksler mellom varietetene, oppgir at de snakker dialekt: "When I want to" (And5), "with my dad's family" (And6), "when with my younger siblings" (And 7), "If speaking to someone who speaks dialect" (And 8), "When talking to people from Whalsay" (And 9), "At home, when speaking to others who speak the dialect" (And 13), "just the odd word" (And14), "around my family and friends sometimes school" (And 16), "in front of my parents" (And17), "With Shetlanders or with friends or family for a laugh" (And19) og "In my family or down south (to confuse folk)" (And21).

Halvparten av elevene som sier at de veksler, oppgir altså at dialekt er noe man snakker *hjemme* eller med familien. Tre av elevene som veksler mener at de velger å bruke samme varietet som samtalepartneren. Informanten And9 hører kanskje til samme kategori, men ser ut til å legge samtalepartnerens hjemsted til grunn for egen registervariasjon, trolig med ei forestilling om at det er større sjanse for at folk fra Whalsay snakker dialekt, enn at andre shetlendere gjør det.

And14 mener kanskje at hun snakker en slags blandingsdialekt, eller en standardvarietet med enkelte innslag av shetlandske ord, mens And19 ser ut til å mene at han ofte bruker dialekten for å oppnå en komisk effekt. Når det gjelder And17, er det uklart om hun snakker dialekt *med* foreldrene, eller om hun alltid snakker dialekt når foreldrene er til stede, også i det offentlige rom. Hun oppgir at begge foreldrene 'alltid' snakker dialekt. Dersom foreldrene er opptatt av at And17 skal gjøre det samme, er hun kanskje redd for å få kritikk dersom de hører at hun bruker en standardvarietet.

Bare én av elevene som svarer at de veksler mellom ulike talemål, oppgir skolen som en mulig arena for dialektbruk. Dette stemmer godt med det som kom til uttrykk i holdningsintervjuene, der lærerne og mange av elevene så det som nødvendig, og kanskje også ønskelig, at elevene bruker et standardtalemål i klasserommet (se f.eks. kap5.2.4.). And3 mener at han har mistet dialekten si etter press fra skolen, der han ble "actively discouraged to use dialect by teachers" (And3). Vi finner lignende påstander i flere av holdningsintervjuene med elevene fra Yell, Unst og Lerwick. De to lærerne jeg intervjuet var også tydelige på at de oppfordret elevene til å snakke 'engelsk' i undervisninga, selv om de ikke følte at de utøvde noe språklig press utover dette. De fleste elevene ser likevel ut til å oppfatte seg selv som bidialektale. De sosiale sanksjonene mot å 'knote' utenfor skolen er kanskje like virkningsfulle som de mer eksplisitte normene mot dialektbruk på skolen, og for mange av elevene fører dette til at de velger å opprettholde former av begge varietetene.

I spørreundersøkelsen ble elevene også spurt om foreldrene snakket dialekt, med svaralternativene "always", "most of the time", "sometimes" og "never". Her kan det være verdt å merke seg at de tre elevene som mente at de alltid snakket dialekt, også krysset av på at begge foreldrene alltid snakket dialekt. De elevene som vekslet eller mente at de aldri snakket dialekt, mente også at den ene eller begge av foreldrene gjorde det samme. Ingen av elevene mente at de snakket oftere dialekt enn den av foreldrene som brukte dialekten mest. Elleve av elevene mente at de brukte dialekten sjeldnere enn den av foreldrene som brukte den mest. Av de seks elevene som oppgav at de 'aldri snakket dialekt', mente to at ingen av

foreldrene snakket dialekt, og tre at den ene av foreldrene ikke snakket dialekt, mens den andre vekslet.

De elevene som mente at de snakket dialekt, ble også spurt om *hvilken* dialekt de snakket. Flere av elevene hadde hoppet over dette spørsmålet, men av de som svarte, mente ni at de snakket 'Shetlan', én at hun snakket 'Yell', én at han snakket 'Whalsay', mens én var i tvil om hun skulle kalle dialekten sin 'Lerwick' eller 'Shetlan'. Ingen av elevene nevnte dialekter utenfor Shetland, og jeg fikk inntrykk av at 'dialect' her ble oppfattet som synonymt med 'shetlandske dialekter'.

Svarene fra spørreundersøkelsen i skoleklassen ved Anderson viser at ungdommene i stor grad oppfatter og oppgir å praktisere en veksling mellom dialekt og standard. Elevene har klare forestillinger om at de veksler mellom de ulike varietetene etter den sosiale situasjonen de befinner seg i. Vi får inntrykk av at informantene både frykter sosiale sanksjoner om de bruker dialekt i en situasjon der standardtalemål er påkrevd, og om de bruker standardtalemål i en situasjon der dialekt er påkrevd.

Svarene viser også at ungdommene mener de snakker mindre dialekt enn egne foreldre. Dette kan vi tolke på flere måter. Svarene gjenspeiler en egenrapportert oppfatning av egen dialektbruk og foreldrenes dialektbruk, og kan derfor være uttrykk for et ønske om å markere avstanden til foreldregenerasjonen. Dersom dialektbruk forbindes med en lokalt forankret, etablert og lite ungdommelig livsstil, ønsker elevene kanskje ikke å framstå som dialektbrukere.

Vi kan også tenke oss at elevene har et idealisert bilde av foreldrenes språkbruk som mer stabil og konsekvent enn den faktisk er. Elevene legger merke til at de selv standardiserer talemålet når de er på skolen. Dersom de har snakket mest med foreldrene hjemme, har de kanskje ikke like stor erfaring med hvilke språklige strategier foreldrene velger når de skal uttale seg i H-situasjoner?

I ordgjenkjenningsintervjuene ser vi at de yngre informantene har urealistisk høye forventninger om hvor mange ord de informantene som er eldre enn dem vil kunne. Kanskje er elevsvarene et uttrykk for den samme forestillinga om en dyp språklig generasjonskløft.

Dersom de egenrapporterte svarene gjenspeiler de faktiske strategiene informantene velger, kan det også tolkes som et symptom på ulike utviklinger. For det første kan vi se for oss at elevsvarene gjenspeiler en språklig endring der varietetten 'English' er i ferd med å ta over i domener der 'Shetlan' tradisjonelt har vært brukt. For det andre kan vi tolke svarene som en endring som er knyttet til ulike livsfaser, der de enkelte informantene vil bruke dialekten

oftere jo eldre de blir, eller at de vil bruke standardvarietet mindre når de er ferdige med skolegangen.

6.2 Hvor mange ord kjenner elevene?

Elevene i skoleklassen ved Anderson kjenner i gjennomsnitt 5,4 av ordene i spørrelista. Én av elevene kjenner ingen av ordene, mens én av elevene kjenner 12 av ordene i spørrelista. De ordene som flest elever i klassen kjenner, er *'hookers'* (15 av 21 elever), *'spegi'* (15 av 21 elever), *'haaf'* (12 av 21 elever) og *'helly'* (11 av 21 elever). Disse ordene står også sterkt i de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene. Spredningen i kjennskapet til ordene i skoleklassen er altså større enn den vi finner i samme aldersgruppe i de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene.

I den færøyske skoleklassen kjente elevene i snitt 30,8 av de 57 ordene i spørrelista. Alle elevene kjente ordene *'útróður'*, *'ein heilsan'*, *'eitt hav'* og *'at vera deyvur'*, mens ingen av elevene kunne forklare *'ein ennisþónur'*(n), *'soltám'* og *'at ríða grimils'*. Den av elevene som kjente færrest ord, kjente 14 av de 57 ordene i spørrelista, mens den av elevene som kjente flest ord, kjente 44 av de 57 ordene.

Som beskrevet i kapittel 2.6. er det flere problem knyttet til skriftlige spørrelister. Da jeg laget spørreskjemaet til Anderson, var jeg forberedt på at elevene i ulik grad ville være vant med å lese dialekt, og at dette kunne gjøre oppgava vanskeligere for dem.

Jeg var ikke forberedt på hvor dårlige mange av de færøyske elevene var i rettskriving. For eksempel forklarte flere elever *'sjóa'* i spørrelista i en av betydningene til det færøyske verbet *'sjóða'*, og én av elevene forklarte *'ein urð'* som "tað sum vísir tíð" [dvs. *'ur'*]. Elevene ved Anderson skrev stort sett forklaringene på ordene med alminnelig standardengelsk rettskriving, og tross enkelte stavfeil var det rimelig problemfritt å tolke svarene. Svarene til de færøyske elevene var ofte vanskeligere å tolke³². Én av elevene fører for eksempel opp "ríma" som synonym til verbet "hvørva" i spørrelista. Jeg går ut fra at informanten tenker på *rýma*, som brukes i samme betydning i visse situasjoner, og jeg har ført opp svaret som 'riktig' i dette tilfellet. Tolkninga er likevel ikke problemfri.

³² En medvirkende årsak til dette kan være at skoleklassen ved Anderson var en almenfagsklasse, mens elevene i Kambsdali var en yrkesfagsklasse. Elevene ved Anderson High School var kanskje mer trente både i rettskriving og i å definere ord?

6.3 Hvordan forklarer informantene ordene?

Forklaringene ikke-lingvister gir på ord, skiller seg fra leksikografens. Dette fører med seg flere metodiske problem, særlig i tolkninga av svarene i de skriftlige undersøkelsene, der det ikke var mulig å stille oppfølgingsspørsmål. For det første tok informantene i liten grad hensyn til at det skulle være samsvar mellom forklaringene og ordklassen til ordene i spørrelista. På verbet *to hurl* i spørrelista, har to av de shetlandske informantene i skoleklassen ved Anderson ført opp ”a wheelbarrow”. Vi kan tolke dette på to måter: Informantene kan ha tolket *hurl* som et substantiv med (den for meg ukjente) betydninga ’wheelbarrow’, eller de kan ha laget en frase: ”to hurl a wheelbarrow”. I den siste tolkninga ser vi for oss at informanten har eksemplifisert *hurl* i en av de kontekstene der ordet opptrer hyppig i dagligtalen. I den siste tolkninga vil vi kunne regne ordet som kjent. Slike eksempel opptrer hyppigere blant svarene i den skriftlige undersøkelsen med de færøyske skoleelevene enn hos de shetlandske elevene. Et illustrerende eksempel her er ”at fenga” [dvs. ’fanga’] som eneste oppgitte forklaring på substantivet *glúpur*. Her går jeg ut fra at informanten sikter til at *glúpur* f.eks. kan brukes til å fange fisk eller fugl, men om jeg skal holde meg til ei konsekvent linje, kan jeg ikke utelukke at informanten sikter til et tenkt **glúpur* (v).

I intervjuene mine refererer informantene ofte til konteksten ordet kan brukes i, heller enn til synonyme ord og uttrykk. En av informantene i de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hansper* som ”the next day, after a football match”. Her stilte jeg oppfølgingsspørsmål for å få ei nærmere forklaring på ordet, og fikk da vite at informanten forsto ordet som ’smerter i musklene etter trening’. I de færøyske svarene i den skriftlige spørreundersøkelsen finner vi lignende eksempel i forklaringa på verbet *halta* som ”ilt í einum beini”. Her oppgir informanten en tenkt årsak, heller enn betydninga av ordet (hvis man har vondt i en fot, halter man).

At informantene forklarer ordene ved å eksemplifisere dem i kontekst, gjør at vi kan få inntrykk av at ordene har svært smale bruksområder. Flere av de shetlandske informantene forklarer *to hent* som ”to pick taaties” (å ta opp poteter), mens en av de færøyske elevene forklarer *at henta* som ”at henta páskaliljur”. På samme måte forklarer en av de færøyske elevene *at hundsá* som ”at senda ein persón fleiri ørindir”, og *ein glúpur* som ”tú kanst taka fuglin upp úr sjónum við tí aftaná tú hevur skotið hann”. Denne framgangsmåten beskrives også av Dennis Preston som ”the fit between increasingly specified contexts and the conditions under which the word can be said” (Preston 1996:52).

Vi kan gå ut fra at de shetlandske informantene til Jakobsen kan ha brukt lignende strategier i sine forklaringer, og det kan være en av årsakene til at vi finner så mange ord med

svært snevre betydninger og bruksområder i *EONSS* (Bugge 2005). Noen eksempel på definisjoner der Jakobsens informanter heller kan ha forsøkt å sette ordet i kontekst, finner vi i forklaringene på *skjon*, *stank* og *stront* i *EONSS*:

skjon [sk̥ōn, sk̥ōən (skj-)], v., <i>undersøge ved beføling, om høns have æg</i>	stank [sta'ŋk] v., <i>stikke en stav i sneen for at undersøge, om får ligge tilsneede derunder</i>	stront [stro'nt] v., <i>trække enden af vægen lidt frem i hjørnet eller tuden på den åbne tranlampe (koli) for at den skal brænde bedre</i>
---	---	--

Mens de shetlandske informantene stort sett forklarer *hicksi* ved å oversette ordet til et engelsk "hickups", gir mange av de færøyske elevene årsaksbaserte forklaringer på ordet, f.eks. "vis tú bara etir og onki drekkir" og "tað man fær tá man tosar for nógv". På lignende måte forklarer to av de færøyske elevene *urð* i den dramatiske "Har ein seyður gongur inni. Og ikki sleppur vekk aftur" og den mer modifiserte "nakað har seyður fer inn men sleppur sjálvdan útaftur".

Definisjonsstrategiene i informantintervjuene kan forsøksvis deles inn i ti kategorier³³:

1. *Synonymet*. I denne vanlige strategien forklarer informanten ordet ved å oppgi et semantisk tilsvarende ord i samme språk, annet språk eller i annet stilregister.

Eksempel fra skole spørrelistene er:

- a. **at happa:** *at arga*³⁴ [synonym i samme språk]
- b. **to host:** *cough* [synonym i annet stilregister i samme språk, her høystil]
- c. **ein hávur:** *ein hajur* [synonym i annet stilregister i samme språk, her muntlig stil]
- d. **ein hávur:** *haj, shark* [semantisk tilsvarende ord i annet språk, her dansk og engelsk]

2. *Fraseomskrivningen*. Her forklarer informanten ordet ved å gjøre det om til en lengre frase. Eksempel fra skole spørrelistene er:

- a. **the hookers, to be on your hookers:** *crouched down so your feet are still standing on the floor but you're half sitting on your legs*

3. *Artsnavnet*. Her oppgir informanten den kategorien han mener referenten tilhører.

Eksempel fra skole spørrelistene er:

- a. **a hegri:** *a bird*
- b. **ein klettur:** *steinur*

³³ Inndelinga har jeg laget som et arbeidsredskap for tolkninga av svarene i denne undersøkelsen. Den trenger dermed ikke være en uttømmende beskrivelse av mulige folkelige definisjonsstrategier, og det vil kanskje være nødvedig å bruke andre kategorier på et annet empirisk materiale.

³⁴ Feit skrift viser her til ordet slik det er oppført i spørrelista som elevene har fått utdelt. Understreket kursiv viser til den fulle forklaringa informanten har skrevet inn.

4. *Representanten*. Her forklarer informanten ordet ved å oppgi en typisk representant for arten, for eksempel i:

- a. **ein drangur:** *t.d. RISIN og KJEDLINGIN*
- b. **ein snípa:** *Mýrisnípa*

5. *Nesten-artsfrenden*. I denne kategorien har jeg tatt med forklaringer der informantene har oppgitt ord som kan brukes i ei lignende betydning som ordet i spørrelista.

Problemet med disse forklaringene er at jeg ikke kan være sikker på om informanten faktisk har visst hva ordet betyr. I eksempel a nedenfor kan vi se for oss at informanten har prøvd å forklare *hegri* ved å oppgi en annen fugl som deler noen likhetstrekk med hegren.

- a. **a hegri:** *a stork*
- b. **at murra:** *ikki syngja men murra*

Etter mye tvil, valgte jeg ikke å godkjenne svarene av typen i eksempel a (*hegri*) i kategorien *nesten-artsfrenden*, som riktige. Problemene ved dette valget er åpenbare. For å føre eksempelet over videre, kan for det første flere av informantene som oppgir *artsnavnet* (fugl) som forklaring på *hegri*, også tro at ordet refererer til en annen fugl (det være seg storker eller andre fugler). For det andre kan jeg ikke vite hvilket fuglenavn informanten har problemer med. Hvordan vet vi at informanten tror at hegrer er storker, og ikke motsatt? I eksempel b (*murra*) har jeg regnet svaret som riktig, fordi informanten viser at hun vet at ordene har en *lignende*, men likevel *ulik* betydning. Eksemplene viser noen av de problemene man må ta stilling til i evalueringa av informantsvar i denne typen undersøkelser.

6. *Kjennetegnene*. Informanten lister opp noen av referentens mest typiske kjennetegn:

- a. **ein drangur:** *høgur og mjáur*

7. *Funksjonen*. I denne forklaringstypen nevner informanten hva man kan *bruke* referenten til. Eksempel fra skoleintervjuene kan være:

- a. **ein glúpur:** *at fenga*
- b. **ein hamari:** *eitt sum man smiðar við*
- c. **eitt hagamark:** *vísur hvussu stórir hagin er.*
- d. **to hent:** *to hent something oot o your bag*

8. *Årsaken*. Informanten viser en mulig årsak til referenten i en tenkt situasjon:

- a. **histi:** vis tú bara etir og onki drekkir
- b. **at halta:** ilt í einum beini

9. *Aktøren.* Informanten oppgir en mulig aktør for handlinga, eller referent som et adjektiv kan beskrive:

- a. **at murra:** ein ketta murrar
- b. **grýtut:** t.d. ein gomul kona er grýtut

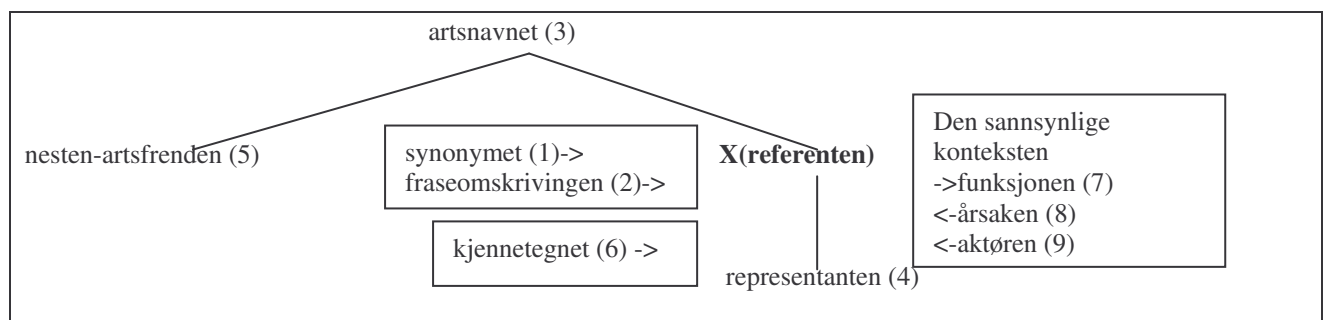
10. *Sitatet.* Her viser informanten hva ordet betyr, enten ved å bruke kroppspråk (vanlig i de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene for å forklare for eksempel *hack, host, hicksi og hunkse*), ved å tegne det (i skoleunderøkelsen), ved å peke på referenten (i de muntlige ordgjenkjenningsintervjuene) eller ved å konstruere et mulig sitat, for eksempel her, i en av de færøyske elevenes forklaring på *hóttá*:

- a. **at hóttá:** "Um tú ikki gert tað so slái eg teg"

Informantene bruker *synonymet, fraseomskrivningen, artsnavnet, nesten-artsfrenden, kjennetegnene, sitatet* og *årsaken* for å forklare ord fra alle ordklasser i ordlista.

Representanten brukes oftest for å forklare substantiv. *Aktøren* brukes i beskrivelsen av adjektiv og verb, mens *funksjonen* oftest brukes når informantene forklarer substantiv og verb.

Forholdene mellom forklaringskategori 1–10 kan illustreres slik:

Figur 5: Ti forklaringsstrategier. x = referenten til ordet som skal forklares.

Informantene blir altså bedt om å forklare et ord i spørrelista, og vi tar her utgangspunkt i at informantene kjenner til hvilken type referent ordet blir brukt om. Referenten er markert som x i figuren. Slik jeg oppfatter det, angriper informantene i spørreundersøkelsene og intervjuene denne oppgava på flere måter. Strategi 1 og 2 (synonym og fraseomskrivning) svarer i stor grad til den som er vanlig i synonymordbøker. Strategi 3, der informanten oppgir hvilken kategori

han mener referenten tilhører, blir også brukt i leksikografien, men i leksikografiske arbeid er det vanlig å komme med en nærmere spesifisering i definisjonen. I analysen av informantsvarene er det ikke tatt hensyn til om kategoriseringen til informantene stemmer med korrekt begrepsbruk; informantene regner *hávur* og *hoe* både som en type hai, fisk og hval.

I strategi 4 nevner informantene en eller flere typiske og velkjente representanter for referenten x. Strategi 5 er vanlig i dagligtale; her har gjerne informanten ordet på tunga, og oppgir ord som beskriver referenter som *ligner på* den de egentlig er ute etter å beskrive. Det vanligste i intervjuene er at informantene markerer at det *nesten* er det riktige ordet de kommer med (jf. sitatet over, "ikki syngja men murra"). I strategi 6 oppgir informantene ett eller flere kjennetegn på referenten.

Det spesielle med strategiene 7–11 er at informantene her konstruerer en mulig kontekst som ordet kan brukes i. For ikke-lingvister har språket primært en kommunikativ funksjon, og mange av informantene mine hadde vansker med å kjenne ordene igjen utenfor kontekst. Forsøkene på å sette ordene inn i kontekst og konstruere mulige situasjoner der ordet kan brukes, er så vidtgripende at informantene faktisk kan sitere de fiktive aktørene i de konstruerte situasjonene (jf. sitatet over "Um tú ikki gert tað so slái eg teg").

Fordi informanten regner med at intervjueren kjenner betydninga av ordet, kan informanten lett bli ordknapp. For informanten er det nok å få inntrykk av at intervjueren vet hva han sikter til. Her har jeg ført opp ekstraopplysningene som er nødvendige å tolke inn, dersom vi skal regne disse skriftlige elevsvarene som 'riktige'³⁵:

to hurl: [as in to hurl] *a wheelbarrow* [i.e. to push]

ein drangur: *høgur og mjáur* [steinur]

ein glúpur: [amboð sum m.a. kann brúkast til] *at fenga* [(t.e. fanga) nakað]

Det er avgjørende at forskeren har et bevisst forhold til hvordan han tolker informantsvarene. For å være sikker på at man har brukt samme kriterier i evalueringa av alle informantsvarene i muntlige intervju, bør man kontrolllytte gjennom intervjuene flere ganger og bruke tid på å skrive inn alle informantintervjuene. Jeg mener derfor at det er nødvendig å bruke båndopptaker i intervjuene.

Listen over ulike forklaringsstrategier i dette kapitlet er ikke en uttømmende liste over folkelige metoder for å forklare betydninga av ord, men den kan eksemplifisere noen av

³⁵ Feit skrift viser her til ordet slik det er oppført i spørrelista, understreket kursiv gjengir informantforklaringa på ordet. Min tolkning er oppført i klammer.

forskjellene mellom sråkviteres og lekfolks måte å forholde seg til betydning. Ikke-lingvister vil i større grad forstå og forklare betydninga ut fra konteksten ordet brukes i. Dette kan ha innvirkning på ordsamlinger som baserer seg på informantutsagn, fordi de lekfolkelige forklaringsstrategiene kan gi forskeren inntrykk av at ordene har smalere bruksområder enn de faktisk har.

Mens noen informanter strekker seg langt i forsøkene på å forklare ordene, gir andre opp før de har begynt. I dette eksemplet fra et av de muntlige færøyske ordgjenkjenningintervjuene bestemmer informanten seg for å gi opp underveis i forklaringa:

<i>intervjuer:</i>	at gera upp?
<i>informant:</i>	Jesus Christ [latter]. Gera upp? Altso tað er at.. tey hava brukt forskjelligt... eg veit ikki hvat tað hevur betýdd tá, men nú merkir tað altså.. nei Gud.. nei eg veit ikki... hevur tú.. nei. Gott er.
<i>intervjuer:</i>	viss man ger upp eina línu?
<i>informant:</i>	ja. Men tað kann eisini vera nakað annað.
<i>intervjuer:</i>	Ja, hvat er tað?
<i>informant:</i>	veit ikki.

At ikke-lingvister som oftest forholder seg til ord i kontekst, vil også ha innvirkning på resultatene av ordgjenkjenningundersøkelser som den som er gjennomført i denne oppgava. Ordgjenkjenningintervju kan også ses som en øvelse i å gjenkjenne ord som er løsrevne fra kontekst. Å svare på slike undersøkelser vil derfor også være en treningssak, der graden av øvelse de ulike informantene har i å forklare ord og i å kjenne igjen ord utenfor kontekst vil være utslagsgivende for resultatene.

Del III

7 Om forståelser av talemålsvariasjon og språkendring

Den kvantitative sosiolingvistikken tar utgangspunkt i at sosiale faktorer styrer talemålet til språkbrukeren, og søker å avdekke strukturen i denne samvariasjonen. Sammenhengen mellom sosiale og språklige variabler er blitt belagt i et utall små og store sosiolingvistiske arbeid i de siste 40 årene.

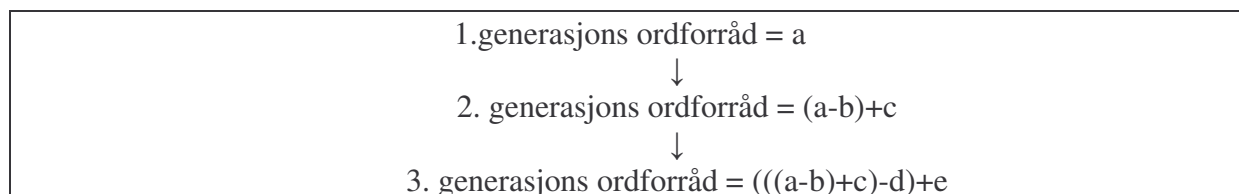
Når det gjelder måten man kan tolke denne samvariasjonen på, setter Gjert Kristoffersen opp to hypoteser, en *deterministisk*, der språkbrukeren er prisgitt gitte, sosiale faktorer som styrer språkbruken, og en *interaksjonistisk* motpol, der språkbrukeren målrettet benytter seg av ulike stilregister på grunnlag av sosiale normer eller hva han ønsker å oppnå i samtalsituasjonen (Kristoffersen 1996:231). I hovedfagsoppgaver med sosioleksikalske tema, har en gjerne lagt seg tette opp til den deterministiske hypotesen i Kristoffersens todeling. Dette kan ha sammenheng med at man har undersøkt det passive ordforrådet til informantene heller enn faktisk språkbruk³⁶. I den grad det har vært vanlig å trekke inn interaksjonistiskrettede forklaringsmodeller, har det stort sett vært knyttet til *underrapportering*, dvs. at informantene ikke vil gå med på at de kjenner ord, og former for *overrapportering*, som i denne typen intervju helst arter seg gjennom mer eller mindre treffsikre, og til tider ville gjetninger som man kan finne i enkelte informantintervju (se f.eks. Frøystadvåg 1997:57–58; Valestrand 1978:28–29).

Jeg kjenner ikke til at det er blitt skrevet norske hovedfagsoppgaver eller mastergradsoppgaver om orddød de siste 10 årene. Emnet var særlig populært på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet, da vi særlig kan nevne Olav Hetland Sandviks studie av ordforrådet i Ryfylke (Sandvik 1975), Magnhild Vollan Königs studie av orddød i Birkenes (König 1979), Modgunn Valestrands studie av orddød i Dalane (Valestrand 1978), Bjørg-Jorunn Rosfjords studie av ordforrådet i Lyngdal og Eiken (Rosfjord 1981) og Sig Tove Aasens studie fra Vest-Agder (Aasen 1981). I tillegg til disse ble det skrevet tre hovedfagsoppgaver om orddød på siste halvdel av 1990-tallet: en studie av kjennskap til eldre adjektiv i Vågå i Gudbrandsdalen av Jon Peder Vestad (Vestad 1994), en studie av orddød i surnadalsmålet av Jon André Nergaard (Nergaard 1996) og en studie av orddød i Herøy av Nina Frøystadvåg (Frøystadvåg 1997). Alle disse hovedfagsoppgavene konkluderer med at

³⁶ I enkelte av hovedfagsoppgavene har forfatterne også ført opp rapportert språkbruk, dvs. om informantene mener at de bruker ordene eller ikke, f.eks i Nergaard (1996) og Frøystadvåg (1997). Jeg er ikke sikker på om jeg ser nytteverdien i dette, med mindre man kan måle den rapporterte bruken opp mot faktisk språkbruk, og tolke resultatene som del av en holdningsundersøkelse.

eldre informanter kjenner flere eldre ord enn yngre informanter. De viser også at det er stor individuell spredning i hver aldersgruppe.

Ved å bruke termer som 'overlevelsesprosent' og 'dødsprosent' tar disse studiene utgangspunkt i ei forestilling om at det er mulig å måle og tallfeste utviklinga i ordforrådet i et språksamfunn. Denne tankegangen går ut fra at hver generasjons ordforråd er en refleksjon av ordforrådet i den eldre generasjonen:

Figur 6: 'Overføring av ordforråd'. En mulig forståelse av overføring av dialektordforråd fra én generasjon til den neste.

En overført mengde av ord fra generasjonen før danner altså her basisen for ordforrådet i hver generasjon av språkbrukere. For hver generasjon faller noen ord fra (her illustrert ved b i andre generasjon og d i tredje generasjon), mens noen nye kommer til (her illustrert ved c i andre generasjon og e i tredje generasjon). Denne figuren forutsetter at hver generasjon i hovedsak bygger på ordforrådet til generasjonen før, og kontakt og språklæring mellom f.eks. første og tredje generasjon reflekteres gjennom e i tredje generasjons ordforråd.

Ved å velge ut et utsnitt av første generasjons ordforråd (a) og presentere dette for et utvalg av andre og tredje generasjon gjennom ei spørreliste, er tanken at man skal kunne gi en pekepinn om retningen og farten i den leksikalske utviklinga. Norske hovedfagsoppgaver om orddød har i stor grad har fokusert på den prosentvise størrelsen av b i 2. generasjon og d i 3. generasjon i forhold til dialektordforrådet, dvs. hvor mange færre dialektord de yngre kan enn de eldre. En nedgang i kjennskapen til det opprinnelige dialektordforrådet a i ulike generasjoner i ulike språksamfunn er blitt belyst og belagt i alle de nevnte norske hovedfagsoppgavene. Jeg mener imidlertid at det er andre sider ved denne ordoverføringen som er like interessante å undersøke. I de norske hovedfagsoppgavene om orddød er det fokusert lite på hvilke ord som *ikke* faller bort, altså om det er en kjerne av dialektord som er kjente i alle generasjonene. Som nevnt, viser alle de norske studiene av orddød at det er stor individuell variasjon innen de ulike aldersgruppene. Dette mener jeg indikerer at det er like interessant å se på språkbrukerne som individer, som det er å se dem som representanter for generasjoner eller grupper. Hva er det som gjør den prosentvise negative b og d lavere hos noen språkbrukere enn hos andre?

7.1 Å studere språkendring i 'apparent time' og 'real time'

Til grunn for flere av de norske hovedfagsoppgavene om orddød ligger det ei forestilling om at det er mulig å si noe om retninga av språkutviklinga gjennom resultatene av synkrone studier av generasjonsforskjeller. Som Unn Røyneland viser, er det grunn til å stille seg kritisk til denne 'apparent time'-hypotesen:

Eit av dei viktigaste metodiske problema knytt til denne typen studiar, er at ein ikkje kan vere heilt sikker på at dokumenterte forskjellar mellom aldersgrupper inneber faktiske endringar, og ikkje er utslag av tilfeldige svigningar i åtferd. Ulik distribusjon av variantar mellom aldersgrupper treng ikkje å vere ein indikasjon på *verkeleg* endring, men kan vere eit utslag av såkalla aldersavgrensing. Det vil seie språkendringar som er avgrensa til ei bestemt aldersgruppe, og som breier seg i denne gruppa i generasjon etter generasjon. (Røyneland 2001:87–88)

En ukritisk bruk av synkrone generasjonsforskjeller som tegn på faktisk språkendring, går ut fra at språkbrukeren har et *stabilt* språk, at han vil snakke på samme måten resten av livet. Et slikt syn på språket til den enkelte språkbrukeren er problematisk med hensyn til fonologiske og morfologiske trekk, og strider mot all fornuft når det er tale om utviklinga av individets ordforråd.

En mer pålitelig metode for å avdekke mulige endringer i språket er selvsagt å studere diakrone data. Røyneland foreslår to måter å gå fram på i en diakron studie. For det første kan forskeren sammenligne resultatene fra den synkrone studien med resultatene fra eldre studier av språksamfunnet (Røyneland 2001:88). Dette forutsetter imidlertid at det er en viss grad av sammenlignbarhet mellom datamaterialene. Når det gjelder mitt arbeid, kjenner jeg bare til to lignende studier av kjennskapen til dialektordforrådet på Shetland: Grahams pilotstudie, referert i forordet til *The Shetland Dictionary* (Graham 2004:xvii), og Greger Nässéns studie av kjennskapen til meterologiske termer (Nässén and Jakobsen 1989). Siden Greger Nässéns informanter har fått opplyst hvilken semantisk kategori ordene i undersøkelsen tilhører, har de hatt en fordel framfor informantene mine, som ble bedt om å forklare ordene uten å få oppgitt kontekst, som gjør at jeg tror vi bør være forsiktige med å sammenligne resultatene fra de to undersøkelsene. Forsøkene på å finne flere detaljer fra John Grahams studie er referert i kapittel 2.3.1.

En annen måte å skaffe diakrone data på, er gjennom 'real-time'-studier, der forskeren gjennomfører den samme undersøkelsen i det samme språksamfunnet i ulike tidsrom. 'Real-timestudier' kan deles inn i 'panelstudier', der en intervjuer de samme informantene etter en viss tid, eller 'trendstudier', der man intevjuer en tilsvarende gruppe i språksamfunnet etter et visst antall år (Røyneland 2001:88). Grahams pilotstudie (se kap 2.3.1) faller helst inn under

den siste kategorien, men da med én enkeltinformant som representant for aldersgruppa i de to (tre?) ulike tidsrommene han undersøkte (Graham 2004:xvii).

Fordi jeg ikke har funnet tidligere shetlandske studier med tallmateriale som har egnet seg for en sammenligning med resultatene mine, har jeg vært nødt til å ta utgangspunkt i synkrone data. En eventuell samvariasjon i resultatene mellom informantenes alder og kjennskap til ord i spørrelista, er altså ikke et nødvendig symptom på at ordforrådet i shetlandsdialekten er i endring.

7.2 Om 'ordddød'

Dødsmetaforikken er velbrukt i språkforskninga, men ikke alltid like nyttig for å beskrive alle sidene ved språkendring. Dette gjelder også det leksikalske nivået. Man kan argumentere for at ord som er blitt foreviget i skrift eller lydopptak, ikke kan defineres som 'døde', og det finnes eksempel på at slike ord, som ikke har vært i bruk i lang tid, "appear to have returned to use after a period in limbo"³⁷, som John Ayto formulerer det (Ayto 1996:182). I det shetlandske tilfellet gjelder dette særlig ord som hentes fra skriftlige kilder, og 'gjenopplives' til bruk i skjønnlitteratur skrevet på dialekt. I Norge har det vært vanlig å legge talespråket til grunn når man definerer et dialektord som 'dødt'. Et ord regnes ofte som 'dødt' eller 'døende' når det er lite brukt i dagligspråket ('*the vernacular*'), uavhengig av om det fortsatt er i bruk i dialektal høystil, f.eks. i dialektlitteratur.

Jon André Nergaard (1996) skiller mellom tre ulike former for ordddød, med kategoriene *referentdaude*, der "ord og uttrykk [...] forsvinn ut av målføret på grunn av at tingen dei står for, dvs. referenten, har gått ut av bruk", *nemningsdaude*, der "det ikkje kjem inn noko liketydande erstatning for det utgåtte ordet eller uttrykket", selv om referenten fortsatt finnes i omgivelsene til språkbrukerne, og *substitusjonsdaude*, der "eldre ord og uttrykk har vorte bytt ut med meir eller mindre synonyme ord og uttrykk" (Nergaard 1996:30–31). Av de tre typene ordddød, blir *referentdød* gjerne sett på som den mest uunngåelige, mens *substitusjonsdød* er den mest omfattende typen ordddød i norske dialekter i dag (se f.eks. Nergaard 1996:31).

Når Brian Smith kritiserer det han oppfatter som en naiv nedvurdering blant dialekt- og norn-nostalgikere av en uunngåelig språkhistorisk utvikling i det shetlandske leksikonet, er det *referentdød* han viser til som den sterkeste drivkraften i språkendringen:

³⁷ Ayto bruker det engelske 'memorious' (adj) i betydninga 'med god hukommelse' som eksempel. Ordet ble brukt i engelsk på slutten av 1600-tallet, men det finnes ikke belegg for ordet i bruk etter det før på 1980-tallet (Ayto 1996:181). Eksempel på at 'døde' eller 'døende' ord 'gjenopplives', finner vi vel i de fleste språk med puristiske strømninger i språkpolitikken.

Dialect speakers, the theory goes, forsake their old language. Their lexicon becomes thinner and thinner. The way to gauge this process in Shetland, the story goes, is to count the number of dialect words in Jakobsen's dictionary, and to count those that youngsters understand today: the fewer they know, the more parlous are our dialect prospects. [...] Naturally the dialect vocabulary is different, since we live in a society where dozens of words for small boat equipment, or seaweed are unnecessary. But I don't mourn or panic because of the disappearance of these words (Smith 2004:12).

Jeg har valgt å bruke Nergaards skille i analysen min, og har undersøkt om det er en tendens til at ord som kan være utsatt for referendød, dvs. ord som ikke lenger har en referensiell funksjon i hverdagslivet til shetlendere og færøyinger, står svakere enn de andre ordene i spørrelista (se kapittel 8.1.1).

8 Resultat fra ordgjenkjenningsintervjuene

Jeg har valgt å dele analysen av resultatene inn i to hoveddeler. For det første vil jeg se på hvilke ord i ordlista som er mest kjente, hvor mange informanter som kjenner hvert ord, hvilke betydninger de oppgir for de enkelte ordene, og mulige mønster i denne kjennskapen til ordene. For det andre vil jeg se på antall ord informantene kjenner i forhold til de sosiale makrovariablene alder, region (om informantene kommer fra Whalsay eller Central Mainland), kjønn, yrke, fritidsaktiviteter og familietilhørighet. Når det gjelder variabelen 'yrke', opererer jeg bare med to kategorier, basert på om informantene arbeider, eller har arbeidet i tradisjonelle yrker innen landbruk og fiske, eller om de har andre yrker. I ordgjenkjenningsintervjuene registrerte jeg også om informantene var aktive medlemmer i lokalhistoriske lag eller brukte fritida si på slektsgransking, navnegransking eller andre lokalhistorisk orienterte aktiviteter på hobbybasis. Jeg vil også undersøke hvilke ord de ulike informantene kjenner ved å undersøke om informantenes alder, region, kjønn, yrke eller familiebakgrunn spiller noen rolle for hvilke ord eller ordgrupper de kjenner. Samvariasjonen belyses hovedsaklig gjennom todimensjonale diagram, men er også framstilt gjennom korrespondanseanalyse.

8.1 Hvilke ord kjenner informantene, og i hvilke betydninger?

8.1.1 Ulike former for 'orddød'

I norske hovedfagsoppgaver om orddød har det vært vanlig å regne ut en 'overlevesesprosent' eller en 'dødsprosent' i materialet, i forhold til ordklasse og ulike semantiske kategorier (se f.eks. Frøystadvåg 1997; Nergaard 1996; Valestrand 1978). Ordlista i denne studien er mye kortere enn det som har vært vanlig i disse oppgavene, og en eventuell oppdeling i semantiske kategorier i materialet mitt, ville resultert i svært få ord i hver kategori og avvikende enkeltord ville hatt stor innvirkning på resultatet. Derfor vil jeg heller presentere resultatene for hvert enkelt ord enn å regne ut prosent for ulike semantiske kategorier.

En annen mulighet for å dele inn materialet i denne studien er å ta utgangspunkt i Jon André Nergaards skille mellom ulike former for orddød. I hovedfagsoppgava si fra 1996 foreslår Nergaard en tredelt inndeling av ulike former for orddød, med kategoriene *referentdaude*, der "ord og uttrykk [...] forsvinn ut av målføret på grunn av at tingen dei står for, dvs. referenten, har gått ut av bruk", *nemningsdaude*, der "det ikkje kjem inn noko liketydande erstatning for det utgåtte ordet eller uttrykket" selv om referenten fortsatt finnes i omgivelsene til språkbrukerne, og *subtitusjonsdaude* der "eldre ord og uttrykk har vorte bytt

ut med meir eller mindre synonyme ord og uttrykk”. Nergaard går ut fra at referentdød er den mest forutsigbare av de tre formene for orddød (Nergaard 1996:30–31). Jeg har derfor skilt ut de ordene i ordlista som i større grad enn andre kan være utsatt for referentdød; dvs. ord som refererer til redskaper, arbeidsmetoder og skikker som ikke lenger er i bruk, for å se om færre informanter kjenner disse ordene.

Ordene som jeg har valgt å skille ut som mulige utsatte offer for referentdød, er *haddibaand* (n), *hinny-spot* (n), *horn* (n), *hövi* (n), *huggistaff* (n) og *humlibaand* (n), som alle refererer til deler i tradisjonelle trebåter og til redskaper brukt i fiske, *hallo* (n) og *hagmark* (n), som jordbruksbegreper, *hesp* (n) og *hentilagets* (n), som særlige begreper brukt i ullarbeid, og *hansel* (n), *hedderkindunk* (n) og *helli-möld* (n), som refererer til gamle skikker og kulturmønstre. Felles for disse ordene er at tingen eller skikken de refererer til, ikke lenger er i bruk i hverdagslivet til de fleste av informantene³⁸. Gjennomsnittet for ordlista som helhet ligger på 12 ’riktige’³⁹ svar pr ord. Resultatene for de enkelte ordene varierer, fra 42 (av 47 informanter) til 0 (av 47 informanter). Ingen av ordene var kjente for alle informantene. Gjennomsnittet ’riktige’ informantsvar for de 13 ordene over, som vi kan tenke oss ikke har en referensiell funksjon i hverdagslivet til de fleste av informantene, ligger imidlertid på nesten 15 ’riktige’ svar. Den er altså høyere enn gjennomsnittsprosenten for den totale ordlista. Blant de 13 ordene er det særlig *hinny-spot* (13 riktige informantsvar), *huggistaff* (13 riktige informantsvar), *humlibaand* (16 riktige informantsvar), *hentilagets* (16 riktige informantsvar), og *hansel* (18 riktige informantsvar), som trekker gjennomsnittet opp.

Når det gjelder undersøkelsen min, er det altså ingenting som tyder på at ord i ordlista som refererer til en ting eller en skikk som mer eller mindre har gått ut av bruk, er mer utsatt for orddød, enn ord som refererer til noe flertallet av informantene er i kontakt med i hverdagen. Seks av de 64 ordene i spørrelista er det ikke noen informanter som greier å forklare. Disse ordene er *hint* (v), *hirnik* (n), *hubbit* (v), *hockin* (adj), *hellisom* (adj) og *hedimoo* (n), som alle refererer til egenskaper, handlinger og fenomen som er like vanlige på

³⁸ For noen av informantene, for eksempel de som arbeider som bønder, fiskere eller båtbyggere, kan ordene likevel fortsatt ha en viktig referensiell funksjon.

³⁹ ’Riktig’ i denne sammenhengen refererer til informantsvar som stemmer med forklaringene i de skriftlige kildene som jeg har tatt utgangspunkt i. Et svar ble regnet som ’riktig’ når informantene kunne gi synonym til ordet i samsvar med én eller flere av ordboksdefinisjonene, og når betydninga av ordet kom klart fram ved at informanten enten eksemplifiserte ordet i kontekst eller forklarte bruken av ordet. Et svar ble ikke regnet som ’riktig’ dersom informantene først kunne forklare ordene etter at jeg hadde eksemplifisert ordene i kontekst. Informantenes ulike svar- og forklaringsstrategier er problematisert i kapittel 6.3. I kapittel 8.1.2 vil jeg også gi en oversikt over andre forklaringer som gikk igjen i informantintervjuene, men som ikke er nevnt i de skriftlige kildene jeg har hatt tilgang til.

Shetland i dag som de var på Jakobsens tid. Etter Nergaards tredeling skulle tapet av disse ordene falle inn under kategoriene *substitusjonsdød* eller *nemningsdød*.

En årsak til disse resultatene kan være at ord som er utsatt for referentdød, i stor grad refererer til konkrete ting, eller særlige skikker og arbeidsmåter. Dette er referenter som for de fleste av informantene vil være museumsgjenstander eller dokumentert i lokalhistorisk litteratur. Ordene er dermed faktisk lettere tilgjengelige for språkbrukerne enn ord som er blitt utsatt for *nemningsdød* eller *substitusjonsdød*, for eksempel *hirnik* (n), som er blitt erstattet av det tilsvarende *corner* (n), og *hubbit* (v), der språkbrukerne i dag bruker lengre fraser, f.eks. Grahams ”driven away with accusation” (Graham 2004). Det spesielle ved det menneskelige språket er at vi ikke bare har ord som refererer til konkrete og abstrakte fenomen som er tilstede i våre egne omgivelser eller i vår egen tid, men at vi også er i stand til å snakke om emner som angår andre steder og andre tider. En forutsetning for og et resultat av at man snakker om slike emner, er at man vedlikeholder en kjerne av det tilhørende vokabularet. For ordforrådet som er knyttet til de såkalte ’gamle dager’ i eget samfunn, gjelder dette særlig ord for en del konkrete redskaper, arbeidsmåter og skikker som blir tillagt en spesiell kulturhistorisk verdi.

Som nevnt intervjuet jeg en også ei færøysk kontrollgruppe med utgangspunkt i ei liste med semantisk tilsvarende færøyske ord. Færøysk har status som offisielt språk på Færøyene, det har en fastlagt skriftnormal, en litterær høystil og en kultur for en aktiv språkpolitikk som forsøker å verne språket mot utenlandsk påvirkning. Teknologisk nyvinning har likevel preget dagliglivet til de færøyske informantene i like stor grad som det har preget dagliglivet til de shetlandske informantene. Dersom det er en nødvendig og forutsigbar sammenheng mellom teknologisk modernisering og utvikling i ordforrådet i form av referentdød, kunne vi tenke oss at vi ville finne en parallell utvikling i ordforrådet til de færøyske og de shetlandske informantene.

Gjennomsnittet ’riktige’ informantsvar for de færøyske ordene som svarer til de 13 shetlandske ordene som vi kan tenke oss ikke har en referensiell funksjon i hverdagslivet til de fleste av informantene, ligger på fem ’riktige’ informantsvar, av 7 mulige. Dette er noe lavere enn gjennomsnittet for resten av ordene, som ligger på 5,7 ’riktige’ svar, av 7 mulige. Forskjellen er likevel relativt liten mellom det gjennomsnittlige antallet ’riktige’ informantsvar for ord som refererer til ting som fortsatt er til stede i informantenes dagligliv og antall ’riktige’ informantsvar for ord som refererer til gamle arbeidsmetoder, redskap og kulturmøster som i mindre grad skulle være til stede i informantenes umiddelbare omgivelser.

Ingen av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene har yrker der disse ordene i kan regnes som en del av et relevant yrkesvokabular.

8.1.2 Hvilke ord er kjente?

haaf (n)

30 av de 47 informantene i de muntlige intervjuene ga forklaringer på *haaf* som svarte til definisjonene i *EONSS* og *TSD*. I den skriftlige spørreundersøkelsen ved Anderson High oppgav halvparten av elevene én eller flere av betydningene til Graham og Jakobsen. Ordet er dermed det tredje mest kjente i spørreundersøkelsen ved Anderson og ligger som nummer ni i resultatene fra de muntlige intervjuene. Sju av informantene forklarte ordet i betydninga 'hav'⁴⁰, 16 av informanter forklarte ordet som 'fiskegrunner', helst på åpent hav', og tolv av informantene forklarte ordet som 'havfiske', eller et tilhørende verb 'å dra på havfiske'. Fem av informantene ga mer enn én forklaring på ordet. I tillegg til disse refererte flere av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene til *Da Haaf Restaurant* i Scalloway, uten å kunne gjøre greie for hva ordet betydde. Elleve av de 21 informantene i den skriftlige undersøkelsen ved Anderson High forklarte ordet i en av betydningene i Jakobsens og Grahams ordbøker.

I den færøyske spørrelista tok jeg med to ord som skulle svare til det shetlandske *haaf*: *hav* (n) , og *útróður* (n). Begge ordene står oppført i Jakobsens ordsamling i *Færøsk Anthologi* (Hammershaimb 1891), og alle de færøyske informantene forklarte dem i disse betydningene.

haagless (adj)

Bare tre av de 47 shetlandske informantene ga forklaringer på *haagless* som svarte til definisjonene i *EONSS* og *TSD*. Alle disse informantene forklarte ordet i samsvar med Jakobsens forklaring i *EONSS*, som en personlig egenskap: det å være 'lite måteholden' eller 'å ha dårlig økonomisk sans'. Ingen av elevene i spørreundersøkelsen ved Anderson kom med forslag på forklaringer. I de færøyske kontrollintervjuene brukte jeg adjektivet *markleysur* som skulle kunne svare til den forklaringa *EONSS* og *TSD* har til felles: 'grenseløs' eller 'uendelig'. Seks av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene, og åtte av de 18 elevene i den færøyske skoleklassen forklarte ordet i denne betydninga.

hack (v)

31 av de 47 informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente verbet *hack* i en av betydningene gitt i *EONSS* og *TSD*. Av disse informantene forklarte tjue ni verbet som 'å

⁴⁰ I kapitlet har jeg gjengitt betydninga på norsk, der jeg gjengir min egen abstraksjon av informantsvarene eller ordboksdefinisjonene. Der betydninga er gjengitt på norsk eller dansk, viser jeg til definisjonene i *EONSS* og *TSD*, eller til at dette er et sitat fra et informantintervju.

hakke', fire mente ordet ble brukt om sår og ru hud: "hacket skin". To av informantene fra Whalsay forklarte ordet også i *EONSS* betydning 'å grave'. Fire av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte ordet i mer enn én av betydningene. Sju av elevene i spørreundersøkelsen ved Anderson kjente ordet. I den færøyske spørrelista brukte jeg verbet *hakka*. Alle informantene i de muntlige færøyske intervjuene kunne forklare ordet, det samme gjorde tolv av de 18 elevene i den færøyske skoleklassen. Tre av de tolv færøyske elevene forklarte ordet som en term for å drive med ulovlig pc-virksomhet (jf. det engelske *hacker* (n.)). *Hack* (v) er også brukt i engelsk standardspråk, helst i betydninga 'å hakke' eller 'å lage hakk', som var den forklaringa de fleste av de shetlandske informantene ga på ordet.

haddibaand (n)

Tre av de shetlandske informantene forklarte ordet *haddibaand* som en "tværstok under rorbænk i båd" (Jakobsen 1928–1932). Disse tre informantene var født i 1967, 1937 og 1923, og representerer slik tre ulike generasjoner, men de hadde til felles at de var menn, var oppvokst og bosatt på Whalsay, og jobbet eller hadde jobbet som fiskere. *Haddibaand* kan dermed kanskje være et eksempel på et dialektord som bare brukes som spesialisert fagterminologi innen et bestemt yrke. I færøysk brukes *snælda* (n) i tilsvarende betydning. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og fem av de 18 elevene i skoleklassen i Kambsdali gir forklaringer på ordet som faller sammen med ordboksdefinisjonene jeg har lagt til grunn. Problemet i de færøyske kontrollintervjuene er at *snælda* brukes i flere andre betydninger også, og de færøyske informantene forklarte ordet først i en av disse andre betydningene. I de muntlige intervjuene forsøkte jeg da å spesifisere spørsmålet, ved å spørre om de visste hvor *snældan* var i en båt. Én av informantene (den eldste av mennene) forklarte da ordet i samme betydning som *haddibaand*. I de tilfellene jeg måtte spesifisere hvilket semantisk område ordet tilhørte, valgte jeg ikke å telle ordet med som 'kjent' i ordgjenkjenningsintervjuene, fordi informantene i noen tilfeller ville kunne gjette seg fram til betydninga. At en stor del av de færøyske informantene kjenner ordet *snælda*, gir altså ikke grunnlag for å hevde at de færøyske informantene er mer bevandret i ordforrådet knyttet til gamle trebåter enn shetlenderne er.

hagmark (n)

Tre av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet *hagmark*. To av disse var fra Central Mainland (en mann født 1964 og ei kvinne født 1956) og én informant, en mann født 1923, var fra Whalsay. De tre informantene peker seg ut ved at de var blant de tolv

informantene i ordgjenkjenningsintervjuene som kjente flest av ordene i spørrelista. I *EONSS* nevner Jakobsen det færøyske *hagamark* (n) som en parallell til det shetlandske *hagmark*. Seks av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene forklarte ordet som ”mark millum hagar” eller ”mark millum bø og haga”. I den færøyske skoleklassen forklarte elleve av 18 informanter ordet i ei av disse betydningene. Vi kan hevde at ordet i større grad er transparent for færøyingene enn *hagmark* er for shetlenderne.

hair-rivin (n)

Hair-rivin er ett av de seks shetlandske ordene der bare ett av informantsvarene stemte med de skriftlige kildene jeg har lagt til grunn i denne oppgava. Det finnes ikke belegg for at sammensettingen *hair-rivin* brukes i betydninga ’sterk vind’ andre steder i Storbritannia, men siden *hair-rivin* er sammensatt av to kjente ord, kom mange av informantene med gjetninger av typen ”something to do with tearing oot de hair”, ”rivin es torn.... so hair-rivin.. someone who es a bit scruffy maybe?” og ”brushing your hair”. Tolv av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene mente at *hair-rivin* var et uttrykk for frustrasjon og irritasjon, men tre av informantene mente det siktet til slåsskamp eller krangel. Ingen av disse betydningene er nedtegnet i kildene jeg brukte, og jeg kan derfor ikke regne svarene som ’riktige’. Jeg vet ikke om *hair-rivin* brukes i disse betydningene på Shetland, eller om informantene oppfattet ordet som transparent, kanskje på grunnlag av andre uttrykk for frustrasjon og irritasjon.

hallo (n)

Fire av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte ordet *hallo* i betydninga ’halmbunt’, som vi finner både i *EONSS* of *TSD*. Av disse informantene var to fra Central Mainland og to fra Whalsay, og de var alle eldre enn 65 år. De to eldste informantene i de færøyske kontrollintervjuene, og ei 17 år gammel jente i den færøyske skoleklassen forklarte ordet *hólgi* (n) i den samme betydninga. I en diskusjon om betydninga Whalsay-dialekten har for innbyggerne på Whalsay, hevder Anthony Cohen at ordforrådet knyttet til korndyrking, blant annet begrepet ”hallow”, i stor grad har gått ut av bruk i etterkrigstida, etter at folk på Whalsay stort sett har sluttet med korndyrking. Cohen trekker fram utviklinga i denne delen av ordforrådet som et eksempel på ”The sensitivity of language as an index of social change” (Cohen 1987:128–129). Resultatene fra intervjuene mine tyder også på at substantivet ’*hallo*’ er et eksempel på et ord som kan være i ferd med å forsvinne fra dagligtalen på grunn av referentdød.

hamar (n)

Fjorten av informantsvarene i de shetlandske ordgjenkjenningsintervjuene samsvarte med Jakobsens og Grahams forklaring på *hamar* (n) som ”en klippe” (*EONSS*), eller ”rocky hill” (*TSD*). De fleste av informantene viste til spesifikke stedsnavn, for å illustrere betydninga av ordet, og vi kan tenke oss at noen av informantene resonnererte seg fram til betydninga ved hjelp av stedsnavnene, og det de visste om plassene. I den færøyske spørrelista oppgav jeg formene *hamar*, og *hamari*, som alle informantene i de muntlige intervjuene forklarte som ’et klippeparti’ eller ’en berghammer’. I den færøyske skoleklassen kjente 17 av de 18 elevene ordet. Halvparten av disse forklarte ordet først, eller bare, som redskapet ’hammer’, som også må regnes som en riktig forklaring.

hank (v)

Med 36 informantsvar som samsvarte med ordboksdefinisjonene i kildene mine, er *hank* (v) et av de ordene i spørrelista som flest informanter forklarte i samsvar forklaringene i *EONSS* og *TSD*. Ordet finnes også i skotsk. Omtrent like mange av informantene fra Whalsay og Central Mainland kjente ordet. 24 informanter forklarte ordet som ’å vinde opp’, eller å ’legge garn eller et tau i løkker’. 23 av informantene forklarte ordet som ’en garnhespe’ (”a hank of oo”), eller i Grahams betydning ’en måleenhet for (ull-)garn’. I den færøyske spørrelista forsøkte jeg meg både med *hespa* (v) og *gera upp* (v), som de seks eldste av de sju informantene i de muntlige intervjuene kunne forklare. I den færøyske skoleklassen forklarte fem av 18 elever *hespa* i samme betydning. Ti av disse kjente også *gera upp*, men de fleste av forklarte det i en betydning som var nærmere det norske ’gjøre opp’, som i ’gjøre opp regnskapet’.

hansel (n)

18 av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene og én av informantene i spørreundersøkelsen ved Anderson forklarte *hansel* (n) i samsvar med forklaringene gitt i *EONSS* og *TSD*. Informantene mente ordet helst ble brukt om en gave som gis første gang man ser et nyfødt barn, et nygift par, eller besøker et nyinnflyttet hjem. Flere av informantene mente at en *hansel* skulle ha en særlig lykkebringende funksjon. I likhet med *haaf*, nevnte noen av informantene gavebutikken *The Hansel* i Lerwick, uten å kunne gjøre rede for hva navnet betydde.

hansper (n)

Hansper var ett av to ord i ordgjenkjenningsintervjuene som det var full enighet om betydninga av blant informantene fra Whalsay. I tillegg til disse informantene kunne seks av

informantene fra Central Mainland forklare ordet, og fem av elevene i skoleklassen ved Anderson. Av de fem elevene i skoleklassen som kjente ordet, hadde to vokst opp på Whalsay. Tre av informantene fra Central Mainland mente at ordet bare brukes i dialekten på Whalsay. Jakobsen hjemfester derimot forma *hansper* til Lunnasting og forma *ansperr* til Unst, *ensper* og *hensper* til Fetlar og *hansfer* til Northmavine og Delting. De av informantene som mente at *hansper* er et særuttrykk fra Whalsay, nevnte *spaegie* (n) som den tilsvarende termen på Lerwick, og *creeks* (n) som et tilsvarende uttrykk som særlig brukes i Burra. I spørreundersøkelsen ved Anderson tok jeg også med *spaegie* i spørrelista. 14 av de 21 informantene kjente til ordet, og sammen med *hookers* var det dermed det ordet flest informanter kjente til i denne delundersøkelsen. I *The Shetland Dictionary* forklares *hansper* som ”muscular stiffness in legs, usually after a long walk” (Graham 2004), det vil si en tilsvarende betydning til det norske *gangsperr*. De aller fleste av informantene mente imidlertid at *hansper* ikke var begrenset til musklene i beina, men var noe man kunne få i alle musklene i kroppen, helst etter ei hard treningsøkt eller uvant arbeid. Jakobsen refererer til det færøyske *andsperri* (n) i EONSS, og jeg tok derfor denne forma med i den færøyske spørrelista. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og elleve av de 18 informantene i skoleklassen i Kambsdali forklarte *andsperri* i samme betydning som de shetlandske informantene forklarte *hansper*.

hanvaegin (v)

Tre informanter i ordgjenkjenningintervjuene forklarte *hanvaegin* (v) i betydninger som samsvarer med de skriftlige kildene mine. To forklarte ordet i Grahams definisjon ”putting off time” (Graham 2004), mens én av informantene forklarte ordet i Jakobsens forklaring ”fornemme svagt” (Jakobsen 1921). Én av informantene i skoleklassen ved Anderson, en 17-åring fra Central Mainland, forklarte ordet som ”to lie awake”. Dette er det Jakobsen mener er den opprinnelige betydninga av ordet, og han beskriver betydninga som ”nu sjæld.”, med ”et fiskevers fra Unst” som kildereferanse. I den færøyske spørrelista brukte jeg *andvekur* (adj), som alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 14 av 18 elever i skoleklassen i Kambsdali kunne forklare.

harsk (adj)

Seks av informantene forklarte adjektivet *harsk* som ’stygt, brukt om vær’. Disse seks informantene hadde lite til felles, de var jevnt fordelt mellom Central Mainland og Whalsay, og jevnt fordelt mellom aldersgruppene, den yngste av de seks var 12 år og den eldste 80 år gammel.

hatter (v)

Én av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene (født i 1925) forklarte *hatter* (v) som 'å plage', og én informant (født 1958) forklarer ordet i samsvar med Jakobsens definisjon: "forsømt, i dårlig tilstand" (Jakobsen 1921). Det skal også finnes belegg for at ordet er blitt brukt i samme betydning i engelske dialekter (Jakobsen 1921). I den færøyske spørrelista brukte jeg verbet *hundsá*, som alle informantene i den muntlige delundersøkelsen kjente. Elleve av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte *hundsá* i lignende betydninger.

heck (n)

To av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet *heck* (n) i betydninga 'krykke'. Begge informantene var kvinner og over 75 år gamle. De seks eldste av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene og sju av de 18 elevene i den færøyske skoleklassen forklarte det tilsvarende *høkja* (n) i samme betydning.

heckle (v)

Den ene av de to kvinnene som kjente ordet *heck* (n), kjente også verbet *heckle* (v) i betydninga 'å halte', eller 'å ha vansker med å gå'. Informanten kjente faktisk alle ordene i ordlista som har å gjøre med sykdom og fysiske skavanker, og det kan kanskje derfor være verdt å nevne at hun jobbet som legesekretær før hun pensjonerte seg. Dette ordforrådet kan derfor regnes som en del av informantens fagspråk. Vi kan også merke oss at informanten som 30-åring har kunnet snakke med informanter som var barn da Jakobsen var på Shetland, og at hun som ung i større grad enn de andre informantene har hatt grunn til å lære seg ord som beskriver fysiske plager, et emne som kanskje ellers ofte knyttes til 'gammelmansprat'.

hedderkindunk (n)

Fem informanter i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet *hedderkindunk* i Jakobsens definisjon 'et tungt fall', mens fire kjente det i betydninga 'lek på vippebett', som både nevnes i *The Shetland Dictionary* og *EONSS*. Den siste forklaringa var det bare informanter fra Central Mainland som ga. Det færøyske *at ríða grimilsi*, i betydninga 'å vippe på vippebett', kjente ingen av informantene i de færøyske kontrollintervjuene.

hedimoo (n)

Ingen av de shetlandske kjenner ordet *hedimoo* (n), som brukes om solrøyk, eller om det skimmeret man kan se i lufta, eller nær bakken, når det er veldig varmt. Ingen av de færøyske informantene kjente til ordet *sóltám* (n), som har samme betydning i færøysk.

heft (n)

15 informanter i ordgjenkjenningintervjuene forklarte *heft* (n) som et skaft eller et håndtak, gjerne eksemplifisert som ”da heft of a spade”. Ingen informanter som var yngre enn 33 år, kjente ordet i denne betydninga, verken i ordgjenkjenningintervjuene eller i spørreundersøkelse ved Anderson. Det færøyske *hefti* (n) brukes helst i andre betydninger, og med unntak av én informant forklarte alle de færøyske informantene ordet i en eller flere av disse.

hegri (n)

Ordene for fugle- og fiskeslag var relativt godt kjente i forhold til resten av ordene i de shetlandske spørrelista. 22 informanter i holdningsintervjuene og fire elever i skoleklassen ved Anderson forklarte *hegri* (n) som et navn på fuglen ’hegre’. I de muntlige færøyske intervjuene var det bare den yngste informanten som ikke kunne forklare ordet *hegri* (n), mens kun to av elevene i den færøyske skoleklassen forklarte *hegri* i samsvar med ordboksdefinisjonene jeg la til grunn.

hellick (n)

Fire informanter forklarte substantivet *hellick* (n) som ei helle eller flat klippegrunn, helst nede ved sjøen, som er den forklaringa *TSD* og *EONSS* har til felles. I den færøyske delundersøkelsen brukte jeg det beslektede *hella*, som de seks eldste av de sju informantene i de færøyske muntlige intervjuene forklarte på samme måte som de shetlandske informantene. I den færøyske skoleklassen forklarte også fire av elevene *hella* på samme måte som de eldste informantene i de muntlige intervjuene. Hele elleve av elevene forklarte ordet som ’en grotte’ eller ’en sjøgrotte’, og jeg antar at de da blandet ordet sammen med det færøyske *helli* (n).

hellisom (adj)

Selv om ingen av informantene i ordgjenkjenningintervjuene kjente adjektivet *hillisom*, forklarte faktisk tre av elevene i skoleklassen ved Anderson ordet i betydninger som stemmer med ordboksdefinisjonene i *TSD* og *EONSS*. To av disse informantene oppgav at de hadde tilknytning til nordøyene (Unst og Yell), og vi kan derfor lure på om ordet kan ha et regionalt avgrenset bruksområde. Jakobsen hjemfester ordet til Northmavine og Unst.

helli-möld (n)

Det var bare den eldste av de shetlandske informantene som forklarte *helli-möld* i betydninga ’kirkegård’. En stor del av informantene kjente *möld* brukt i ulike sammensetninger om ulike typer torv, og flere forøkte å resonnerer seg fram til en betydning av ordet på grunnlag av

dette. Seks av sju færøyske informanter i de muntlige intervjuene og fire av elevene i den færøyske skoleklassen forklarte *vígd jørð* som 'en kirkegård' eller som 'kirkegårdsjord'.

helly (n)

Helly (n) var et av ordene i spørrelista som flest informanter i ordgjenkjenningsintervjuene og i spørreundersøkelsen ved Anderson kjente. Hele 39 av de 47 informantene i ordgjenkjenningsintervjuene og ti av de 21 elevene i skoleklassen ved Anderson forklarte ordet i betydninga 'helg'. Ordet er slik et av ordene med opphav i norn som var mest kjent. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 14 av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte det færøyske *halgidagur* (n) som 'helligdag'.

helsin (n)

Én informant i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet *helsin* i betydninga 'en hilsen'. Alle de færøyske informantene kjente det tilsvarende færøyske *heilsan*.

helyer (n)

To av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *helyer* (n) i betydninga 'sjøgrotte', mens de seks eldste av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene kjente det tilsvarende færøyske *helli*. Åtte av elevene i den færøyske skoleklassen forklarte ordet i samme betydning. Som nevnt mente elleve av de færøyske elevene at *hella* betydde 'sjøgrotte', og jeg tror derfor at de har blandet sammen *hella* og *helli*.

hent (v)

30 informanter i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hent* i betydninga 'plukke opp', 'samle sammen' eller 'hente'. Flere av informantene eksemplifiserte bruken i uttrykket "hentin tatties", men de fleste av informantene mente at man kunne bruke verbet i den generelle betydninga 'plukke opp', 'hente' og 'plukke', altså tilsvarende til det færøyske *henta* (v), som alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 14 av de 18 skoleelevene kunne forklare i samsvar med ordboksdefinisjonene jeg la til grunn.

hentilagets (n)

15 av de 47 informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hentilagets* i betydninger som samsvarer med ordboksdefinisjonene i *EONSS* og *TSD*. Mens tolv av disse forklarte ordet som 'ulldotter som har falt av utegående sau', forklarte tre ordet i Grahams utvidede betydning; "odds and ends" (Graham 2004). Ingen av de shetlandske informantene under 37 år kjente ordet. I den færøyske kontrollgruppa brukte jeg to ord; *lesull* (n), som seks av sju informanter i de muntlige intervjuene kunne forklare, og *lesullarlagdur* som alle informantene

i de muntlige intervjuene forklarte i samme betydning som det shetlandske *hentilagets*, som 'dotter av *lesull*'. Den ene færøyske informanten i de muntlige intervjuene som mente at han ikke kjente ordet *lesull*, brukte ordet da han skulle forklare *lesullarlagdur*. I den færøyske skoleklassen kunne ni elever forklare *lesull* og tre *lesullarlagdur*.

hesp (n)

Åtte av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte ordet *hesp* (n) i samsvar med en av betydningene oppgitt i *EONSS* og *TSD*. Av disse var fire fra Central Mainland og fire fra Whalsay. To av informantene fra Central Mainland forklarte ordet som 'garnhaspe', som er den betydninga *EONSS* og *TSD* har til felles, mens resten av informantene forklarte ordet som et 'dørhåndtak'. Den siste betydninga, som altså var dominerende i informantsvarene, finnes bare i *TSD*. Én av elevene i skoleklassen ved Anderson forklarte *hesp* (n) som 'garnhaspe', og seks av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene forklarte *hespa* (n) i samme betydning. I den færøyske skoleklassen kunne fem av de 18 elevene forklare *hespa*.

hicksi (n)

Ni informanter i ordgjenkjenningsintervjuene og én av elevene i skoleklassen ved Anderson forklarte *hicksi* som 'hikke'. Den yngste av de ni informantene i ordgjenkjenningsintervjuene som kjente ordet i denne betydninga var 41 år, mens seks av de ni informantene var eldre enn 65 år gamle. I den færøyske spørrelista brukte jeg substantivet *histi*, som alle informantene i den muntlige delundersøkelsen kjente. I den færøyske skoleklassen forklarte 16 av 18 elever *histi* som *hikke*.

himst (adj)

Åtte av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente *himst* som et personbeskrivende adjektiv. Igjen var ingen av disse informantene yngre enn 40 år gamle. Én av informantene ga en forklaring som samsvarte med *EONSS* og *TSDs* felles betydning 'underlig', eller litt 'snål'. De resterende sju mente at *himst* blir brukt om mer uskikkelige, og kanskje ondsinnede personer, kanskje mer i retning av Seims *hamst*, *himst* som "trollsk, lik eit troll" (Seim).

hinny-spot (n)

Fem av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hinny-spott* i tråd med *EONSS* og *TSD* felles definisjon, som "et trekantet stykke trø, som forbinder en båds rælinger fortil eller bagtil med stavnen" (Jakobsen 1921). Disse fem informantene var alle menn og eldre enn 55 år gamle. Fire av dem var fra Whalsay og hadde vært yrkesfiskere. Den femte, fra Lerwick, hadde ikke vært på sjøen, men var aktiv i et lokalt historielag på fritida. *Hinny-spot* er slik et

eksempel på et ord i ordlista som må betegnes som et *faguttrykk*. I de færøyske kontrollintervjuene hadde ingen av informantene yrkeserfaring fra sjøen. Den eneste av informantene som kjente ordet *ennispónur*, var også her en voksen mann med særlig språklig og lokalhistorisk interesse. I tillegg til disse informantsvarene mente sju av informantene i de shetlandske ordgjenkjenningsintervjuene at *hinny-spot* kunne brukes om 'en føflekk'. Denne betydninga nevnes også i Jakobsens *EONSS*, men det ser ut til at Jakobsen har fått det meddelt gjennom andre kilder: "Fra U(n) er meddelt et hinnispott i betydn. modernærke" (Jakobsen 1921).

hint (v)

Ingen av forklaringene de shetlandske informantene ga på *hint* samsvarte med de ordboksdefinisjonene vi finner i *EONSS* og *TSD*. I de tilfellene informantene forsøkte å forklare ordet, mente de at det kunne være ei form av det alminnelige *ahint* (prep), i betydninga 'bak'. Ingen av dem hadde hørt *ahint* uttalt *hint*, og det finnes ingen skriftlige belegg for en slik form. Jeg vil derfor gå ut fra at disse svarene må regnes som gjetninger. I den færøyske spørrelista brukte jeg verbet *hvørva*, som alle informantene i de muntlige intervjuene kjente, det samme gjorde 16 av 18 elever i den færøyske skoleklassen.

hirnik (n)

Ingen av de shetlandske informantene ga forklaringer på *hirnik* som stemmer med definisjonene i *EONSS* og *TSD*. I den færøyske spørrelista brukte jeg *horn* (n), som alle informantene i de muntlige intervjuene og 14 av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte i samsvar med de ordboksdefinisjonene jeg la til grunn.

hockin (adj)

Ingen av de shetlandske informantene kjente adjektivet *hockin* i betydningene som oppgis i *EONSS* og *TSD*. Til gjengjeld trodde hele 39 av informantene at det dreide seg om en verbform av et verb *to hock*, som skulle bety 'å lete ivrig etter noe'. At så mange informanter kom med denne forklaringa, selv etter at jeg spesifiserte ordklasseforma ved å sette ordet inn i en setning, må tyde på at dette er et vanlig verb som informantene oppfatter som et dialektord.

hoe (n)

I likhet med de andre fugle- og fiskenavnene i spørrelista, kjente mange informanter til ordet *hoe*. 29 informanter i de shetlandske ordgjenkjenningsintervjuene kjente *hoe* (n) som haiarten 'hå'. En av disse 29 informantene kjente også ordet brukt som et økenavn på folk fra Lunnasting, et bruksområde som også nevnes i *The Shetland Dictionary*. De færøyske

informantene i de muntlige intervjuene kjente også alle til det tilsvarende færøyske *hávur* (n), og 14 av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte ordet som haiarten 'hå'.

hoilter (n)

Én av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente *hoilter* (n) i betydninga 'kampestein'. Ord med lignende betydning i den færøyske spørrelista, f.eks. *klettur* (n) og *drangur* (n) var det også mange som kunne forklare, med henholdsvis sju og seks 'riktige' informantsvar i de muntlige intervjuene, og 15 og fem 'riktige' svar blant de 18 elevene i den færøyske skoleklassen.

holm (n)

Holm (n) er et av ordene i spørrelista som også brukes i samme betydning og med samme stavemåte i standardengelsk. 34 av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene og fem av elevene i skoleklassen ved Anderson forklarte ordet i betydninga 'holme'. Jakobsen har særlig tatt det med i ordboka fordi uttalen på Shetland skulle skille seg fra den skotske og engelske, ved at shetlenderne på Jakobsens tid fortsatt uttalte *l*-en. Jakobsen mener at den skotske *l*-løse uttalen av ordet var på frammarsj. I intervjuene var jeg nøye med å la informantene lese ordet høyt selv, og de uttalte alle ordet uten uttalt *l*. Med unntak av seks elever i den færøyske skoleklassen, forklarte alle de færøyske informantene det tilsvarende '*hólmur*' (n) i betydninga 'holme'.

holtry (adj)

Sju av de shetlandske informantene forklarte ordet *holtry* (adj) i betydninga 'ujevnt, om jordsmonn'. I den færøyske spørrelista forsøkte jeg meg med et semantisk tilsvarende *grýtut* (adj), som de seks eldste av de sju informantene i de muntlige intervjuene og to av de 18 elevene i den færøyske skoleklassen forklarte i samme betydning som det shetlandske *hoilter*.

hookers (n)

Hookers, i betydninga 'huk', som i 'sitte på huk', var det sær-shetlandske ordet flest informanter kjente til i intervjuene. Hele 42 av 47 informanter i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet i denne betydninga, og 14 av de 21 elevene i skoleklassen ved Anderson.

hooro (n)

Fem av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hooro* (n) som 'tumulter' eller 'hurlumhei'. Som nevnt i kapittel 2.6, skapte Grahams ortografi litt problemer for informantene i tydingen av dette ordet. *Hooro* er oppført i Jakobsens *EONSS* som "hurro", med uttalene [hor' rō] og [hor' rō]. De fleste informantene leste ordet som [hu:ru], og det

var bare informanter som kjente til betydninga fra før, som hadde en uttale som lignet på dem vi finner hos Jakobsen. I enkelte tilfeller kjente informantene igjen ordet når jeg ga dem Jakobsens uttaler som alternativer i tillegg til leseuttalen. En av de fem informantene som kjente ordet, mente at *horoo* ville være en bedre skrivemåte for å gjenspeile uttalen av ordet.

hooter (v)

Tolv av informantene i holdningsintervjuene forklarte *hooter* i betydninga 'true noen til å ti stille', eller 'hundse'. Informantene var jevnt fordelt mellom de ulike aldersgruppene. Ni av dem var fra Whalsay og tre fra Central Mainland. Jakobsen hjemfester ikke ordet til noe bestemt sted på Shetland. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene kjente ordene i den færøyske spørrelista med lignende betydning, *hundsav*(v), *happa*(v) og '*hóttav*'(v). I den færøyske skoleklassen ga henholdsvis 11, 18 og 17 av de 18 elevene forklaringer på ordene som samsvarer med ordboksdefinisjonene jeg la til grunn.

horn (n)

I likhet med det færøyske *snælda* (n) (under *haddibaand*), var *horn* (n) et ord som egnet seg dårlig i en undersøkelse av denne typen. Flertallet av informantene forklarte *horn* i den vanlige, engelske betydninga 'dyrehorn'. Én informant, født 1964, forklarte først ordet i tråd med Jakobsens definisjon "spidstoppet høyde" (Jakobsen 1921). Etter at informantene hadde kommet med forslag til forklaringer på ordet, spurte jeg om de også kjente til ordet brukt ombord på båter. Fem informanter forklarte da *horn* som 'toppen på stavnen', og én informant som 'mast'. Å gi noen informanter pekepinner om bruksområde for ordene og ikke andre, er imidlertid en tvilsom framgangsmåte, og i likhet med forklaringene på det færøyske '*snælda*', har jeg ikke villet regne disse informantsvarene som 'riktige'. I den færøyske spørrelista brukte jeg substantivet *húni*. Den eldste av mennene forklarte *húni* som 'mastetopp', ut fra kvadfrasen "teir vundu segl í húnar hátt".

horse-gock (n)

Horse-gock var det fugle- eller fiskenavnet som færrest informanter kjente. 13 av informantene (sju fra Whalsay og seks fra Central Mainland) forklarte ordet som 'snipe'. Ingen informanter yngre enn 30 år kjente ordet, og en stor del av de som kjente fuglenavnet, kjente ikke fuglen under noe annet navn. Selv om jeg godtok svaret 'a bird', spesifiserte mange av informantene svaret ved å forklare hvordan fuglen ser ut eller forklare hvilken lyd den lager, og én informant kunne vise meg et bilde av den. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene forklarte *snípa* som 'snipe', det samme gjorde fire av elevene i den færøyske skoleklassen.

host (n)

42 av de 47 informantene i de shetlandske ordgjenkjenningintervjuene forklarte *host* som 'host', det samme gjorde åtte av de 21 elevene i skoleklassen ved Anderson. *Host* finnes også i samme betydning i skotske dialekter. Jakobsen har igjen tatt med ordet fordi uttalen skiller seg fra skotsk, i dette tilfellet med en kort vokallyd: [håst]. De av informantene som uttalte ordet (flere av informantene hostet bare), uttalte det med lang vokal: [hå:st]. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 15 av de 18 elevene i den færøyske skoleklassen kunne forklare det tilsvarende færøyske '*hosti*', som Jakobsen også refererer til i *EONSS*.

hömin (n)

16 informanter i ordgjenkjenningintervjuene forklarte *hömin* som 'skumring'. Ingen av disse informantene er yngre enn 33 år, dvs. at flertallet av informantene som er 33 år og eldre kjente ordet (16 av 29 informanter). De seks eldste av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 15 av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte *skýming* (n) i samme betydning.

hövi (n)

To av informantene i ordgjenkjenningintervjuene kjente *hövi* som en type kurv. Disse informantene, født i 1964 og 1940, var begge fra Lerwick og drev med lokalhistorisk orienterte aktiviteter på fritida. I de færøyske intervjuene brukte jeg *glúpur* (n), som 16 av 18 elever i den færøyske skoleklassen og alle informantene i de muntlige intervjuene forklarte som en 'håv'.

hubbelskyu (n)

Åtte informanter i ordgjenkjenningintervjuene kjente *hubbelskyu* i betydningen 'tummel' eller 'hurlumhei'. Av disse var fem fra Central Mainland og tre fra Whalsay, og de var alle eldre enn 36 år.

hubbit (v)

Ingen av de shetlandske informantene forsøkte å forklare verbet *hubbit*.

huggistaff (n)

Huggistaff er ett av ordene vi kan tenke oss er knyttet til et yrkesspråk for fiskere. 13 av informantene i ordgjenkjenningintervjuene kjente ordet i betydninga 'klepp', helst litt større enn en *clip* (n). De var alle eldre enn 32 år gamle, og de fleste hadde vært yrkesfiskere. Flere av (de mannlige) informantene fra Whalsay hadde jobbet på sjøen, og dette var kanskje en av

grunnene til at ordet var bedre kjent blant informantene fra Whalsay, enn informantene fra Central Mainland.

hulter (n)

Bare to av informantene i de shetlandske ordgjenkjenningsintervjuene kjente *hulter* (n) i betydninga 'kampestein'.

humlibaand (n)

16 informanter i ordgjenkjenningsintervjuene og to av elevene i skoleklassen ved Anderson forklarte *humlibaand* som 'et tau som holder årene på plass i båten'. Ordet ligger dermed over gjennomsnittet for 'riktige' informantsvar per ord. Seks av de sju færøyske informantene kjente det tilsvarende *homluband* (n) i samme betydning.

hunkse (v)

14 av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente *hunkse* (v) i betydninger som samsvarer med definisjonene gitt i *EONSS* og *TSD*. 13 av disse forklarte ordet som å 'heise', særlig om å heise opp buksene, for å få dem til å sitte bedre. Den fjortende informanten forklarte ordet som 'å trekke på skuldrene', en delbetydning som er gjengitt i *EONSS*. De fem eldste av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene og fem av elevene i den færøyske skoleklassen forklarte *hirsra* (v) på lignende måter som shetlenderne forkarte *hunkse*.

hunse (v)

16 av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene og én av elevene i skoleklassen ved Anderson kjente verbet *hunse*. Av disse var 13 fra Whalsay, og de var alle 25 år eller eldre. De 17 informantene som kjente ordet, forklarte det i samsvar med Grahams betydning "to rummage" (Graham 2004).

hurd (n)

Fem av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente *hurd* (n) i samsvar med en av ordboksdefinisjonene jeg har lagt til grunn. Disse fem informantene var alle fra Central Mainland, og de var alle eldre enn 40 år gamle. Fire av dem forklarte ordet som en 'stor stein', mens den femte forklarte ordet i samsvar med det norske 'ur', en betydning som i *EONSS* er gjengitt som "en stor dyng eller hob af stene" (Jakobsen 1921). Den siste betydninga faller sammen med den færøyske bruken av *urð* (n), et ord alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene kjente. Sju av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte ordet i lignende betydninger.

hurl (v)

32 av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte *hurl* (v) i samsvar med en eller flere av betydningene i *TSD* og i Seims ordsamling. Seks av informantene forklarte ordet som et lydmalende ord, i betydninga 'surre, virvle, surkle'. 30 av informantene forklarte ordet i betydninga 'skubbe' eller 'trille', helst i forbindelse med å trille trillebåre: "hurlin a borro". To av elevene i skoleklassen ved Anderson mente kanskje også at ordet betydde 'trillebåre' (se diskusjon i kapittel 6.3). Tre av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene oppgav mer enn én av de nevnte betydningene. I tillegg til disse forklarte en stor del av informantene ordet i den vanlige skotske betydninga 'å kaste', og noen av informantene, særlig de yngre, mente at verbet kunne brukes om å kaste opp, dvs. spy.

hurless (adj)

Bare to av de shetlandske informantene forklarte *hurless* (adj) i samsvar med forklaringene i *TSD* og *EONSS*. Den yngste av de to, født i 1987, forklarte ordet i samsvar med Jakobsens forklaring "døv" (Jakobsen 1921), mens den eldste, født i 1925, forklarte det i samsvar med Grahams forklaring "exhausted" (Graham 2004).

hurr (v)

15 informanter kjente *hurr* som et lydmalende ord, som oftest eksemplifisert som lyden av en motor eller en rokk. Av disse 15 informantene var 11 fra Whalsay. Alle de færøyske informantene ga 'riktige' forklaringer på det færøyske lydmalende ordet *murra* (v), med unntak av tre elever i den færøyske skoleklassen.

hyocklebane (n)

Bare én informant i ordgjenkjenningsintervjuene og én elev i skoleklassen ved Anderson forklarte '*hyocklebane*' (n) i betydninga 'skulderblad'. Tre informanter mente at ordet kunne brukes om 'enkemannsstøt (funnybone)', og to informanter mente at det kunne brukes om kragebeinet. Ingen av informantene fra Whalsay mente at de hadde hørt ordet, eller forsøkte å komme med forslag til forklaringer. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene og 14 av 18 elever i den færøyske skoleklassen forklarte *herðablað* som 'skulderblad'.

halliget (adj)

18 informanter i ordgjenkjenningsintervjuene og én elev i skoleklassen ved Anderson forklarte *halliget* som et personbeskrivende adjektiv i betydninga 'vill eller oppøst'. Ordet finnes ikke i denne forma i Jakobsens *EONSS*, men i *TSD* og i Seims ordsamling.

hinny (n)

Ordet *hinny* er også oppført som et shetlandsk dialektord i *TSD* og i Seims ordsamling. Elleve informanter i ordgjenkjenningsintervjuene kjente ordet i Grahams forklaring ”darling” (Graham 2004), men flere av dem påpekte at de mente dette bare er en shetlandsk uttaleform av ’honey’.

hirple (n)

Som *hinny* og *halliget*, er heller ikke *hirple* oppført i Jakobsens *EONSS*, men vi finner det både i Grahams og Seims ordsamlinger i betydninga ’halte’. Ordet finnes også i engelske og skotske dialekter. 38 av de 47 informantene i ordgjenkjenningsintervjuene og seks av de 21 elevene ved Anderson forklarte ordet i denne betydninga. Jeg hadde inntrykk av at informantene oppfattet ordet som sær-shetlandsk.

hush (n)

Hush er ett av de få ordene vi finner i alle de tre ordsamlingene jeg har lagt til grunn for spørrelista. Ni av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene forklarte ordet som et lydmalende ord, helst brukt om bølgebrus, mens seks av informantene forklarte det i samsvar med *TSDs* forklaring ’mye’ (*a hush o fock*). I den færøyske spørrelista forsøkte jeg meg med *sjóa*, som kan ha en overlappende betydning med den lydmalende betydninga av *hush*. Alle de færøyske informantene i de muntlige intervjuene kjente ordet i denne betydninga.

hummelled (adj)

Ordet *hummelled* er oppført som et shetlandsk dialektord i *TSD* og Seims ordsamling, med betydninga ’rundslipt’. Sju av informantene fra Whalsay forklarte ordet i denne betydninga. Ingen av informantene fra Central Mainland forklarte ordet i denne betydninga, men tre av dem mente ordet kunne brukes som et adjektiv i betydninga ’snudd opp ned’.

8.1.3 Regionalisering av det shetlandske dialektleksikonet?

Både Grahams *TSD*, Jakobsens *EONSS* og Einar Seims ordsamling inneholder ord som like gjerne kan ha opphav i skotsk og engelsk som i norn. Graham ønsket i *TSD* å gi et bilde av hele det sær-shetlandske ordforrådet, og har derfor tatt med dialektord uavhengig av etymologisk opphav. I arbeidet med shetlandsdialekten ønsket Jakobsen og Seim særlig å kartlegge ord med opphav i norn. Jakobsen spesifiserte at han hadde tatt med ord som også finnes i skotsk og engelsk i de tilfellene det er tvil om opphavet til ordene (Sigmundsson 1985). 18 av de 64 ordene i spørrelista mi er også kjente i samme betydning i andre dialekter i Storbritannia utenfor Shetland og Orknøyene. Disse ordene er *host* (n), som 42 informanter i ordgjenkjenningsintervjuene kjente, *hirple* (v) som 38 informanter kjente, *hank* (v) som 36

informanter kjente, *holm* (n) som 32 informanter kjente, *hurl* (v) som 31 informanter kjente, *hack* (v) som 30 informanter kjente, *hansel* (n) som 18 informanter kjente, *hurr* (v) og *hush* (v) som 15 informanter kjente, *heft* (v) som 15 informanter kjente, *hamar* (n) som 14 informanter kjente, *hinny* (n) som elleve informanter kjente, *hesp* (n), *hubbelskyu* (n), *harsk* (adj) og *horn* (n) som åtte informanter kjente og *hatter* (v) som to informanter kjente. I tillegg til disse ordene, er uttrykket *a riving wind* kjent fra skotsk i samme betydning som det shetlandske *hair-rivin* (n).

Som vi ser er andelen 'riktige' informantsvar høyere for disse ordene enn for ord som bare er kjente fra det shetlandske og orknøyske språkområdet, med i gjennomsnitt 18,3 riktige informantsvar per ord, mot 9,8 'riktige' informantsvar for ord som ikke er kjente i andre britiske dialekter. Seks av de ti mest kjente ordene er også kjente i andre dialekter i Storbritannia. *Host* (n), *hirple* (v), *holm* (n) og *hack* (v) finner vi igjen med samme betydning både i engelske og skotske dialekter, mens *hank* (v) og *hurl* (v) finnes i samme betydning i skotske dialekter. Fire av de ti mest kjente ordene er bare kjente i disse betydningene på Shetland og Orknøyene: *hookers* (n), *helly* (n), *hent* (v) og *haaf* (n). Seks av ordene i spørrelista var ikke kjente for noen av informantene. Disse seks ordene som kom dårligst ut i undersøkelsen, har det til felles at de bare er kjente fra Shetland og Orknøyene. Seks av ordene i spørrelista var bare kjente for én informant. Av disse seks ordene var fem særshetlandske ord.

Et lignende resultat finner vi i Vestads hovedfagsoppgave fra 1994 om kjennskapet til gamle adjektiv i Vågå. Vestad viser at adjektivene som står sterkest i dialekten, gjerne er utbredt i andre norske dialekter eller er å finne i ordbøker som *Norsk Ordbog* og *Nynorskordboka* (Vestad 1994).

Disse resultatene kan peke i retning av en regionaliseringstendens i det shetlandske leksikonet, der ord som også er eller har vært brukte i andre britiske dialekter, står sterkere enn de mer lokale, særegne formene. Dersom man skal kunne si noe meningsfullt om virkningene av eventuelle regionaliseringstendenser på Shetland, måtte det likevel være på grunnlag av observasjoner av faktisk språkbruk, og eventuelt også av shetlendernes holdninger til regionaltalemål på normidealnivået (Kristiansen 1992). Vi kan tenke oss at en talemålsregionalisering på Shetland i form av en regionaliseringsprosess med en av storbyene i Skottland som spredningssentrum (urban regionalisering, jf. Akselberg 2002:56) kan virke på to måter i endringen av det shetlandske ordforrådet. For det første kan endringer spre seg fra standardspråket til dialektene via et slikt regionalt sentrum. De godt belagte ordene *holm* (n) og *hack* (v) er eksempel på ord i ordlista som også er brukte i skotsk og engelsk

standardspråk. At informantene kjente disse ordene, kan vi selvsagt også forklare med at informantene har kjennskap til standardspråkene, og at de dermed kjente ordene fra standardspråkene heller enn fra shetlandsdialekten. For det andre kan vi tenke oss en spredning av urbane språktrekk som det ikke finnes grunnlag for i standardskotsk (SSE) eller standardengelsk. Eksempel på slike språkendringer i Storbritannia finner vi i Cheshire, Kerswill og Williams studier av urban språkutvikling og ungdomsspråk i Milton Keynes, Reading og Hull (Cheshire 2001). Intervjuene i innsamlingsarbeidet mitt viser også tendenser til at de shetlandske ungdommene følger flere av de britiske trendene innen ungdomsspråk som Cheshire, Kerswill og Williams avdekket. Den opprinnelige amerikanske markøren 'like', som er på frammarsj i store deler av den engelskspråklige verden, er et eksempel på et slikt språktrekk som også opptrer svært hyppig i intervjuene med de yngre shetlandske informantene, for eksempel:

No, dey're just like say, what dey say "du's been spendin to long hearin we' fock doon sooth".
Dey just like tell me dat I'm been knapin an I try not to do dat (Jente 16 år, Yell).

Andre talemåsendringer som er på frammarsj ellers i Storbritannia, for eksempel T-glottalisering (Cheshire 2001:12), opptrer også sporadisk i intervjuene, i dette tilfellet ser det ut til å være leksikalsk begrenset, til adjektivet 'Scottish'⁴¹.

En studie av regionalisering av leksikonet i shetlandsdialekten på språkbruksnivået vil imidlertid være en svært vanskelig og tidkrevende oppgave, som også innebærer en rekke praktiske og metodiske problemer og mulige umuligheter.

8.2 Hvor mange ord kjente informantene?

Informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjente i gjennomsnitt 16–17 av de 64 ordene i ordlista. Variasjonen i hvor mange ord hver informant kjente er stor, den av informantene som kjente til flest ord, oppgir betydninger som stemmer med de definisjonene jeg har i kildene mine for 42 av de 64 ordene. Én av informantene kjente ikke til noen av ordene. I dette delkapitlet vil jeg se nærmere på noen av de sosiale bakgrunnsvariablene som ser ut til å ha betydning for antallet ord informantene kjenner.

8.2.1 Alder

Det er neppe overraskende at informantenes *alder* har betydning for hvor mange av dialektordene i undersøkelsen de kjente til. Kjennskapen til ordene i forhold til informantenes

⁴¹ Hos 5 av informantene i holdningsintervjuene opptrer adjektivet 'Scottish' med glottalt lukke én eller flere ganger. Av disse fem er tre fra Lerwick. Ingen av de eldre informantene bruker forma. Gunnel Melchers (1996:45) nevner bruken av glottalt lukke som et Lerwicks-fenomen.

alder og hjemsted er framstilt i figur 7 (vedlegg 6, s. 178)⁴², der den vannrette linja viser alderen til informantene, og den loddrette linja viser hvor mange av de 64 ordene i ordlista informantene kjente. Informanter fra Whalsay er markert med W og informanter fra Central Mainland er markert med L. Blant de yngre informantene kjente flertallet av informantene fra Whalsay flere ord enn informantene fra Central Mainland.

Alder ser ut til å være en av de mest utslagsgivende faktorene blant de sosiale bakgrunnsvariablene når det gjelder hvor mange av ordene i ordlista informantene kjenner. Dersom vi bare ser på gjennomsnittsverdien for kjennskapen i hver aldersgruppe, kan vi framstille resultatene som en synkende kurve der informantene kjenner færre ord jo yngre de er.

Som vi ser i figur 7 vil en slik kurve basert på gjennomsnittsverdier gi et ufullstendig bilde av virkeligheten. Den individuelle variasjonen innen hver aldersgruppe er stor, ikke minst gjelder dette de informantene som er eldre enn 40 år gamle. En av informantene født i 1964 kjenner flere ord enn informanter født både på 50-, 40-, 30- og 20-tallet, og flere av informantene født på 40- og 50-tallet kjenner færre ord enn informanter født på 80- og 90-tallet. Den individuelle variasjonen innen aldersgruppene har vært et gjennomgangstema også i norske hovedfagsoppgaver om leksikalsk variasjon og orddød (se f.eks König 1979:399; Nergaard 1996:101–102 og 113–114; Frøystadvåg 1997:73–74). Dette viser oss at *ordinnlæring* er en kompleks prosess, der andre bakgrunnsfaktorer som yrke, nettverk og personlig interesse også spiller inn. Vi kan tenke oss at *alder* i hovedsak spiller inn på to måter i denne prosessen.

For det første kan vi se de lave resultatene blant de yngre informantene som et symptom på orddød, der en del av det gamle dialektordforrådet tapes for hver generasjon som går, og vi kan, som Jakob Jakobsen, bruke slike resultat til å spå dystre framtidsutsikter for den delen av ordforrådet det er tale om.

For det andre kan vi tolke figur 7 som en framstilling av en læringskurve, der informantene lærer flere av ordene etterhvert som de blir eldre⁴³. En slik tolkning kan bidra til å forklare at den individuelle variasjonen er større blant informantene som er født etter 1970. De yngste informantene går fortsatt på skolen, og vi kan kanskje se for oss at de har mindre multiplekse sosiale nettverk enn de eldre informantene, noe som særlig skulle kunne ha

⁴² Se også resultatene framstilt i korrespondanseanalyse (vedlegg 12, s. 184). Her ser vi at informantene klynger seg i tre grupper, og at disse gruppene i stor grad reflekterer informantenes alder. Alder ser altså ut til å være den mest strukturerende sosiale makrovariabelen.

⁴³ Om de metodiske problemene knyttet til å tolke tendensene i diakron språkutvikling gjennom synkrone generasjonsstudier, se kapittel 7.1.

innvirkning på det passive ordforrådet. De eldre informantene har ulik yrkeserfaring, og vi ser tydeligere forskjellen på informanter som har tillegnet seg yrkesterminologi, for eksempel innen fiske eller tradisjonelle håndverk, og informanter som ikke har tillegnet seg et slikt fagspråk. 13 av de 47 informantene fortalte under ordgjenkjenningsintervjuene at de drev med en eller annen aktivitet på fritida som kunne knyttes til en lokalhistorisk interesse, enten de leste seg opp om navnegransking, slektsgransking, hygget seg med å lese i dialektordbøker, skrev eller leste dialektlitteratur, puslet med båtbygging, spilte i folkemusikkgrupper eller underviste i gamle strikketeknikker. Her kan det være verdt å merke seg at *ingen* av informantene født etter 1980 vedkjente at de hadde noen interesse for slike emner, og bortsett fra én informant født i 1980, var alle informantene som fortalte om slike hobbyer eldre enn 40 år. Vi kan tenke oss at flere av de yngre informantene vil fatte interesse for slike 'voksne' fritidssysler etterhvert som de blir eldre, og at dette vil kunne få innvirkning på det passive (og kanskje også aktive) ordforrådet deres.

Vi kan også tenke oss at de yngre informantene tilbringer mer tid sammen med jevnaldrende og likesinnede enn de eldre informantene gjør. Når de yngre informantene begynner i arbeidslivet, vil de ikke bare lære nye ord knyttet til ulike yrker, men de vil kanskje også bygge seg opp mer multiplekse nettverk, og kanskje også bli utsatt for en mer variert språkbruk, i det minste i forhold til dialektbruk, enn de ble i ungdomsårene. De yngste informantene i ordgjenkjenningsintervjuene mine er svært unge. I lignende undersøkelser blir det argumentert for å bruke informanter som er ferdig med ungdomsårene, for å sikre seg at "det viktigaste ordtilfanget er kome inn" (Nergaard 1996:56). Her spiller det selvsagt en rolle *hva* man ønsker å undersøke. Dersom man ønsker å gjennomføre en studie av kjennskapen til ordforråd i ei dialekt, for å finne en 'dødsprosent' eller en 'overlevelsesprosent', og gi spådommer om framtidsutsiktene til dialektordforrådet som helhet, vil en relativt høy nedre aldersgrense være nyttig. Når jeg ikke har operert med en slik aldersgrense, er det fordi jeg mener ordforrådet til de yngste informantene kan gi indikasjoner om hvilke av ordene som står sterkest, og om det finnes en kjerne i ordforrådet som selv de yngste av informantene har fått med seg. Jeg regner med at (mange av) informantene vil lære flere av ordene når de blir eldre.

Variasjon i hvilke ord ulike grupper og individer kjenner og bruker, er ikke et moderne fenomen. Variasjonen i kjennskapen til dialektordforrådet fra person til person i det sheltandske språksamfunnet var trolig like stor da Jakobsen, Seim og Graham samlet inn materialet til ordsamlingene sine. En stor andel av ordene i disse ordsamlingene kan knyttes til spesialuttrykk knyttet til fiske, landbruk og tradisjonelle kvinnehåndverk, og folk hadde

ulik grad av erfaring innen disse områdene på Jakobsens tid også. Noen shetlendere har vært mer interesserte i lokalhistoriske og språklige emner enn andre, både da Jakobsen var på Shetland på 1890-tallet, da Seim samlet inn sitt materiale på 1930-tallet, og i årene fram mot 1979, da Graham samlet inn ordene til *The Shetland Dictionary*.

Folk tror ofte at språkendringer virker raskere og er mer gjennomgripende enn de faktisk er. Til slutt i intervjuene spurte jeg informantene hvor stor de trodde forskjellen mellom yngre og eldre informanter kom til å bli i resultatene mine. De unge informantene hadde uten unntak urealistisk høye forventinger om hvor mange ord de eldre informantene kjente. De fleste av de eldre informantene mente at de unge ikke ville kjenne noen av ordene. Denne virkelighetsoppfatninga stemmer ikke med resultatene fra ordgjenkjenningsundersøkelsene mine. Informantene forventet seg med andre ord en bratt, nedadgående kjennskapskurve. Selv om de hadde rett i at gjennomsnittskurven synker med alderen, var forskjellen mellom de yngste og de eldste informantene mindre enn informantene så for seg at den ville være.

Når vi tolker resultatene i figur 7, bør vi også spørre oss hva denne undersøkelsen faktisk måler. I hvilken grad viser figuren den faktiske variasjonen i det passive ordforrådet til informantene, og i hvilken grad viser den variasjonen i språkholdningene i forhold til dialektordforrådet? Underrapportering kan spille inn på flere måter i resultatene. For det første kan informantene ha unngått å forklare ord som de på en eller annen måte har oppfattet som vulgære eller tabubelagte. Et eksempel på dette finner vi i forbindelse med verbet *to hack*, der en informant født i 1972, fra Whalsay, helst ikke vil opplyse om en betydning som han anser som vulgær, her om bruksområdet til det tilhørende adjektivet *hacket*:

<i>intervjuer:</i>	hack?
<i>informant:</i>	dunno
<i>intervjuer:</i>	and do you know what hacket es?
<i>informant:</i>	hacket?
<i>intervjuer:</i>	mm
<i>informant:</i>	eh... damaged
<i>intervjuer:</i>	mmm
<i>informant:</i>	broken, hacket
<i>intervjuer:</i>	yeah
<i>informant:</i>	or well worn maybe es better.. for hacket
<i>intervjuer:</i>	and.. do you use it about hacket skin as well or?
<i>informant:</i>	yeah. yeah. hacket skin. hacket. yeah. [latter] I dunno ef I should say where I would use et
<i>intervjuer:</i>	[latter]
<i>informant:</i>	et might be vulgar

Ei form for underrapportering som kan ha større innvirkning på resultatene, kan vi knytte til språkholdninger der informanter som i mindre grad ønsker å identifisere seg med den shetlandske kulturen og dialekten, har vært mindre villige til å innrømme at de kjenner ordene i undersøkelsen, og i alle fall heller har valgt å parere med det sikre "dunno", enn å gi seg i kast med å resonnerer seg fram til betydninger av ord de har vært mindre sikre på.

Flere av de yngre informantene var svært tydelige når det gjaldt egne framtidsplaner om å reise hjemmefra så fort som mulig, det vil si bort fra Shetland, og de la vekt på å markere den kulturelle avstanden mellom egen og foreldrenes generasjon. Dersom resultatene til disse informantene i undersøkelsen er preget av underrapportering, kan vi selvsagt tenke oss at vi ville ha fått andre resultat om vi hadde intervjuet dem igjen om 15 år, når de har gått inn i de mer hjemkjære livsfasene.

Vi bør i være forsiktige med å se på resultatene som annet enn *antydninger* om *tendenser* i den *synkrone* variasjonen i *denne delen av ordforrådet* i den shetlandske dialekten. Dette gjelder selvsagt ikke bare den sosiale variabelen 'alder', men også for de andre sosiale variablene. Om reliabiliteten i sosiolingvistiske studier, sier Gjert Kristoffersen:

I det hele tatt er det farlig å påstå at en gitt prosentsats som vi har fått ut, er representativ i den forstand at vi ville fått ut den samme prosentsatsen ved gjentatte opptak. Dette gjelder både individuelle prosenter og gruppegjennomsnitt. Disse må ses på som svært upresise antydninger av forholdene i språksamfunnet (Kristoffersen 1996:227).

8.2.2 Region

Figur 7 i kapittel 8.2.1. (vedlegg 6, s. 178) viser at det er en tendens til at de yngre informantene fra Whalsay kan flere ord i gjennomsnitt enn de yngre informantene fra Central Mainland. I de eldre aldersgruppene er det vanskeligere å finne et slikt mønster. Det vi derimot ser, er at det er større individuell spredning mellom informantene fra Central Mainland enn blant Whalsay-informantene, særlig blant informanter født mellom 1964 og 1955. Denne spredningen ser vi igjen om vi ser på resultatene på ordnivå. I figur 8 og 9 (vedlegg 7–8, s. 180–181) kan vi se hvilke ord de ulike informantene kjenner. Den vannrette linja øverst viser informantene satt opp etter alder, der de yngste informantene befinner seg lengst til venstre i tabellen. Ordlista er gjengitt loddrett i tabellen. Dersom informanter har gitt en forklaring på ordet som samsvarer med én eller flere av definisjonene i *EONSS*, *TSD* eller i Seims ordsamling, er dette markert med 'x'. Figur 8 gir en oversikt over svarene gitt av informantene fra Whalsay, og figur 9 gir en oversikt over svar som er gitt av informantene fra Central Mainland.

Figurene viser at det til en viss grad er større *enighet* blant informantene fra Whalsay. Dette kommer til uttrykk gjennom de vannrette, lange sammenhengende rekkene av 'x', eller

sammenhengende vannrette fravær av 'x'. Alle informantene fra Whalsay kjenner *hansper* (n) og *helly* (n), og bare ett 'riktig' informantsvar mangler på *host* (n) og *hirple* (v). Det er ikke like stor grad av 'enighet' blant informantene fra Central Mainland. Figurene viser også at det er en ulik aldersfordeling mellom Central Mainland og Whalsay, der en større andel av informantene fra Central Mainland er født etter 1985. Dette kan være med på forklare det spriket vi ser i figur 8, der det ser ut til at en stor del av ordene er ukjente for informanter født etter 1968. Vi ser ikke like tydelige og klare aldersgrenser blant informantene fra Whalsay. I kapittel 8.1.2 så vi at en del ord var det bare informanter over en viss alder som kunne. Dette kommer også tydelig fram i figur 8 og 9. I figur 8 ser vi at alle informantene fra Whalsay som er født før 1975 kjenner verbet *hank*, mens ingen informanter som er yngre enn dette kjenner ordet, og i figur 9 ser vi at alle informantene fra Central Whalsay som er eldre enn 28 år kjenner *helly* (n), mens ingen av informantene som er yngre enn 29 år har forklart ordet i samsvar med ordboksdefinisjonene jeg har lagt til grunn.

Selv om de yngre informantene fra Whalsay kjenner flere ord enn de yngre informantene fra Central Mainland, ser vi at de eldre informantene fra Central Mainland kjenner flere ord enn de yngre informantene fra Whalsay. *Alder* spiller slik en viktigere rolle enn *regional tilhørighet* når det gjelder antallet ord informantene i undersøkelsen kjenner.

8.2.3 Kjønn

De mannlige informantene i ordgjenkjenningsintervjuene kjenner i gjennomsnitt 17 av de 64 ordene i spørrelista. Det tilsvarende tallet for kvinner er 16 av 64 ord. Forskjellene mellom kvinner og menn i resultatene er særlig knyttet til *hvilke* ord de kan. Dette kan vi blant annet se dersom vi framstiller resultatene i et korrespondanseanalysediagram (vedlegg 13, s. 185), der vi bare legger inn informantene, ordene og variabelen 'kjønn'. Egenskapen 'kvinne' og 'mann' knyttes til ulike deler av ordforrådet, der den 'mannlige' siden blant annet defineres av den delen av ordforrådet som kan knyttes til fiske.

8.2.4 Fritidsinteresse

Som nevnt forteller ingen av informantene i ordgjenkjenningsintervjuene som er født etter 1980, at de drev med aktiviteter på fritida som kunne knyttes til en lokalhistorisk eller språklig interesse. Blant informantene som var født i 1964 eller før, fortalte halvparten, dvs 12 av 24 informanter, at de drev med en eller annen slik fritidssysse, enten de leste seg opp om navnegransking, slektsgransking, leste i dialektordbøker, skrev eller leste dialektlitteratur, spilte i folkemusikkgrupper, eller drev med båtbygging eller andre former for lokalt tradisjonelt håndverk. Dersom vi ser på informantene født 1964 eller før, er det tydelig at

informanter som forteller at de driver med en lokalhistorisk orientert aktivitet, kjenner flere ord enn informanter som ikke forteller at de driver med en slik aktivitet. Den første gruppa, informanter født før 1965 med lokalhistorisk interesse, kjenner i gjennomsnitt 28 av de 64 ordene i ordlista, mens den andre gruppa, informanter født etter 1965 med lokalhistorisk interesse, kjenner i gjennomsnitt 19 av de 64 ordene i spørrelista. I figur 10 (vedlegg 9, s.182) har jeg tatt ut et utsnitt av figur 7 fra kap 8.2.1 (vedlegg 6, s. 179), der jeg bare viser informantene født før 1965. Informanter med lokalhistorisk orientert interesse er markerte med en svart firkant, og informanter uten en slik interesse er markerte med en grå firkant. Figur 10 viser at informanter med lokalhistorisk interesse jevnt over ligger høyere enn de andre informantene, det vil si at de samlet kan flere av de 64 ordene i spørrelista. Dette mønsteret endrer seg imidlertid noe, og blir mindre tydelig, hos informanter født før 1940.

8.2.5 Familiebakgrunn

Et annet overraskende tydelig resultat, er sammenhengen mellom informantenes familiebakgrunn og antallet kjente ord. 36 av de 47 informantene ble intervjuet i familier, det vil si at jeg også hadde individuelle ordgjenkjenningsintervju med ett eller flere av familiemedlemmene til informanten. De 36 informantene var fordelt på 10 familier, der jeg intervjuet mellom to og fire medlemmer i hver familie. I figur 11 (vedlegg 10, s. 183) er disse 36 informantene oppført med 'familienavn' (tilfeldig valgte bokstaver). Slektskapsforholdene mellom dem er markert med svarte linjer (for å markere generasjoner innen samme familie), grønne piler (for å markere at informantene er søsken), og røde piler (for å markere at informantene er gifte).

Det er lettere å se en sammenheng mellom kjennskap til ord, og forholdet forelder/barn enn når det gjelder sammenhengen mellom kjennskap til ord og andre slektskapsforhold. Fjerner vi markørene for søsken (figur 12, vedlegg 11, s. 184) ser vi tydeligere at ingen av informantene kjenner like mange eller flere ord enn foreldrene sine. Dette gjelder også for unge informanter som kjenner flere ord enn informanter i foreldrenes aldersgruppe. På samme måte kjenner foreldrene flere ord enn sine egne barn, uavhengig av om de kjenner færre ord enn andre informanter i barnas aldersgruppe. Dette gjør at barn av foreldre som kjenner til mange ord i forhold til sin aldersgruppe, kan mange ord i forhold til egen aldersgruppe. Barn av foreldre som kjenner til få ord i forhold til sin aldersgruppe, kjenner til færre ord enn gjennomsnittet i sin egen aldersgruppe.

9 Avslutning

9.1 Konklusjoner

Målet med dette prosjektet har vært å undersøke shetlenderes kjennskap til dialektord med opphav i det utdødde nordiske språket *norm*, å undersøke lekfolks og forskeres tilnærminger til dette ordforrådet og å studere ulike forestillinger om hvilken betydning denne delen av ordforrådet har når det gjelder å definere og avgrense hva som regnes som 'Shetlan' og 'Shetlan dialect'. Oppgava er tredelt. Den første delen av arbeidet gjengis i kapittel 3 og setter søkelys på ordboksarbeid på Shetland, med utgangspunkt i Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* (Jakobsen 1921) og de to største ordsamlingene over shetlandsdialekta som bygger på materiale samlet inn etter at Jakobsen var på Shetland. De to nyere ordsamlingene er ei upublisert ordsamling ved nordmannen Einar Seim fra 1930-åra og shetlenderen John Grahams *The Shetland Dictionary* (Graham 2004). Den andre delen av arbeidet er presentert i kapittel 4, 5 og 6, og tar utgangspunkt i kvalitative og kvantitative informantintervju med sikte på å undersøke informantenes metaspråklige kompetanse, oppfatninger av og meninger om shetlandsk dialekt og dialektbruk. I kapittel 7 og 8 presenteres den tredje delen av arbeidet gjennom resultatene fra en kvantitativ sosioleksikalsk studie av en gruppe shetlenderes kjennskap til 64 shetlandske dialektord.

I dette kapitlet vil jeg oppsummere hovedresultatene fra del I (kapittel 9.1.1), del II (kapittel 9.1.2) og del III (kapittel 9.1.3). I innledinga (kapittel 1.2) mente jeg at de tre delundersøkelsene ville kunne virke utfyllende på hverandre, og jeg listet opp noen årsakshypoteser knyttet til sammenhengen mellom de tre delene. I kapittel 9.1.4 vil jeg gjøre greie for svar på disse hypotesene som vi kan lese ut av resultatene i de tre ulike delundersøkelsene. I kapittel 9.2 evalueres metodene brukt i arbeidet, og i kapittel 9.3 skisseres noen problemstillinger som jeg mener det kan være fruktbart å forske videre på.

9.1.1 Oppsummering av resultatene fra den leksikografiske analysen i del I

I kapittel 3 så jeg nærmere på noen særtrekk og fellestrekk ved Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* (kapittel 3.1.1 og 3.1.2), John Grahams *The Shetland Dictionary* (kapittel 3.1.3 og 3.1.4) og ei upublisert ordsamling fra Shetland, utarbeidd av Einar Seim (kapittel 3.1.5). Materialet til de tre ordsamlingene er samlet inn i tre ulike tidsepoker. Forskerne som står bak arbeidene har ulik bakgrunn, både når det gjelder morsmål, akademisk skolering og kunnskap om andre britiske dialekter. Mens Jakobsen og Graham har hatt univeristetsutdanning innen språkvitenskaplige emner, var Seim selvlært i

språkhistorie og lingvistisk metode. Som innfødt shetlender har Graham hatt flere fordeler i innsamlingsarbeidet. Han har ikke i samme grad vært avhengig av økonomisk støtte for å reise på feltarbeid, har kunnet bruke lengre tid på innsamlinga av materialet til ordboka. I tillegg til dette har Graham en intuitiv kunnskap om shetlandsdialekten og om andre britiske dialekter som Jakobsen og Seim manglet.

Jakobsen, Graham og Seim har hatt ulike målgrupper og målsetninger for arbeidene. Grahams *The Shetland Dictionary* er myntet på et shetlandsk publikum og tar sikte på å gi en synkron oversikt over sær-shetlandske ord og uttrykk. Ordboka inneholder både ord med opphav i norn og nederlandsk, i tillegg til skotske og engelske ord som har ei sær-shetlandsk uttaleform eller som som blir brukt i en annen betydning på Shetland enn i resten av Storbritannia.

Formålet med Seims ordsamling og Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland* var å kartlegge restene fra det utdødde nordiske språket norn. Arbeidene var motiverte av en antikvarisk interesse for norn heller enn en synkron interesse for det shetlandske talemålet. Jakobsen og Seim var begge sterkt forankret i den språkpolitiske debatten i hjemlandene og dette har vært motiverende for arbeidet på Shetland. Forståelsen deres av shetlandsdialekten og den shetlandske språkhistoria har også vært farget av den språkpolitiske debatten i hjemlandene. Jakobsen er blitt kritisert for ei for normativ oppfatning av språkhistoria, der den shetlandske dialekten framstår som ” ’pitiful remains’ of a great language” (Smith 1996:30). Den samme holdninga er gjennomgående i Seims tekster. I Jakobsen og Seims framstilling av årsaken til at norn døde ut, pekes det særlig på politisk og økonomisk undertrykking fra Skottland. De trekker begge fram det de oppfatter som den shetlandske ”godhugen mot gamlelande” (Seim 1935). Slike formuleringer kan vi tolke som at Seim og Jakobsen mener at shetlenderne har en *nedarvet* kulturell identitet og samfølelse med de nordiske landene, som står som ei motsetning til et tradisjonelt dårlig forhold til Skottland.

Graham framstiller også det skotske styret i negative ordelag, og han mener at det var avgjørende for at man fikk et språkskifte på Shetland (Graham 2004:xi). I forordet til *The Shetland Dictionary* legger han imidlertid ikke vekt på en shetlandsk samhørighetsfølelse med Norge eller Norden. Graham skiller seg også fra Jakobsen og Seim gjennom en positiv framstilling av shetlandsdialekten som et rikt og levende talemål med relativt gode framtidsutsikter og med en egenverdi som ikke nødvendigvis er avhengig av det norske substratet (se f.eks. Graham 2004:xvii).

Når det gjelder frekvensfordelinga mellom ulike semantiske kategorier i de tre ordsamlingene, finner vi flere fellestrekk. Ord som kan knyttes til fiske og jordbruk, er sterkt representerte i alle de tre ordsamlingene. Det samme er personbeskrivende adjektiv. Andelen ord som kan knyttes til kvinnehåndverk, er lav i de tre ordsamlingene. I *TSD* har ord som kan knyttes til innendørsaktiviteter, særlig mat og matlaging, fått en større plass enn de har i *EONSS* og i Seims ordsamling.

Vi kan tenke oss flere årsaker til at det er likhetstrekk i frekvensfordelingene mellom ulike semantiske kategorier i de tre ordsamlingene. For det første kan fordelinga representere en faktisk tendens i shetlandsdialekten, der sær-shetlandske ord og uttrykk har vært særlig dominerte i terminologien knyttet til fiske, jordbruk, værforhold og personkarakteristikk. Flere av ordene og uttrykkene innen disse områdene er knyttet til lokale og kulturspesifikke fenomen, og det er ikke alltid mulig å finne tilsvarende begrep i skotsk og engelsk. Dette kan bidra til at ordene overlever i fagterminologien knyttet til tradisjonelle shetlandske aktiviteter.

For det andre kan vi tenke oss at fellestrekkene i frekvensfordelinga er et resultat av likheter i forskernes metoder i innsamlingsarbeidet. De tre forskerne kan ha hatt samme oppfatning av hvilke egenskaper 'den gode informanten' skulle ha. I en søken etter eldre dialektord er det naturlig å henvende seg til eldre informanter, og gjerne til folk som har status som 'kjennere' i samfunnet. At Jakobsen, Seim og Graham var menn, kan ha bidratt til at de i mindre grad har konsentrert seg om ordforrådet knyttet til typiske kvinnedomener i dagliglivet.

Dersom Jakobsen, Graham og Seim har hatt ei forestilling om at visse deler av ordforrådet var mer dominert av sær-shetlandske uttrykk før de begynte innsamlingsarbeidet, kan dette også ha vært med på å styre informantutvalg og intervjueteknikk. Når ordene blir samlet inn gjennom målrettede informantintervju, kan slike forestillinger hos forskeren ha innvirkning på hvilke emner han tar opp med informanten. Dersom forskeren enten før feltarbeidet eller underveis i intervjuene danner seg et bilde av at ordforrådet knyttet til f.eks. værforhold og fiske er særlig dominert av lokale ord, ville han kanskje legge vekt på å spørre informantene ut om nettopp denne delen av ordforrådet. Han ville kanskje også legge vekt på å intervju informanter med særlig fagkompetanse innen disse områdene. På denne måten kan vi tenke oss at det kan dannes en tradisjon i dialektforskninga for å konsentrere seg om visse kategorier og visse informantgrupper. En slik tradisjon ville kunne ha innvirkning både på forskninga og på folkelige forestillinger, noe som i sin tur kan være med på å styre informantenes strategier i intervjuene og være med på å styre språkbrukernes oppfatning av egen dialekt.

Under feltarbeidet anbefalte ofte shetlendere jeg møtte at jeg snakket med folk som de oppfattet som særlig gode informanter. Disse anbefalte 'kjennerne' hadde til felles at de var godt over 80 år, bodde på bygda og ble regnet for å ha særlig kompetanse innen ulike tradisjonelle arbeidsområder. Ei slik folkelig oppfatning av hvem som er en egnet informant kan ha hatt innvirkning på dialektforskninga på Shetland, samtidig som den kan være et resultat av eller blitt forsterket av den samme forskninga. Mange shetlendere er godt orienterte i det som er blitt skrevet om shetlandsdialekten og vi kan tenke oss at denne kjennskapen til tidligere forskning kan ha bidratt til å danne forestillinger om hvordan de kunne hjelpe denne 'nye dialektforskeren' til å finne det hun kunne være ute etter.

Dialektforskning på Shetland kan slik ha vært med på å danne og opprettholde forestillinger om hva som er 'egentlig' og 'riktig' shetlandsk dialekt, om hva som er det mest interessante ved dette talemålet fra et forskningsståsted og om hvem som er de mest egnede informantene og beste representantene for denne 'egentlige' dialekten.

9.1.2 Oppsummering av resultatene fra den folkelingvistiske undersøkelsen i del II

I delundersøkelsene referert i kapittel 4, 5 og 6 har jeg særlig undersøkt informantenes metaspråklige kompetanse og informantenes oppfatninger av og meninger om eget talemål. I kapittel 5.1 trekkes det fram informantutsagn som kan belyse oppfatninger om hvem som regnes som *shetlendere*. I kapittel 5.2 skisseres tre modeller som kan illustrere oppfatninger av hvordan 'Shetlan' kan avgrenses og defineres som talemål i forhold til 'English'. I kapittel 5.2.1 skisseres en modell 1: 'shetlandsk språk', som illustrerer informantutsagn som tyder på at informantene oppfatter 'Shetlan' som et eget språk, på lik linje med 'English'. I kap 5.2.2 illustreres informantutsagn som peker mot ei oppfatning av 'Shetlan' som en underordnet og mindre god variant av 'English' gjennom modell 2: 'shetlandske avvik'.

Informantene i denne studien er gjennomgående pessimistiske når det gjelder framtidsutsiktene for shetlandsdialekten, og de mener at 'Shetlan' om ikke lenge vil erstattes av en variant av 'English'. På nærmere spørsmål om hva dette språkskiftet vil bestå i, kommer det fram at det er det shetlandske dialektleksikonet flere av informantene frykter vil dø ut. Når shetlenderne ikke lenger bruker sær-shetlandske ord og uttrykk, vil de rett og slett bare snakke '*dialect*', som en av informantene uttrykker det. Denne oppfatninga av en tredeling mellom 'English', 'Shetlan' of '*dialect*' illustreres i modell 3 i kap 5.2.5. Modellen peker mot at informantene oppfatter leksikalsk kompetanse som det avgjørende for språklig kompetanse i

'Shetlan'. Det som definerer 'Shetlan' blir da 'de Shetlan wirts', heller enn morfologiske, fonologiske eller prosodiske trekk. Dersom slike utsagn reflekterer en rådende folkelig oppfatning av shetlandske språkforhold, kan det være med på å forklare den folkelige oppfatninga av at 'Shetlan' er uforståelig for de som står utenfor det shetlandske språksamfunnet (kap 5.2.1). En slik folkelig vektlegging av betydninga til det sær-shetlandske ordforrådet er også interessant i lys av det språkvitenskaplige fokuset på det leksikalske språknivået som har preget forskninga på shetlandske språkforhold (se kap 3).

Når det gjelder forskjellene mellom de ulike regionale variantene av 'Shetlan', trekker informantene imidlertid særlig fram fonetiske trekk når de skal gjøre greie for forskjellene mellom ulike varieteter (se kap 5.3.2). Når det gjelder sosiale makrovariabler som kan være med på å styre det passive og aktive ordforrådet til shetlendere, trekker informantene særlig fram alder og bosted som viktige faktorer (kapittel 5.3.1. og 5.3.2). Vi finner også eksempel på at informantene mener at kjønn og yrkesbakgrunn er avgjørende for dialektbruk og dialektal kompetanse (kap 5.3.3 og 5.3.4).

De fleste informantene i denne studien oppfatter Shetland som et todialektalt samfunn, og de oppfatter seg selv som todialektale. Vekslinga som de mener de praktiserer, minner om Fergusons klassiske framstilling av diglossiske samfunn, der 'Shetlan' representerer lavspråket 'L' og 'English' representerer høyspråket 'H' (kap 5.2.3). I holdningsintervjuene og den skriftlige spørreundersøkelsen ved Anderson er både lærerne og de fleste av elevene enige om at 'English' heller enn 'Shetlan' brukes eller bør brukes på skolen (kap 5.2.4). 'Shetlan' trekkes fram som et talemål som brukes hjemme og med familien. Mens lærerne i liten grad mener at de har innvirkning på talemålet elevene bruker utenfor skolen, er flere av elevene av en annen oppfatning.

Kapittel 6.3 søker å tydeliggjøre noen av de metodiske problemstillingene knyttet til å registrere eller måle det passive ordforrådet til ikke-lingvister. I sosioleksikalske studier som den som gjennomføres i del III i denne oppgava, blir informantene ofte bedt om å gjøre greie for ei liste med ord som er løsrevet fra naturlig kontekst. Dette forutsetter ikke bare at informantene greier å kjenne igjen ordene utenfor språklig kontekst, men også at de har den metaspråklige kompetansen som er nødvendig for å forklare og definere de ordene de kjenner igjen. Informantene i denne studien bruker et vidt spekter av forklaringsstrategier. Disse forklaringsstrategiene har jeg gruppert i ti kategorier, illustrert i kap 6.3. Flere av forklaringskategoriene informantene benytter seg av skiller seg fra de metodene som brukes f.eks. i leksikografien.

Forskjellene mellom lingvisters og lekfolks måte å forholde seg til betydning kan ha innvirkning på ordboksarbeid som baserer seg på informantutsagn, som de tre ordsamlingene gjennomgått i del I av denne oppgava. Det vil også kunne ha innvirkning på resultatene av ordgjenkjenningsundersøkelser som den som er gjennomført i denne oppgava, fordi ordgjenkjenningsintervju like gjerne kan måle informantenes varierende metaspråklige kompetanse som de kan måle variasjonen i informantenes passive ordforråd.

9.1.3 Oppsummering av resultatene fra den sosioleksikalske undersøkelsen i del III

I kapittel 8 har jeg gjengitt resultater fra en synkron sosioleksikalsk studie med utgangspunkt i ei spørreliste med 64 shetlandske dialektord. I kapittel 8.1 pekes det på at noen av disse ordene ser ut til å være bedre kjente enn andre, og det vises til noen mulige årsaker til denne variasjonen. I kapittel 8.2 fokuseres det på at noen informanter ser ut til å kjenne flere ord enn andre, og det pekes på samvariasjonen mellom ulike sosiale makrovariabler og informantenes kjennskap til ordene.

I kapittel 8.1.1 har jeg tatt utgangspunkt i Jon André Nergaards skille mellom de tre ulike orddødstypene *referentdød*, *substitusjonsdød* og *nemningsdød* og undersøkt om ord som ikke lenger har en referensiell funksjon i dagliglivet til flertallet av informantene er mindre kjente enn andre ord. Sammenligner vi 'kjennsapsprosenten' for disse ordene med 'kjennsapsprosenten' for resten av ordene, ser vi ingen tendens til at ord som refererer til tradisjonelle gamle redskaper, arbeidsmetoder eller kulturmønster, er mindre kjente enn de andre ordene i spørrelista. Det kan likevel være flere årsaker til dette resultatet. For det første kan vi legge merke til at ingen av disse ordene som i størst grad kan være utsatt for referentdød, er alment kjente, og de informantene som forklarer ordene i samsvar med ordboksdefinisjonene jeg har lagt til grunn, deler ofte flere egenskaper. For eksempel er en overvekt av informantene som kjenner ordene knyttet til fiske menn som har jobbet som yrkesfiskere (se også kapittel 8.2.3). Slik kan vi påstå at selv om disse ordene ikke har en referensiell funksjon for flertallet av informantene, har de det for noen av dem. Ord som tidligere kan ha vært vanlige i dagligtalen, framstår dermed kanskje i dag som spesialisert fagterminologi knyttet til enkeltyrker.

For det andre kan vi legge merke til at en stor del av informantene som er eldre enn 40 år gamle driver med lokalhistorisk orienterte aktiviteter på fritida (kap 8.2.4). Disse informantene kjenner relativt mange ord som kunne være utsatt for referentdød, og som gruppe forklarer de flere ord i samsvar med ordboksdefinisjonene, enn informanter som ikke

har slike fritidsinteresser. For folk som interesserer seg for lokalhistorie, lokal tradisjon og kulturarv, vil det være nyttig å opprettholde en kjerne av ordforrådet knyttet til den tradisjonelle kulturen.

Dersom det er en nødvendig og forutsigbar sammenheng mellom språkbrukernes kjennskap til ordet og om ordet har en referensiell funksjon i språkbrukernes daglige omgivelser, vil vi kanskje finne en parallell utvikling i ordforrådet i samfunn med ulike språk, men med lignende teknologisk utvikling. For å undersøke dette intervjuet jeg en færøysk kontrollgruppe med utgangspunkt i ei liste som inneholdt semantisk tilsvarende færøyske ord. Færøysk har status som offisielt språk på Færøyene, det har en fastlagt skriftnormal, en litterær høystil og en kultur for en aktiv språkpolitikk som forsøker å verne språket mot utenlandsk påvirkning. Teknologisk nyvinning har likevel preget dagliglivet til de færøyske informantene i like stor grad som det har preget dagliglivet til de shetlandske informantene, og vi kan påstå at både de shetlandske og de færøyske informantene "live in a society where dozens of words for small boat equipment, or seaweed are unnecessary", som Brian Smith formulerer det (Smith 2004:12).

Resultatene fra de muntlige intervjuene med den færøyske kontrollgruppa viser at det også her er liten forskjell mellom det gjennomsnittlige antallet 'riktige' informantsvar for ord som refererer til ting som fortsatt er til stede i informantenes dagligliv og antall 'riktige' informantsvar for ord som refererer til gamle arbeidsmetoder, redskap og kulturmøster som i mindre grad skulle være til stede i informantenes umiddelbare omgivelser. Ingen av de sju færøyske informantene i de muntlige intervjuene bor eller jobber på gård, og ingen av dem har vært yrkesfiskere.

Resultatene fra spørreundersøkelsen i den færøyske skoleklassen i Kambsdali er også nyttige i tolkninga av resultatene fra de shetlandske undersøkelsene. Alle de færøyske elevene har færøysk som morsmål, og ordene i den færøyske spørrelista er hentet fra ordbøker som representerer færøysk standardspråk. Likevel forklarer elevene i gjennomsnitt bare 30 av 57 ord i samsvar med ordboksdefinisjonene. Antall 'riktige' svar for hver elev varierer fra 14 til 44 'riktige' svar. Det er altså liten forskjell mellom de færøyske elevene som kjenner færrest ord og de shetlandske elevene som kjenner flest ord. Man vil likevel neppe tolke de færøyske resultatene som et tegn på at det færøyske språket er i ferd med å dø ut, eller at elevene ikke 'kan' færøysk. I et slikt perspektiv kan vi argumentere for en mindre pessimistisk tolkning av resultatene fra de shetlandske ordgjenkjenningsintervjuene og den shetlandske skolespørreundersøkelsen.

De shetlandske informantene forklarer ordene på ulike måter. Informantforklaringene stemmer med ulike delbetydninger i *EONSS*, *TSD* og Seims ordsamling, og vi får inntrykk av at ordboksdefinisjonene i de tre ordsamlingene utfyller hverandre.

I kapittel 8.1.3 pekes det på at flere av ordene i spørrelista også finnes i andre britiske dialekter eller i engelsk standardspråk. Det er i gjennomsnitt flere informanter som forklarer disse ordene i samsvar med ordboksdefinisjonene.

Når det gjelder informantenes kjennskap til ordene i spørrelista, ser alder ut til å være den mest utslagsgivende faktoren (kap 8.2.1). Dette kan vi forklare som en tendens på faktisk språkendring eller som et resultat av livsfaseforskjeller. Når det gjelder makrovariablene *kjønn* og *region*, ser disse særlig ut til å styre *hvilke* ord informantene kjenner (kap 8.2.1 og 8.2.2).

I kapittel 8.2.5 ser vi også en tendens til at informantenes familiebakgrunn spiller inn på resultatene i ordgjenkjenningsintervjuene, ved at det er en sammenheng mellom hvor mange ord de ulike generasjonene i samme familie forklarer i samsvar med ordboksdefinisjonene.

Vi lærer nye ord hele livet, og ordforrådet til hvert enkelt menneske er i stadig utvikling. Ordforrådet i et språksamfunn er også i stadig endring, det tilpasser seg andre tider der andre spesialfelt krever mer nyanserte begrep enn tidligere. Kontakt med nye språk og varieteter fører med seg endringer i ordforrådet. Den shetlandske historikeren Brian Smith har kritisert tidligere litteratur om språksituasjonen på Shetland for å fortape seg i myten om den svundne storhetstid:

I will argue that there is no use for pessimism. I have to say, like Raymond Williams, that 'through some accident of time or temperament I always arrive rather late for Golden Ages'. There was no such age. And during the past two centuries Shetlanders have spoken a dialect which has changed from time to time, as society changes. This is natural and desirable, and not a tragedy. It would be tragic if we didn't change (Smith 2004:11).

Oppgaver om dialektutvikling, og ikke minst om orddød og endringer i det dialektale leksikonet, kan lett ende opp med heller dystopiske undertoner. Selv om det ikke var ment slik fra forfatternes side, kan slike arbeid være med på å nøre opp under pessimistiske folkelige forestillinger om språklig forfall. Jeg har ikke avdekket at noen av informantene i undersøkelsen har et *mindre* eller *dårligere* ordforråd, men jeg har vist at noen av informantene kan færre av de 64 ordene i spørrelista enn andre informanter. Det er viktig å se begrensningene i hva vi kan lese ut av resultatene fra denne undersøkelsen.

9.1.4 Forholdet mellom leksikografi, folkelingvistikk og ordgjenkjenning

I innledninga mente jeg at de tre ulike tilnærmingene som de tre delene representerer, utfyller hverandre. Jeg har nevnt noen årsakshypoteser knyttet til forholdet mellom de tre tilnærmingene. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på disse hypotesene i lys av resultatene fra undersøkelsene.

Det første spørsmålet gjaldt forskernes forståelse av språk og dialektal kompetanse, hvordan denne kan ha hatt innvirkning på den shetlandske oppfatninga av egen dialekt, og om det var blitt dannet en shetlandsk tradisjon og fellesforståelse om at kjennskap til det dialektale leksikonet er hovedkomponenten i dialektal kompetanse. I kapittel 5 viste jeg at flere av informantutsagnene peker mot at informantene definerer 'Shetlan' ut fra leksikonet, og at de mener andre språktrekk er mindre viktige når det gjelder å avgrense 'Shetlan' i forhold til andre talemål. Dette kommer særlig til uttrykk ved at informantene mener at 'Shetlan' dør ut dersom 'de Shetlan wirts' forsvinner, og ved at de mener at shetlendere ikke snakker 'Shetlan' dersom de mangler et sær-shetlandsk dialektordforråd, selv om de bruker et talemål med fonologiske og prosodiske trekk fra 'Shetlan' (se særlig kapittel 5.2.5). I første del av oppgava viste jeg at forskninga på shetlandsdialekten i stor grad har vært rettet mot det leksikalske nivået i dialekten, med særlig fokus på restene fra norn. Selv om det altså ser ut til å være en vektlegging på leksikalske trekk i dialekten både blant forskere og lekfolk, kan jeg vanskelig påvise en sammenheng mellom forskningstradisjonen og mulige folkelige forestillinger. Shetlenderne har både fungert som informanter for og lesere av litteraturen om shetlandsdialekten. Fordi mange shetlendere kjenner så godt til litteraturen som er utgitt om språkforhold på Shetland, er det likevel ikke usannsynlig at vi kan finne en slik sammenheng, der forskninga har vært med på å danne eller styrke folkelige forestillinger om hva som definerer 'Shetlan' i forhold til andre britiske talemål. Vi kan heller ikke utelukke at en folkelig vektlegging av leksikonet har vært med på å dreie dialektforskninga mot et hovedfokus på det leksikalske språknivået.

Det andre spørsmålet gjaldt shetlendernes egen språkoppfatning, og hvordan shetlendernes metaspråklige tradisjon og kompetanse kan ha hatt innvirkning på ordutvalget og ordboksdefinisjonene i de samlingene jeg har analysert i del I. Med utgangspunkt i elevforklaringene i de skriftlige spørreundersøkelsene har jeg forsøkt å illustrere hvordan lekfolk forholder seg til betydning på en annen måte enn leksikografer og andre språkvitere (særlig i kapittel 6.3). Flere av strategiene informantene benytter seg av når de skal forklare betydningene til ord, skiller seg fra de metodene som er vanlige i f.eks. ordboksarbeid. Disse forskjellene mellom lekfolks og språkforskeres forklaringsstrategier vil kunne ha innvirkning

både på informantbaserte ordbøker og på kvantitative sosioleksikalske undersøkelser som baserer seg på ordgjenkjenningsintervju. Felles for flere av forklaringene i elevbesvarelsene, er at ordene framstår med til dels svært snevre betydnings- og bruksområder. Når flere av ordene i Jakobsens *EONSS* f.eks. oppgis å ha smale bruksområder, *kan* dette i noen tilfeller skyldes at Jakobsens informanter bare har forklart ordene gjennom å eksemplifisere dem i kontekst. På samme måte vil informantenes forklaringsstrategier kunne knyttes til særlige metodiske problemstillinger når det gjelder bruken av ordgjenkjenningsintervju. Når forskeren regner et ord for kjent eller ikke kjent i en slik undersøkelse, er det på grunnlag av en forskerens tolkning av informantens forklaring. Norske hovedfagsoppgaver om orddød har i liten grad fokusert på muligheten for at ordgjenkjenningsintervju i like stor grad måler variasjonen i informantenes metaspråklige kompetanse som slike undersøkelser måler variasjonen i det passive ordforrådet.

Det tredje spørsmålet gjaldt sammenhengen mellom kjennskap til dialektordforrådet på den ene siden, og holdninger, oppfatninger og meninger om dialekten på den andre siden. En slik sammenheng kommer særlig til syne i kapittel 8.2.4, der det pekes på en sammenheng mellom informantenes fritidsinteresser og informantenes passive ordforråd.

9.2 Evaluering av metode

Denne masteroppgava bærer preg av at jeg har ønsket å bruke flere ulike innfallsvinkler i tilnærminga til det shetlandske dialektordforrådet. Dette har resultert i et relativt stort empirisk materiale, fordelt på en rekke delundersøkelser. Dersom de ulike delundersøkelsene utfyller hverandre, vil fordelene ved en slik framgangsmåte være at man kan gi et mer helhetlig bilde av språksamfunnet enn man kanskje vil oppnå i studier som tar utgangspunkt i en mer ensrettet tilnærming. Rammene for mastergraden setter imidlertid grenser for arbeidet. Ulempen ved en tilnæringsmåte som favner flere ulike forskningsfelt, er at man risikerer å gå i bredden på bekostning av dybden. Utfordringen i en slik framgangsmåte vil være få fram sammenhengen mellom de ulike undersøkelsene, og å vise at de belyser ulike deler av den samme virkeligheten, eller at de belyser den samme virkeligheten fra ulike ståsted.

Som nevnt i kapittel 2.5 velger mange hovedfagsstudenter og mastergradsstudenter å undersøke utviklinga i talemålet på hjemstedet sitt. Jeg valgte ikke å bruke et slikt utgangspunkt for arbeidet, og dette kan på flere måter ha gjort arbeidet vanskeligere. Det kan være en fordel å se språksamfunnet utenfra, men det ville utvilsomt også vært en fordel om jeg hadde tilbrakt mer tid på Shetland. Mye av litteraturen jeg har funnet om Shetland er skrevet av ikke-shetlendere, og ingen lokal shetlandsk biveileder har lest gjennom hele

oppgava mi. Å gjøre seg opp meninger om komplekse prosesser og strukturer i et språksamfunn med grunnlag i et par relativt korte feltarbeid kan i verste fall oppfattes som arrogant. I kapittel 2.5 nevnes flere av ulempene og fordelene ved å bruke en intervjuer som står utenfor det aktuelle språksamfunnet. Niedzielski og Preston peker imidlertid på flere fordeler ved å bruke slike 'utenlandske' intervjuere, særlig i folkelingvistisk forskning:

Nonnative speakers were allowed to ask direct questions: "Do you use the passive construction in English?" [...] "Where in the United States is standard English spoken?" Native speakers would have had great difficulty posing such questions or would have elicited strikingly different responses. First respondents would have realized that native speakers would be just as likely as them to know the answer to such inquiries, making them (in folk linguistic terms) silly questions. Second, perhaps worse, a respondent might have felt that the field worker was the expert and that the question was a trick or a test, intended to expose the respondent's naiveté, ignorance or prejudice. Such questions are neither threatening nor silly from nonnatives, for they can be assumed to have neither information nor expertise. (Niedzielski and Preston 2000:38)

Når det gjelder utvalget av ord til spørrelista, valgte jeg å ha en kortere spørreliste enn det som har vært vanlig i lignende studier (se kap 2.3). Jeg tror at dette var en fordel, ikke minst for de mindre motiverte informantene. Informanter som kjente til få av ordene, fikk også fort nok av utspørringen. Ved å bruke relativt få ord i spørrelista, ble intervjuene også kortere, og det var lettere å holde motet oppe for informanter som kunne få av ordene. Ulempen ved å bruke så få ord, er at avvikende resultat for enkeltord fikk stort utsalg på de samlede resultatene. Lengre spørrelister åpner også for å sammenligne 'orddødsfrekvensen' i ulike ordgrupper, både når det gjelder å sammenligne ulike ordklasser og ulike semantiske kategorier. Som nevnt i kapittel 2.3.2 valgte jeg å finne ord til spørrelista med utgangspunkt i ord under bokstaven *h* i de tre ordsamlingene, fordi jeg håpet å få detaljer fra Grahams undersøkelse forståelsen av ord under bokstaven *h* i EONSS fra 1949 og 1977 (Graham 2004:xvii). Ut over dette er det få gode argument for å holde seg til denne bokstaven i spørrelista. Laurits Rendboe har påpekt at ord som begynner på bokstaven *h* er et uheldig utgangspunkt for en shetlandsk ordgjenkjenningsundersøkelse, fordi de "i talemålet har fått sin ophavelig framlydende /h-/ elidert eller plosivert (>/k-/), som i norsk" (Rendboe i Wiggen 2002:27). Denne utviklinga gjelder ikke alle ord med *h* i framlyd, men den kan ha vært med på å gjøre spørrelista mi kortere og mindre egnet for ordgjenkjenningsintervjuene. I etterkant ser jeg at jeg med fordel kunne ha valgt en annen framgangsmåte i ordutvalget, og særlig bør en gjøre dette dersom en i en framtidig undersøkelse har som hovedmål å kartlegge hvor stor prosentandel av ordene i EONSS som er kjente for shetlendere i dag, slik målet var for Grahams pilotstudie.

Når det gjelder informantutvalg til ordgjenkjenningsintervjuene, ga framgangsmåten der jeg intervjuet ulike familier spennende og overraskende tydelige resultat (se kapittel 8.2.5). Den store individuelle variasjonen i informantenes resultater, tyder imidlertid på at de samlede resultatene kan bære preg av tilfeldighet, og vi kan tenke oss at vi ville fått andre resultat med et annet informantutvalg, og dersom jeg hadde intervjuet andre familier. Det kunne ha vært en fordel å supplere resultatene med en undersøkelse der informantene var plukket ut ved stratifisert utvelgelse med tilfeldig utvalg (*random choice*) innen hver gruppe.

I kapittel 4, 5 og 6 legger jeg vekt på informantenes forestillinger om og meninger om shetlandsk dialekt og dialektbruk, med utgangspunkt i tilnæringsmåter fra studier av folkelingvistikk. Som Dennis Preston viser, kan forholdet mellom bevisste og ubevisste reaksjoner på språk illustreres som et kontinuum. Der språkpsykologien forsøker å avdekke holdningene i den 'ubevisste' enden av skalaen, arbeider forskning på folkelingvistikk nærmere de 'bevisste' holdningene i den andre enden (Preston 2002:18–19). Jeg la ikke skjul på at jeg var ute etter meninger om *språk* i intervjuene.

Andre metoder fra holdningsforskninga kunne kanskje vært like nyttige i arbeidet med å kartlegge og forklare shetlandske holdninger til dialekt og dialektbruk. Ved for eksempel å bruke *dialektmasketester* kan man forsøke å avdekke folkelige vurderinger av språkbruk på et ubevisst plan (Niedzielski and Preston 2000:9). I denne typen undersøkelser får informantene ikke opplyst at undersøkelsen har et språklig emne, og har mindre mulighet til å tilpasse svarene til det de regner som politisk korrekte standpunkt. Vi kan se for oss at vi i større grad kan danne oss et bilde av informantenes 'virkelige identitet', heller enn informantenes 'ønskede identitet' (jfr Sandøys skille, referert i Seim 2005:50). I holdningsstudier i andre språksamfunn har testen vist hvordan "vurderinga av språk og språkbrukar flyt over i kvarandre" (Haugen 2004:49), ved at informantene gir mer negative vurderinger av den samme personen når han bruker en varietet av språket som informantene tillegger lav status. En shetlandsk holdningsundersøkelse som tok sikte på å kartlegge språkholdninger på et ubevisst plan, ville kanskje gi ny kunnskap om årsakene til språkendringene på Shetland.

9.3 Videre forskning

Det mangler oppdaterte og grundige beskrivelser av shetlandsk fonologi, morfologi og syntaks. En synkron kartlegging av shetlandske språkforhold på grunnlag av en reflektert og oppdatert metodebruk ville kunne legge et viktig grunnlag for videre språkforskning på Shetland.

Grunnlaget for spørrelista brukt i den kvantitative undersøkelsen referert i kapittel 8, er de oppslagsordene som er felles for bokstaven 'h' i to av de tre ordsamlingene som er gjennomgått i kapittel 3. Spørrelista representerer slik et felles kjerneordforråd for de tre spørrelistene. Ved en grundigere gjennomgang av ulike ordsamlinger fra det shetlandske språkområdet, vil man kunne gå nærmere inn på hvilke ord som skiller ordsamlingene. Dette vil kunne gi et klarere bilde av forskninga på det shetlandske ordforrådet, og det vil kanskje bidra til en forståelse av utviklinga i dette ordforrådet.

Som nevnt i kapittel 9.2 kunne det vært spennende å bruke andre metoder fra holdningsforskninga i en studie av shetlandske språkholdninger. Dette vil kunne være med på å forklare utviklinga og variasjonen i kjennskapen til det norske substratet i dialektleksikonet.

Jeg har ikke funnet referanser til studier som setter hovedfokus på folkelingvistiske betydningsbeskrivelser og forklaringsstrategier. I kapittel 6.3 nevner jeg noen av forklaringsstrategiene til informantene i denne undersøkelsen. Strategiene er delt inn i ti kategorier. Det kunne vært spennende å teste ut disse kategoriene på et annet materiale og å gjøre en større studie av ikke-lingvisters forklaringsstrategier. Ved å undersøke et større materiale vil man kanskje kunne lage en ny, og mer hensiktsmessig inndeling enn den som er skissert i kapittel 6.3. Her ville det være interessant å undersøke definisjonsstrategiene til språkbrukere i andre språksamfunn, for å kartlegge mulige allmenne tendenser i ikke-lingvisters måte å forholde seg til betydning av ord.

I kapittel 8.2.5 kommer det fram at informantenes familiebakgrunn ser ut til å ha betydning for hvor mange ord de forklarer i samsvar med ordboksdefinisjonene, der informanter med familiemedlemmer som kjenner mange ord i forhold til sin aldersgruppe, også kjenner mange ord i forhold til sin egen aldersgruppe.

Det empiriske materialet som ligger til grunn for denne oppgava, åpner også for å undersøke om familiemedlemme kjenner de samme ordene og om de forklarer ordene på samme måte. Dersom vi tar utgangspunkt i at barna i stor grad lærer dialektord fra foreldrene sine, vil vi kanskje kunne se en sammenheng mellom informantene i samme familie og hvilke ord de kan. Dersom vi finner en slik sammenheng, vil vi kunne undersøke om *søsken kjenner til de samme ordene i de samme betydningene*. Med utgangspunkt i en slik tankegang kunne vi snu figur 6 (s. 77) på hodet, og teste en hypotese om at *barnas dialektordforråd (x) er en mindre utgave av foreldrenes dialektordforråd ($x+n$)*, der vi altså tenker oss at foreldrene kjenner alle ordene som barna kjenner, mens barna bare kjenner til en del av de ordene foreldrene kjenner. Uttesting av en slik hypotese vil kanskje bidra til ny kunnskap om

ordlæring, om individuell variasjon i det passive ordforrådet og om mekanismene i utviklingene i dialektordforrådet.

I denne sammenhengen ville det også være spennende å gjøre større sammenligningsstudier av ordforrådet til familiemedlemmene i familier i andre nordiske og britiske språksamfunn. De shetlandske informantene mener i stor grad at de er todialektale, og at 'Shetlan' er en varietet de særlig bruker hjemme, med familien. Vil vi finne den samme tendensen til sammenheng mellom dialektordforrådet til medlemmer av samme familie blant norske språkbrukere, som i mindre grad vil vedkjenne seg en diglossisk veksling mellom dialekt og et standardnært talemål?

Litteratur

- Akselberg, Gunnstein. 2005. Names Composed in *–staðir* in Shetland and Western Norway. Continuity or Discontinuity? I P.Gammeltoft, C. Hough og C. Waugh (red): *Cultural Contacts in the North Atlantic Region. The Evidence of Names*, s. 5–24. Lerwick: The Shetland Times.
- . 2006. Horisontalistar versus vertikalistar. Om ulike tolkningar av talespråklege endringsprosessar i Noreg. *Målbryting* 8, s. 133–150.
- Ayto, John. 1996. Lexical life expectancy – a prognostic guide. I J. Svartvik (red): *Words: proceedings of an International symposium, Lund, 25-26 August 1995*, s.181–188. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Barnes, Michael P. 1996. Jakob Jakobsen and the Norn language of Shetland. I D. J. Waugh (red): *Shetland's Northern Links: Language and History*, s. 1–15. Edinburgh: Scottish Society for Northern Studies.
- . 1998. *The Norn Language of Orkney and Shetland*. Lerwick: The Shetland Times.
- Blance, Mary og Jane Moncrieff. 2004. Whit da bairns telt wis: a survey of dialect in schools. Opptrykk av innlegg fra konferansen Dialect '04, s. 52–55. Scalloway: Shetland Arts Trust
- Brodersen, Randi Benedikte. 2000. Selvrapportering. I R. B. Brodersen og T. Kinn (red): *Språkvitskap og vitskapsteori. Ti nye vitskapsteoretiske innlegg*, s. 21–45. Larvik: Ariadne.
- Brooke-Freeman, Eileen. 2005. Shetland Place Names Project. I P.Gammeltoft, C. Hough og C. Waugh (red): *Cultural Contacts in the North Atlantic Region. The Evidence of Names*, s. 42–57. Lerwick: The Shetland Times.
- Brunstad, Endre. 2001. *Det reine språket*. Upubl. avhandling til doctor artium-graden, Nordisk institutt, UiB.
- Bugge, Edit. 2005. Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland (1908–1921)*. *Nordica Bergensia* 33, s. 21–42.
- Cheshire, Jenny. 2001. Global English, local English and youth identities in England and Europe. *Målbryting* 5, s. 9–29.
- Cohen, Anthony. 1987. *Whalsay. Symbol, segment and boundary in a Shetland island community*. Manchester: Manchester University Press.
- Coupland, Nikolas, Angie Williams og Peter Garrett. 1999. "Welshness" and "Englishness" as attitudinal Dimensions of English Varieties in Wales. I D.R. Preston (red): *Handbook of Perceptual Dialectology*, s. 333–343. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Craig, Collette Grinevald. 1997. Language Contact and Language Degeneration. I F. Coulmas (red): *The Handbook of Sociolinguistics*, s. 257–270. London: Blackwell.
- Edwards, John R. 1982. Language attitudes and their implications among English speakers. I E. B. Ryan og H. Giles (red): *Attitudes towards Language Variation*, s. 20–33. London: Edward Arnold.
- Ferguson, Charles. 2003. Diglossia. I C. B. Paulston og G. R. Tucker (red): *Sociolinguistics. The Essential Readings*, s. 343–358. Malden, Mass: Blackwell.
- Fishman, Joshua. 2003. Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. I C. B. Paulston og G. R. Tucker (red): *Sociolinguistics. The Essential Readings*, s. 359–366. Malden, Mass: Blackwell.
- Frøystadvåg, Nina. 1997. *Gamle ord og uttrykk i herøymålet. Ei soziolingvistisk gransking av orddød*. Upubl. hovedfagsoppgave. Nordisk institutt, UiB.
- Gjerdevik, Kari. 2005. "Det er ikkje det at eg ikkje er stolt". *Ein studie av kva oppfatningar nordmenn og islendingar har om dialekt/ mállýska*. Upubl. masteroppgave, Nordisk institutt, UiB.
- Graham, John J. 2004 [1979]. *The Shetland Dictionary*. Lerwick: The Shetland Times.
- Graham, John J. og T. A. Robertson. 1991 [1952]. *Grammar and usage of the Shetland dialect*. Lerwick: The Shetland Times.
- Graham, Laurence. 1996. Shetland Literature and the idea of community. I D. J. Waugh (red): *Shetland's Northern Links. Language and History*, s. 52–65. Lerwick: Scottish Society for Northern Studies.
- Grønneberg, Roy. 1984. Jakobsen and his correspondents. I B. E. Crawford (red): *Essays in Shetland History. Heiðursrit to T.M.Y. Manson*, s. 224–233. Lerwick: The Shetland Times.
- Gunleifsen, Elin. 2006. Den kvalitative forskningssamtalen som metode i talemålsforskningen. *Målbryting* 8, s. 117–131.
- Hammershaimb, V. U. 1891. *Færøsk anthologi*. København: Møller.
- Haugen, Ragnhild. 2004. *Språk og språkhaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. Avhandling for graden doctor artium, Nordisk institutt, UiB.
- Hovdhaugen, Even. 1991. Nasjon og språk. *Språklig samling* 3–4, s. 20–25.
- Hudson, Alan. 2003. Toward the Systematic Study of Diglossia. I C. B. Paulston og G. R. Tucker (red): *Sociolinguistics. The Essential Readings*, s. 360–375. Malden, Mass: Blackwell.

- Høyland, Randi. 2005. *Meiningar om mål. Ungdomar på Stord si oppfatning av seg sjølv og stordamålet i relasjon til haugesundarar og haugesundsmålet*. Unpubl. masteroppgave, Nordisk Institutt, UiB.
- Jakobsen, Jakob. 1897. *Det norrøne Sprog på Shetland*. København: Wilhelm Prior.
- . 1901. *Shetlandsøernes stednavne*. København: Det kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- . 1921. *Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland*. København: Vilhelm Prior.
- . 1985. *An etymological dictionary of the Norn language in Shetland*. Lerwick: Shetland Folk Society.
- . 1928–1932. *An etymological dictionary of the Norn Language in Shetland*. London/København: David Nutt/Vilhelm Prior.
- Johnson, Laureen. 2004. C D @ 6?: An interesting point in time for the dialect. Optrykk av innlegg fra konferansen Dialect '04, 19–21. Scalloway: Shetland Arts Trust
- Jørgensen, Merete K. 1992. Ordboksartikler som skriver seg selv–? Stedsnavne som kilde i Gammeldansk Ordbog. I R. V. Fjeld (red): *Nordiske Studier i Leksikografi*, s. 455–461. Oslo: Nordisk forening for leksikografi
- Kamban, Hanus. 2005. Aspekter af færøsk sprogpolitik. *Nordica Bergensia* 32, s. 17–38.
- Kristiansen, Tore. 1992. Har regionalsprog en fremtid i Danmark? *Danske Folkemål* 34, s. 203–247.
- Kristoffersen, Gjert. 1996. Noen grunnleggende banaliteter om tolkning av sosiolingvistiske forskningsresultater. I M. Thelander et al. (red.): *Samspel & variation. Språklige studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*, s.223–233. Uppsala: Uppsala universitet.
- König, Magnhild Vollan. 1979. *Ordforrådet i Birkenes*. Unpubl. hovedfagsoppgave, UiB.
- Law, John. 2004. The Collogue on Scots Register. Innlegg på Dialect '04, Scalloway.
- Leyden, Klaske van. 2004. *Prosodic Characteristics of Orkney and Shetland*. Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor, Landelijke Onderzoekschool Taalwetenschap, Universiteit Leiden.
- Manson, T.M.Y. 1964. The personal Impact of Jakobsen in Orkney and Shetland. *Fróðskaparrit* 13, s. 9–14.
- Mather, J.Y. 1964. Dialect Research in Orkney and Shetland after Jakobsen. *Fróðskaparrit* 13, s. 33–45.

- Melchers, Gunnel. 1981. The Norn element in the Shetland dialect today – a case of "never accepted" language death". I E. Ejerhed og I. Henrysson (red): *Tvåspråklighet*, s. 254–261. Umeå: Umeå universitet.
- . 1983. *Norn. The Scandinavian Element in Shetland Dialect. Report No. 1: A presentation of the project, Norn*. Stockholm: Stockholm University.
- . 1996. 'We're aa da same here – but different too' Some notes on regional linguistic variation in Shetland. I D. J. Waugh: *Shetland's Northern Links. Language and History*, s. 44–51. Edinburgh: Scottish Society for Northern Studies.
- Mikkelsen, Marie. 1984. Jakob Jakobsen. Forord i J. Jakobsen: *Sagnir og Ævintýr*, s. 5–13. Tórshavn: H.N. Jacobsens Bókahandil.
- Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- . 1996. Norsk og nordisk sociolingvistik. En historisk oversikt. I C. Henriksen m.fl. (red): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, s. 175–215. Oslo: Novus forlag.
- Nergaard, John André. 1996. *Går orda vidare? Ei sociolingvistisk undersøking av orddaude i surnadalsmålet*. Upubl. hovedfagsoppgave, UiB
- Niedzielski, Nancy A. og Dennis R. Preston. 2000. *Folk Linguistics*. Berlin: de Gruyter.
- Nässén, Greger. 1989. *Norn weather words : 323 meteorological terms in Jakobsen's dictionary and their extent in present-day Shetland dialect, Norn, Report no. 3*. Stockholm: Dept. of English, Stockholm University.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot : språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Doktoravhandling. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Onions, C.T. (red). 1933. *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*. Vol. 1. Oxford: Clarendon Press.
- Poulsen, Jóhan Hendrik W. 2004. Málnevndin og føroysk málrøkt. I H. Joensen, A. Johansen og J.H.W. Poulsen (red): *Mál i mæti : greinasavn eftir Jóhan Hendrik W. Poulsen útgivið i sambandi við sjeyti ára føðingardag hansara 20. juni 2004*, s. 167–178. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Preston, Dennis R. 1996. Whaddayaknow?: The modes of Folk linguistic awareness. *Language Awareness* 5 (1), s. 40–74.
- . 2002. What is Folk Linguistics? *Målbryting* 6, s. 13–23.
- Rendboe, Laurits. 1984. How "worn out" or "corrupted" was Norn in it's final stage?" *NOWELE* 3, s. 53–88.

- Rosfjord, Bjørg-Jorunn. 1981. *Endringer i ordforrådet: En undersøkelse av kjennskapen til en del 'Lister-ord' i Lyngdal og Eiken*. Upubl. hovedfagsoppgave, UiB.
- Røynealand, Unn. 2001. Aldersavgrensing og ungdom som språkendringsagentar. *Målbryting* 5, s. 85–112.
- . 2003. Språk og dialekt. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand og H. Sandøy (red): *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, s. 13–31. Oslo: Cappelen.
- Sandvik, Olav Hetland. 1975. *Endringer i ordtilfanget i nokre Ryfylke-bygder*, Upubl. hovedfagsoppgave, UiB.
- Seim, Margrethe Hvenekilde. 2005. Språkholdninger og undersøkelser av dem. En kritisk vurdering av metodebruk i tre ulike språkholdnings-undersøkelser. *Målbryting* 7, s. 45–60.
- Sigmundsson, Svavar. 1985. A critical review of the work of Jakob Jakobsen and Hugh Marwick I A. Fenton og H. Pálsson (red): *The Northern Isles in the Viking World*, s. 280–289. Edinburgh: John Donald Publishers Ltd.
- Sim, Robert. 2004. Dialect in Shetland Schools: recent strategies and future provisions. Innlegg på Dialect '04, 22–24. Scalloway: Shetland Arts Trust.
- Smith, Brian. 1996. The development of the spoken and written dialect: a historian's view. I D. J. Waugh (red): *Shetland's Northern Links. Language and History*, s. 30–43. Edinburgh: Scottish Society for Northern Studies.
- . 2004. Wir Ain Auld Language: Attitudes to the Shetland dialect since the nineteenth century. Opptrykk av innlegg fra konferansen Dialect '04, 10–15. Scalloway: Shetland Arts Trust.
- Solheim, Svale. 1964. Jakob Jakobsens folkeminnetekster på norn. *Fróðskaparrit* 13. Bók, s. 177–184.
- Stewart, John. 1987. *Shetland Place-Names*. Lerwick: The Shetland Times.
- Svendsén, Bo. 1992. Lexikografi och lexikografiska produkter– några grundbegrepp. I R. Fjeld (red): *Nordiske Studier i Leksikografi*, s. 9–21. Oslo: Nordisk forening for leksikografi
- Tait, J.M. 2004. 'Shaetlan is daed – lang live dialect'. Some consequences of the public concepts of dialect. Opptrykk av innlegg fra konferansen Dialect '04, 29–34. Scalloway: Shetland Arts Trust.
- Valestrand, Modgunn. 1978. *Ordtilfang i Dalane. Ei gransking av kjennskapen til ord som er heimfesta til Dalane for omlag 100 år sidan*. Upubl. hovedfagsoppgave, Nordisk institutt, UiB.

Vestad, Jon Peder. 1994. *Ord og år: Adjektiv frå 1700-talet hos tre generasjonar vagværar i 1990-åra*. Upubl. hovedfagsoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, avdeling for språk og litteratur, UiO.

Wiggen, Geirr. 2002. *Norns død, især skolens rolle*. Oslo: Det norske vitenskapsakademi.

Aasen, Ivar. 1918. *Norsk Ordbog*. 4. utgave. Kristiania: Cammermeyers Forlag.

Aasen, Sig Tove. 1981. *Endringer i ordtilfanget i ei Vest-Agder bygd, Hægeland*. Upubl. hovedfagsoppgave, UiB.

Andre kilder

Joensen, Leyvoy. 2006. Jakobsen and Norn: a creation myth for Faroese modernity. Innlegg på Shetland-Faroese Jakob Jakobsen conference, Lerwick.

Seim, Einar. Ordsamling. Målføresamlinga, UiB.

———. 1935. Normmåle på Hjaltland. Seims avskrift av egenforfattet avisartikkel i Gula Tidend. Målførdamlinga, UiB

Sammendrag

Masteroppgave. Nordisk institutt, UiB.

Mai 2007

Tittel: Shetlan Wirds. En studie av kjennskap til og oppfatninger om det shetlandske dialektordforrådet.

Forfatter: Edit Bugge

Hovedmålet med prosjektet var å undersøke shetlenderes *kjennskap til og forestillinger om* den delen av det shetlandske dialektordforrådet som har opphav i et substrat fra det utdødde nordiske språket norn.

Oppgava er delt inn i tre deler. Del I er en analyse av tre ordsamlinger for shetlandsdialekten: Jakob Jakobsens *Etymologisk ordbok over det norrøne sprog på Shetland*, John J. Grahams *The Shetland Dictionary* og ei upublisert ordsamling utarbeidet av Einar Seim. Målet med analysen var å belyse hvilke motiv, metoder og språkforståelser som har ligget til grunn for arbeidene. Del II fokuserer på lekfolkkelige oppfatninger av, meninger om og forestillinger knyttet til språk og språkbruk på Shetland. Her diskuteres resultat fra en holdningsundersøkelse blant elever og lærere ved tre shetlandske skoler. I del II settes det også fokus på de ulike strategiene som elevene i en færøysk og en shetlandsk skoleklasse bruker når de skal forklare ord som er løsrevne fra kontekst. I del III diskuteres resultatene fra en kvantitativ sosioleksikalsk undersøkelse av i alt 68 shetlenderes kjennskap til shetlandske dialektord. Utgangspunktet her er 64 ord fra de tre ordsamlingene som er gjennomgått i første del av oppgava. Resultatene fra den shetlandske undersøkelsen sammenlignes med resultatene fra en tilsvarende undersøkelse i en færøysk kontrollgruppe på i alt 25 informanter. Formålet med denne delundersøkelsen var først og fremst å undersøke om ord som ikke lenger har en referensiell funksjon i dagliglivet til moderne shetlendere og færøyinger, var mindre kjente blant informantene enn andre lokale ord, med utgangspunkt i Jon André Nergaards skille mellom ulike former for orddød (Nergaard 1996).

I første del pekes det på likheter og ulikheter mellom de tre ordsamlingene når det gjelder forfatterens målgruppe, motiv, bakgrunn og språkforståelse. Ved en sammenligning av frekvensfordeling mellom ulike semantiske kategorier kommer det fram at ord som er knyttet til jordbruk og fiske er godt representerte i de tre ordsamlingene, mens få ord i ordsamlingene

kan knyttes til tradisjonelt kvinnearbeid. Dette gjelder særlig Jakobsens *EONSS* og Einar Seims ordsamling.

I del II trekkes det fram informantutsagn som kan være med på å belyse informantenes oppfatning av shetlandske språkforhold. Her framheves særlig ulike forestillinger om forholdet mellom 'Shetlan' og 'English'. Flere informantutsagn tyder på at dialektleksikonet oppfattes som det som definerer shetlandsdialekten i forhold til andre talemål, og at informantene oppfatter leksikalsk kompetanse og preformanse som avgjørende for om en språkbruker 'kan' eller 'bruker' varieteten 'Shetlan'. Når det gjelder regional variasjon innen 'Shetlan', viser informantene imidlertid særlig til uttaleforskjeller i de lokale variantene. De fleste informantene oppfatter seg selv som todialektale, og informantene er gjennomgående pessimistiske når det gjelder framtidsutsiktene for shetlandsdialekten.

I del II pekes det også på noen av de metodiske problemstillingene som knyttes til forskjellene mellom måten lingvister og ikke-lingvister forholder seg til ords betydning, og det vises hvordan flere av de strategiene informantene benytter seg av når de skal forklare ord, skiller seg fra de metodene som brukes f.eks. i leksikografien. Dette kan ha innvirkning på informantbaserte ordsamlinger, som de tre ordsamlingene analysert i del I, og det vil også kunne ha betydning for resultatene i sosioleksikalske undersøkelser basert på ordgjenkjenningsintervju, som den jeg har gjennomført i del III.

I del III viser analysen av resultatene fra ordgjenkjenningsintervjuene at noen typer ord i spørrelista er bedre kjent enn andre. Ord som er kjente i samme betydning i andre britiske talemål eller standardspråk er i gjennomsnitt bedre kjente enn sær-shetlandske ord. Som gruppe er ikke ord som mangler en referensiell funksjon i informantenes dagligliv mindre kjente enn ord som fortsatt kan regnes som 'aktuelle' i et modernisert shetlandsk dagligliv. Forskjellen mellom disse ordgruppene er også liten i resultatene fra den færøyske delundersøkelsen.

Det er særlig informantenes alder som er utslagsgivende for hvor stor andel av ordene i spørrelista de forklarer i samsvar med ordsamlingsdefinisjonene. Den individuelle variasjonen innen de ulike aldersgruppene er likevel stor. Når det gjelder de andre sosiale makrovariablene som er tatt med i denne undersøkelsen, ser det særlig ut til at familiebakgrunn og fritidsinteresser har betydning for hvor stor andel av ordene informantene kjenner. Det er liten forskjell mellom hvor mange ord kvinner og menn kjenner. Vi ser likevel en tendens til at kjønn har en betydning for *hvilke* ord informantene kjenner.

Vedlegg 1. Spørrelista med definisjoner fra ordsamlingene

	EONSS (dansk utgave, 1921)	EONSS (engelsk utgave, 1928)	TSD (3.utgave, 2004)	Seims ordsamling (upubl)
1	haf (n) [(haf) häf]	haf (n) [(haf) häf]	haaf (n)	
	<i>hav</i> , nu spec. <i>fiskegrunde til havs, dybsøfiskegrunde</i> ; to geng to de h. , <i>at gå på dybsøfiskeri (i åben båd)</i> . alm. — On. haf, n., <i>hav, åben sø</i> .	som dansk utgave	the deep sea beyond coastal waters; the deep-sea fishing carried out 30–40 miles offshore in open boats.	
2	haglos, hag-less (adj) [hāgløs]	haglos, hag-less (adj) [hāgløs]	haagless (adj)	
	1) <i>som ikke forstår sig på god forvaltning eller husholdning, umådeholden, ødsel</i> ; a h. body. 2) <i>uden grænse, umådelig, uendelig</i> ; de h.-l. ocean. — *hag-lauss, adj., <i>som mangler hagr (orden, skik, mådehold, grænse)</i> . Se hag ² , s.	som dansk utgave	remorseless. <i>Mony a day he's lyn kyempin ida face o a haagless sea</i>	
3	hakk (v) [ha'k]	hakk (v) [ha'k]	hack (v)	
	1) <i>hakke, sønderhakke</i> . 2) <i>frembringe hak el. skår</i> ; my feet is ['are'] hakket, <i>mine fødder ere fulde af skår og ar</i> (Fo). 3) <i>hakke, smågrave</i> ; spec.: a) <i>ophakke (med spade eller hakke) et jordstykke, en kartoffelager, når jorden er for grund til egentlig gravning</i> ; to h. op taati ['potato']-muld, taati-grund; b) ved pløjning og trædende i stedet for harvning; <i>med en spade at hakke og sprede jorden langsmed kanterne af de pløjede agerfurer</i> (U ⁿ). — På Fe findes en form hakker [ha'kør], v., = hakk. — No. og sv. hakka, da. hakke, v.	som dansk utgave + opplysning Sc. hack.	of the skin, to chop. <i>His haands wis fairly hackit wi wirkin ida water gadderin lempits.</i>	
4	hadi-band (n) [had'`iband' (hā'`diba:nd')]	hadi-band (n) [had'`iband' (hā'`diba:nd')]	haddibaand (n)	
	<i>tværstok under rorbænk i båd</i> , = fastiband og bekk; se disse ord. had'`iband': tildels alm.; hā'`dibānd': Conn. En sideform hadaband [had'`aband']	som dansk utgave	the cross-beam under the thwart which fastens the frames of a boat. Also fastibaand .	

	meddelt fra C. *hald-band. Se band, s. 3.			
5	hagmark (n)	hagmark (n)	hagmark (n)	
	[hagˈmaˌrkˀ]	[hagˈmaˌrkˀ]		
	<i>grænseskel</i> , spec. <i>grænsesten</i> , <i>imellem græsange i udmarken</i> . *hag(a)-mark; fær. <i>hagamark</i> , n., <i>udmarksgrænseskel</i> . Jfr. det følgende ord <i>Min anmerkning: det følgende ordet er hagmet</i> .	som dansk udgave	a mark indicating boundary between two hill pastures.	
6	hair-rivin, s., se rive, v.	hair-rivin mangler i engelsk udgave	hair-rivin (n)	
	<i>Min anmerkning: hair-rivin, s., viser til rive, v., men her nevnes ikke udtrykket, men "a rivin' wind". Det skal findes et tilsvarende udtryk i lavskotsk "a rivin' wind".</i>	rive (v) som dansk udgave.	blows. <i>Dey wir jöst about at hair-rivin whin I cam in</i>	
7	hallo, hallow (n)	hallo, hallow (n)	hallo (n)	hāla (n)
	[hal(l)o]	[hal(l)o]		
	<i>halmbundet, halmneg</i> . Fe. Angliseret form af *halgi (*hólgi); no. halge, m., <i>bundet af (8) halmneg</i> , holge, m., <i>hø-visk, stort halmbundet</i> . Kun i overført betydning (<i>stor, lang karl</i> m.m.) findes nu i shetl. de oprindelige former holgin og hilgin; se disse ord. M. h. til formen "hallo(w)" sml. f.eks. dorro(w), darro(w), s., af "dorg". Sml. windlin, s.	som dansk udgave, men ikke no. Halgi som eksempel, men No. Halge, m.	a bundle of straw made up for feeding to cattle.	laust halmstråknippe med jamlange strå, ferdigt til tekkjingsbruk. "A hala å straw." Fair Isle. Jak. halls, hallow. Anglicised form for *halgi (*hólgi); N. halge. Angus: hallo, n.= a bundle of straw made up for laying before cattle for fodder.
8	hammer (n)	hammer (n)	hamar (n)	
	[hamər]	[hamər]		
	<i>afsatsformet klippeparti i en fjældside, også enkelt klippe, som stikker frem i en fjældside eller i en bakkeskrænt; alm. i plur.: hammers, samling jordfaste fremspringende klippestykker</i> . I stedsnavne alm. i den ældre form hamar [hamar, hāmar], dels i de ovf. anførte betydninger, dels (sjældnere) i betydning <i>brat klippevæg</i> ; se nærmere Shetl. Stedn. s. 102–103. — On. hamarr, m., <i>sten, brat klippe, bjærgvæg</i> ,	som dansk udgave	rocky hill.	

	"hammer". Shetl. hammer er en under indflytelse af eng. hammer, <i>hammer</i> , opstået form af *hamar og egl. samme ord som hamari (hemeri), s.; se dette ord.			
9	hank (v)	hank (v)	hank (v)	
	[ha'ŋk]	[ha'ŋk]		
	1) <i>lægge i løkker eller bugter</i> , = no. hanka (Aa); to h. up de tedder ['tether'], <i>at rinke tøjret (koens tøj)</i> . to " h. aff" yarn, <i>vikle af et nøgle ved strikning</i> . For " h. aff" nu også "hankle aff" (eng. dial. hankle, v., <i>vikle</i>). 2) <i>standse, holde inde med udførelsen af et arbejde</i> , i forbndelsen "to h. ane's hand", egl. <i>lade hånden hvile</i> ; he hanked his hand; h. dy hand a "halicrack"! <i>stands, hold inde et øjeblik!</i> Wh. hank er vel oprdl. <i>fæste i hank (ring, stroppe)</i> . No. hanka, v., <i>fæste i stroppe el. løkke</i> m.m., eng. dial. hank, v. <i>fæste</i> .	som dansk udgave	to gather up a line into coils. <i>Hank up yon tedder, will du.</i> (n) the part of a boat where the side plank turns towards the stem or stern. Commonly in plural, eft hanks, fore hanks; a skein of yarn, approximately 300 yards long, also known as a cut.	
10	handsel (n)	handsel (n)	hansel (n)	
	[han'sæl, hänsæl]	[han'sæl, hänsæl]		
	<i>noget som gives en under gode ønsker og for at det skal bringe modtageren lykke</i> , egl. under bekræftelse ved håndslag; også <i>højtidelig forbøn</i> . I'll gi'e dee dis for a h. , <i>jeg vil give dig dette, for at det skal bringe dig lykke (som et pant på mine ønsker om lykke)</i> ; I'll gi'e dee my h. , <i>jeg lover dig min forbøn om god lykke</i> (Conn). I særlig betydning: <i>gave, som gives en brud umiddelbart efter vielsen</i> (NØ; meddelt af JI). — On. handsal, n., <i>håndslag, tilsagn eller løfte som bekræftes ved håndslag, højtidelig overdragelse af noget ved håndslag</i> (sal, n., <i>overdragelse, salg</i>); eng. handsel, s., <i>handsel, håndpenge, pant</i>	som dansk udgave + oplysning om at ordet har samme betydning i skotsk.	a gift to commemorate an inaugural occasion, the launching of a new boat, birth of a child, a new home, a new enterprise. <i>I mann gie dee a hansel for dee new boat.</i> (v) to give such a present. <i>Lass, I'm never hanselled da bairn.</i>	
11	hansper (n)	hansper (n)	hansper (n)	
	[han'spær]	[han'spær]		

	<i>stivhed i lemmerne</i> (L); se ansperr, s.	som dansk udgave	muscular pains or stiffness in legs, usually after a long walk. Also creeks, spaigie	
12	hanvag (v)	hanvag (v)	hanvaegin (v)	
	[han'våg', häñ'våg']	[han'va:g', häñ'va:g']		
	<p>1) <i>være i vågen tilstand om natten, ligge søvnløs</i>; nu sjæld. i denne betydning; særlig i et fiskevers fra Unst (Burrafirt'), begyndende: I lay and I hanvaged [han'vā'gød, häñ'-]... 2) <i>gå og halvsove, slentre dovent omkring</i>, to geng hanvagin [häñ'våg'in] about; U. 3) <i>luske om, liste om</i>, to geng hanvagin [häñ'våg'in] about; Uⁿ. I betydn. 2 og 3 også hemvag [hem'va:g'] (U). 4) <i>være tvivlrådig, nøle på grund af uvished</i>; Uⁿ [häñ'våg']; U(mo): hanvager [han'vā'gør]. — hanvag 1 forudsæter et "*andvaka"; jfr. on. andvaka, f., <i>søvnløshed</i>, og andvaki, adj., <i>søvnløs</i>. Betydnn. 2 og 3 kunne være senere udviklinger af betydn. 1. Ordet har sannsynl. også været brugt i betydn. <i>fornemme svagt, føle svagt</i>; se hanvagin, s. — En form halvag [häñ'våg'] (Uⁿ td) = hanvag 2 og 3 er mulig samme ord, men minner dog om no. halvaka (usikker normalform. R), v., <i>blive betænkelig, ikke kunne bestemme sig</i>. halvag og "halvaka" falde ganske vist ikke sammen i betydn.; dette er derimot tilfældet med hanvag(er) 4 og "halvaka". — Sammenblanding af to forskellige ord?</p>	n	<p>putting off time. <i>Du's jöst sittin dere hanvaegin an döin naethin about it</i></p>	
13	harsk (adj)	harsk (adj)	harsk (adj)	
	[ha'rsk]	[ha'rsk]		
	<p><i>barsk, hård, uvenlig</i> (Uⁿ); h. wadder, <i>barskt og ubehageligt vejr</i> (Y-h). Også harski [ha'rski] og almindeligere med bortfaldet r: haski [haski]: Vests. No. harsk, adj.</p>	som dansk udgave	harsh, unpleasant, as weather	

	<i>noget hård, barsk; lavsko. harsk, adj., = eng. harsh</i>			
14	hater (v)	hater (v)	hatter (v)	
	[hatər, hātər]	[hatər, hātər]		
	<i>hundse, plage, forfølge, behandle ilde; også ødelægge, fordærve, skade. På Unstⁿ "hātər" med langt a; ellers almdl. "hatər" med kort a. Perf. part. haterd [hatərd (hātərd)] bruges ogs som adj. i betydning forsømt, i dårlig tilstand, dårligt udseende som følge af vanrøgt, især om børn og kreaturer; a puir ['poor'] haterd ting. *hatra. On. hata, no. hata og hatra (R), v., stadig forfølge, plage, søge at udrydde, skade, eng. hatter, v., pine, plage, mishandle (forældet og dial.). Den på U optegnede lange a-lyd tyder på det shetl. ords norrøne oprdls. Jfr. desuden hader og hadervisi samt hatravisi, ss.</i>	som dansk udgave	to treat roughly, to harrass. <i>Dis spell o coorse wadder'll fairly hatter da lambs.</i>	
15	hek (n)	hek (n)	heck (n)	
	[hæk, hæκ]	[hæk, hæκ]		
	<i>krykke.alm. Også med l-afledning: hekel [hækəl] (Du). On. hækja, f., krykke.</i>	som dansk udgave	a crutch	
16	hekl (1), hekel, hegl og hegel (v)	hekl (1), hekel, hegl og hegel (v)	heckle (v)	
	[hækəl, hækəl, hegəl]	[hækəl, hækəl, hegəl]		
	<i>1) gå kroget og vuggende i hofterne, gå slæbende; Ai: heg(e)l. 2) gå ligesom med krykker, gå usikkert med små ryk og hop; Du: hek(e)l; to geng heklin. 3) hoppe på ét ben; Du: hek(e)l. — No. høkla, v, a) trippe afsted, b) gå med krogede knæ og varsomt løftede fødder, c) løbe anstrængt og uden synderlig fremgang.</i>	som dansk udgave	travel laboriously	
17	† hederkandunk, hederkendunk (n)	† hederkandunk, hederkendunk (n)	hedderkindunk (n)	
	[hed'ərka(n)'do'ŋk', hed'ərka'n-, hē'dər-]	[hed'ərka(n)'do'ŋk', hed'ərka'n-, hē'dər-]		
	<i>1) bump, tungt stød eller fald; I cam' doon ['down'] wi' a h.;</i> Conn	som dansk udgave	a seesaw; the game of playing seesaw; by extension, anything	

	[hed'ərka'do'ŋk']. 2) <i>gyngen op og ned på et vippebræt; to play h., gynges på vippebræt; teml. alm. Barclay har ordet i formen "hederkadunkan". Fra Vests. (Sa) er meddelt formerne eberkandunk [ē'bərkan'do'ŋk'] og eberkeldunk [ē'bərkel'do'ŋk']. Fra Orknøerne er ordet meddelt i formerne hoberkandunki [hōb'ərkan'do'ŋ'ki] og hopikeldunki [hōp'ikel'do'ŋ'ki]. — Forklaringen af ordets første (el. to første?) sammensætningslæd bliver usikker. Sidste led dunk betyder <i>bump, stød</i>; jfr. no. og sv. dunka, da. dunke, v., <i>støde (med dump genlyd)</i>. Edm. meddeler "heather-cundunk" som shetlandsk navn på en art and: (<i>stor</i>) <i>fiskeand, skallesluger</i>. Ikke nærmere bekræftet Navnet betyder sikkert egl. <i>støder (en som gør stød op og ned), dykker</i>. Sml. <i>dunter, s., egl. støder, dykker</i>, navn for <i>edderfugl</i>.</i>		bobbing up and down, as <i>Da batten was gyaan hedderkindunk ida shoormal</i> .
18	hedemu (n)	hedemu (n)	hedimoo (n)
	[hed'əmū]	[hed'əmū]	
	<i>let hvidlig dis (over land), solrøg i stærk varme; a h. on de land. Tildels i forvansket form: hadimer [had'ımər']. Fe. No. hitemoe, m., solrøg i stærk varme; on. hiti, hete m.m.), m., hede, varme. Se mu, s.</i>	som dansk udgave, men referert til *mø ³ , ikke til mu	heat mirage.
19	heft (n)	heft (n)	heft (n)
	[hæft]	[hæft]	
	<i>hæfte, håndgreb, skaft på et hvilket som helst redskab, =on. hepti, fær. hefti, n. Også eng.: heft (forældet) ved siden af "haft".</i>	som dansk udgave	the handle of an implement; (n) precious possession. <i>Shö's da heft I canna hae.</i> (v) to fit with a handle. <i>Da aald man was sittin heftin spades</i>
20	hegri 1 (n)	hegri 1 (n)	hegri (n)
	[hegri, hēgri]	[hegri, hēgri]	
	1) fuglen <i>hejre</i> . alm. Se	som dansk udgave	heron (<i>Ardea cinerea</i>);

	skip-hegri. 2) <i>lang og tynd person; lang og halvfjøllet og noget ubehøvlet person; a great h. o' a fellow; Fe. I betydning 2 også hagri [hāgri] (Fe). — On. hegri, m., hejr. No. hegre, m., dels a) hejre, dels b) person med lang hals, vid mund og opspilede øjne, også hensynsløs og larmende person</i>		used as a nickname for a tall, thin type of person.	
21	hella² og mere alm. hellek (n)	hella 2 and more comm. hellek (n)	hellick (n)	hillek (hiljljæk)
	[(hɛla), hɛʎa, hɛʎa] og [(hɛlæk, hælæk) hɛʎæk, hɛʎæk]	[(hɛla), hɛʎa, hɛʎa] og [(hɛlæk, hælæk) hɛʎæk, hɛʎæk]		
	<i>helle, stykke flad klippegrund, tildels i særlig betydning skrånende helle. hellek: alm. hella især i sammensætningen ufsahella, flad sten langsmed tagskægget på et hus, også ufsahellek (se d.o.). a hellek [hɛʎæk, (hɛʎæk)] o' frost (NRoe), et lag frossen is på jorden, en frossen flage. Forkortet til la (el, lek) findes hella i sammensætningen glerla (glerel, glerlek) af oprdl. *glerhella (glerhellek). lag af frossen is (se d. o.). — I stedsnavne alm. i den ældre form hella [hɛla, hɛʎa], på Fo tildels hɛdla [hædla]. — On. hella, f., helle, flad klippe el. klippegrund.</i>	som dansk udgave	a large, flat rock sloping down to the seashore, suitable for use as a landing-stage.	hulle, sete i sjøberge so ein kann sitja og fiska der. Må venteleg vera = hulle. For hella segjer dei heljlja og heljljæk. Skaw, Unst. (I Sunnfjord er hiljlje = hulle.).
22	hillisom (adj)	hillisom (adj)	hellisom (adj)	
	[hiʎ'isom', hɛʎ'isom']	[hiʎ'isom', hɛʎ'isom']		
	<i>vindende, elskværdig og åben, med venlig og behagelig optræden; a h. man. U. Nm. *hyllisamr. No. hulleleg, adj. behagelig, vindende; on. hylla og hylli, f., huldskab, velvilje, yndest.</i>	som dansk udgave	pleasant in manner, amiable.	
23	helli (adj)	helli (adj)	helli-möld (n)	
	[hæli]	[hæli]		
	<i>hellig, spec i forbindelsen "h. muld [möld, møld]", indviet jord (NØ). Ellers alm.: holy. On. heilag, adj.,</i>	Referanse til <i>N.I.</i> , ikke <i>NØ</i> for "consecrated earth".	burial ground, literally holy earth.	

	<i>hellig</i> — I udtrykket "to had helli", <i>at holde helligdag el. højtid</i> , stammer "helli" sandsynl. fra "heilagt", neutrum af "heilagr" adj.; on. halda heilagt (således også no., isl., fær.), <i>holde helligdag el. højtid</i> .			
24	helli (n)	helli (n)	helly (n)	
	[hɛli, hæli]	[hɛli, hæli]		
	1) <i>helligdag</i> , spec. <i>tiden fra lørdag aften til søndag aften</i> . 2) <i>række helligdage, højtid</i> ; jfr. <i>op-helli-a'</i> . alm. *hella [hɛɭa, heɭa]: Y-h; Nu fortrængt af formen "helli". <i>helli-day, helligdag</i> ; de <i>helli-days</i> o' jøl, <i>julehelligdagene</i> (egl. tyve i tal, se "op-helli-a"). <i>helli-lamb, lam som tages hjem til slagtning umiddelbart før en højtid</i> , spec. <i>før jul</i> . <i>helli-peats, helli-water</i> etc. <i>tørv, vand o.s.v., hentet hjem til brug i "de helli"</i> . <i>hellis-kost</i> [kɔst, kåst], <i>kost, føde, bestemt til brug i "de helli"</i> . Ang. sammensætningen <i>hellamet</i> se d.o. — On. <i>helgr, helgi</i> , f., <i>hellighed, dag eller tid som skal helligholdes</i> . No. <i>helg</i> , f., særlig om <i>tiden fra lørdag aften til søndag aften</i> .			<i>the weekend. Da fishermen wir blyde to win hame at da helly.</i>
25	helsin (n)	helsin (n)	helsin (n)	
	[hæ'lsin, hæ'lsɪn]	[hæ'lsin, hæ'lsɪn]		
	<i>lykønskning, venlig tiltale el. modtagelighed, velkomsthilsen</i> ; to get a guid ['good'] h. , <i>at få en god velkomsthilsen</i> ; to gi'e ane a guid h. ; ofte ironisk (Ai; Sa). Også <i>helskin</i> , [hæ'lskin] og (sjældnere) <i>helstin</i> [hæ'lstin]; den sidste form er meddelt fra Ai (WBurr.). På U bruges <i>helsin</i> og <i>helskin</i> [hæ'lskin, hæ'lskin] ofte i betydning: a) <i>god dragt prygl</i> ; de dog is ['has'] gotten his h.: b) <i>knæk på helbredet. slem forkølelse</i> o.l.; du's gotten dy h. de			<i>welcome.</i>

	<p>night ['tonight']. — On. heilsan, f., <i>hilsen</i>, <i>lyønskning</i>. <i>hels(k)in</i> i den sidst anførte betydn. (<i>knæk ved sygdom, forkølelse</i>) kan inneholde ord som on. <i>helsótt</i>, f., <i>helsot</i> (jfr brugen af ordet <i>bani</i>, s., i shetl.), el. være en sammensætning med <i>heilsa</i>, f., <i>helbred</i>, som første led (jfr. no. <i>helseknekk</i>, m., <i>knæk på helbredet</i>). — Jfr. *<i>hjolsa</i>, <i>hjolskin</i>, s.</p>			
26	heller (n)	heller (n)	helyer (n)	
	[hɛlɔr, hɛlɔr, (helɔr, heɔr)]	[hɛlɔr, hɛlɔr, (helɔr, heɔr)]		
	<p><i>grotte, klippehule</i>. hɛlɔr (heɔr): alm. hɛlɔr (helɔr): Nm td. Fra Sa er "hɛlɔr" også meddelt i betydning <i>stor klippeblok</i>; se hall, s. — On. <i>hellir</i>, m., <i>klippehule</i>.</p>	som dansk udgave	a sea-cave into which the tide flows.	
27	hent¹ (v)	hent (v)	hent (v)	
	[hɛ'nt, hæ'nt]	[hɛ'nt, hæ'nt]		
	<p><i>hente, sanke og hjembringe; opsamle, optage (h. og h. op). to h. lageds (lagets), opsanke og hjembringe uldtotter, lageds, fundne i udmarken, især i fårenes fældningstid. to "h. in" peats, hente et mindre kvantum tørv hjem fra tørvestakkene (Fo). to h. (h. in) taatis ['potatoes'], optage et mindre kvantum kartofler. to geng henting about, gå omkring og samle småting op (Nm). to h. de girs ['grass'] aff o' de "rig", sammenrage det på jordstykket til tørring udsprede græs (Fe). to h. de "rig", a) rive ukrudt op af et stykke ager, b) opsamle komøg af et stykke mark (Y; Fe). to h. ower or t'rough ['trough'] de taatis, undersøge kartoflerne og udvælge de bedste blandt dem (Fe). — On. <i>heimta</i>, v., <i>hente, hjembringe</i>; no. <i>hemta</i> (<i>heimta</i>), v., <i>samle, plukke, optage</i>.</i></p>	som dansk udgave	to gather, collect. <i>Wir taen aa day hentin tatties.</i>	
28	hentilaged	hentilaged	hentilagets (n)	

	[hɛ'n`tilaged`əd, hæ'n`ti-]	[hɛ'n`tilaged`əd, hæ'n`ti-]		
	<i>en i udmarken funden og fra denne hjembragt tot fåreuld</i> (laged). Også hentilaget [-lag`et] og hentilag [-lag`]. *heimtilagðr. Se hent¹, v. (to hent lageds), og laged, s.	... and lag(e)d, sb.	tufts of wool lost from sheep's backs and gathered from pasture. By extension, odds and ends.	
29	hesp (n)	hesp (n)	hesp (n)	
	[hæsp]	[hæsp]		
	1) <i>dørhaspe; træslå, hvormed en dør lukkes.</i> 2) <i>garnhaspe</i> , a h. of worsed ['worsted']; alm. On. hespa, f., a) <i>dørhaspe</i> , b) <i>garnhaspe</i> ; ligeså lavsko. hesp, s., og eng. hasp, s.	som dansk udgave	a skein of yarn for spinning, from 400-500 threads according to their thickness. <i>A reffled hesp ta redd</i> (p), a tangled situation to clear.	
30	hiksti, hoksti	hiksti, hoksti	hicksi (n)	hekkxen (n)
	[hiksti, həksti] høksti]	[hiksti, həksti] høksti]		
	<i>hikke, hikken, snappen efter ånden</i> ; to ha'e de h. = to hiks; to get de h. Fra Vests (Sa) er meddelt formerne hoksti, hiksi [hiksi] og som plur.-ord: hiksēs [hiksēs], hoksēs [høksēs]; fra Conn: hoksti. Ellers mere almdl.: hiksti. — On. hixti, m., <i>hikke, hikken</i> . M. h. til hiksēs (hoksēs), pl., jfr. da. hik, n. pl.	som dansk udgave	the hiccups.	(På Fula "da heks") =hikst, hiksting. I got de hæksen" Fair Isle. Jak hiksti o.a.f. Angus hiks, v. og hiksi, s = hicup
31	hims, himset, himst, hjims, hjimset, hjimst (adj)	hims, himset, himst, hjims, hjimset, hjimst (adj)	himst (adj)	hamst, himst (heimst) adj.
	[hə'ms, hə'msət, hə'mst, (hə'mpst), hje'ms, hje'ms, (hje'msət), hje'msət, hje'mst, hje'mst (hje'mpst)]	[hə'ms, hə'msət, hə'mst, (hə'mpst), hje'ms, hje'ms, (hje'msət), hje'msət, hje'mst, hje'mst (hje'mpst)]		
	1) <i>som gør pludselige og hastige bevægelser eller kast med kroppen</i> , især om en underlig, fjantet eller halvt forstyrret person; a hjims body; Y(h) [hje'ms]. 2) <i>hastig, jagende, urolig, med hastige og febrilske bevægelser</i> ; Vests. td; optegnet i Ai i formerne himset [hə'msət] og hjimset [hje'msət] og himst. Fra Fe er meddelt hjimset [hje'msət] i betydn. <i>urolig, ustadig</i> . 3) <i>som taler stødvis eller usammenhængende, i</i>	som dansk udgave	touchy, huffy; flighty or foolsh in manner. <i>Shö's aye bön a queer, himst body.</i>	trollsk, lik eit troll. Skaw, Unst. Jfr. Jak. hams, hamst.

korte og afbrudte sætninger; som giver knappe og afbrudte utilfredsstillende svar; a hjims body; Fe [hje'ms].
 Også som adverb.: to speak hjims [hje'ms], *at tale knapt og afbrudt eller usammenhængende* (Fe).
 4) *som ter sig på en tossed og fjantet måde, med tossede kåde fagter; tosset, fjantet, halvt forstyrred; a h. body; teml. alm. i denne betydningsgruppen, på Mainland især i formerne himset og himst [hø'mst].*
 Fo: himset. Fra Fo er meddelt en form himsket [hø'mskøt] ved siden af himset, mulig ved sammenblanding med hemsket, adj. Betydnn. 1, 2 og 4 kunne findes kombinerede, sål. i Conn.: hims(e)t. På NØ i former med indskudt j: sål. f.eks.: Uⁿ [hje'mst, hje'mpst, hjø'ms], U(c) [hje'mst], U(w) [hje'ms], Y(h) [hjø'ms], Fe (Fe(ø)) [hjø'mst]. På U også i former som hjems [hjæ'ms] og hjams [hja'ms]. Efter meddelelse af JI: hjamst [hja'mst] og homst [hø'mst]. I Du homst [hø'mst] ved siden af himst [hø'mst]. 5) *sanseløs, åndsfraværende; Uⁿ [hje'm(p)st]; Sa [hø'mpst].*
 6) *som ikke har sine sansers fulde brug, i meget sygelig el. døende tilstand; Fe [hjø'mst]; hjimst-like.* 7) *vrippen, vranten, i ondt lune; Ai (himst).* 8) *om smag; gammel og sur, dårlig; Fe: hjims(t) [hjø'ms(t)], hjjims-tasted; hit ['it'] is hjjims-tasted, det har en gammel og sur smag. — *hims-. Jfr. no. himsa, v., himsa seg, te sig med kåde og tossede kast og fagter, tumle med åndssløve fjantede løjer*

	<p><i>og spøg, himse, m., og himsa, f., en sanseløs uberegnelig person, himsen, adj., utilpas (R). Særlig m. h. til de shetlandske former hjams, hjemst jfr. da. dial. (jy.) hjamsk, adj., a) utidig, upasselig, b) halvtossed, fjantet, c) opfarende, ilsindet. — Forskjelligt fra hims(et) i sin oprindelse er sandsynl. hemsket; se d. o. — Tildels i samme betydning som hims(et) o.s.v. findes a) hjimp, hjimpet, for ældre *himp(et), adj., og b) kims, kimset, adj.; se disse ord.</i></p>			
32	hinnispott (n)	hinnispott (n)	hinny-spot (n)	
	[hənˈispɔtˀ (hʌnˈi-)]	[hənˈispɔtˀ (hʌnˈi-)]		
	<p><i>trekantet stykke træ, som forbinder en båds rælinger fortil eller bagtil med stavnen. alm. Sjældnere honnispott [hønˈispɔtˀ]. Sandsynlig: *hyrni, n., = horn, n., (horn) hjørne; isl. spotti, m., stump, stykke. Det øverste parti af bådens for- el. bagstav hedder i nyshetl. "de horn", men udtaleformen "høni" viser snarest tilbage til et ældre *hyrn- med i-omlyd; "høni" kan udgå enten fra "horn" eller *hyrn-. I lignende betydn. som shetl. hinnispott findes i fær. ordet "ennispónur", men der er dog næppe tilstrækkelig grund til at aflede hinni af on. enni, n, pande. - Fra Uⁿ er meddelt et hinnispott [hʌnˈispɔtˀ] i betydn. <i>modermærke.</i></i></p>			
33	hint (v)	hint (v)	hint (v)	
	[hɪˈnt, hɔˈnt (hʌˈnt)]	[hɪˈnt, hɔˈnt (hʌˈnt)]		
	<p>1) v. n., <i>forsvinde pludselig.</i> 2) v.a., <i>bortsnappe.</i> Nu næppe brugt uden i perf. part., hintet [hɪˈntət, hɔˈntət [hʌˈntət), -əd]: a) <i>forsvunden pludselig, bleven usynlig lige med</i></p>	som dansk udgave	the three-cornered piece of wood which connects the gunwales of a boat with the stem.	
			to steal in and out quietly; to flit. See's du da cat hintin in trowe da barn-door.	

	<i>ét</i> ; hit is hintet f(r)æ my very hand, <i>det er forsvundet lige ud af min hånd</i> (U ⁿ : hə'ntət); jfr. hwerm, v.; b) <i>borttagen af huldrefolk, bjærgtagen</i> , hintet by de "hill-folk" or fairies (Fo: hɪ'ntət). Fra Conn er meddelt en form honted [hǒ'ntəd] i betydn. a. — Jfr. no. himta, v., <i>glimte, streife</i> .			
34	hirnek (n)	hirnek (n)	hirnik (n)	
	[hɪrnək, hernək]	[hɪrnək, hernək]		
	1) <i>hjørne, krog, afkrog</i> ; også 2) <i>stump, smule</i> , tildels i overført betydning; every h. o' de kin; "he left no ['not'] a h. atween ['between'] her and heaven" ∴: <i>han tok alt fra hende</i> . Nm. De. On. hɪrna, f., og "hɪrni", n., <i>hjørne</i> . Jfr. horni ¹ , s., og hinnispott, s.	som dansk udgave	a corner, hiding-place. <i>I hunsed trowe every holl and hirnik</i> ; a small portion, used figuratively as <i>An dey're left ta face da storms o Winter Wi no a hirnik o da kin</i> (Vagaland, <i>Alamootie</i>).	
35	hoken, hokken (adj)	hoken, hokken (adj)	hockin (adj)	haken (adj)
	[hɔkən, håkən]	[hɔkən, håkən]		
	<i>grådig, slugvorn, meget sulten</i> . alm. Talemåde: hit's ill for a hollow man to ha'e a h. hund, <i>det er ilde for en mand som intet ejer, at have en grådig hund</i> (alm.). — No. haaken (h. 4. R), adj., <i>skrupsulten</i> , og hæken, adj. <i>grådig, slugvorn</i> . Isl. mathákr, m., <i>frådser, slughals</i> (on. hákr. m., <i>hensynsløs og uforskammet person</i>).	som dansk udgave	very hungry. <i>A hockin bröt</i> .	hækjen, grådig. "He's a very haken animal". Fula. Jak. hoken, hokken. Norsk håken, adj. Gln. hákr, n.
36	ho (n)	ho (n)	hoe (n)	
	[hō]	[hō]		
	<i>há</i> , en art lille haj, <i>squalus acanthias</i> (sic). alm. On. hár (isl. háfr), no. haa, m., há (haj).	som dansk udgave	piked dog-fish (<i>Squalus acanthias</i>). Nickname given to native of Lunnasting.	
37	holter, hulter (n)		hoilter (n)	
	[hɔ'ltər, hǒ'ltər, hǒ'ltər] [ho'ltər]			
	1) <i>bakke, (lille) høj</i> , kun meddelt i plur.: holters= braes (lavsko. bra, brae, s., <i>bakke, høj</i>); Y(h) [hɔ'ltər]; helst om ufrugtbart jordsmon. Som stedsnavn i denne betydning også undertiden *holt, således: de Holt		a big, ungainly person. <i>First I kent was yon graet hoilter o a craeter laandin i me lap</i> .	

[hå'lt] (W), stenet bakke. Ellers mere alm. med endelsen -er. 2) i plur., hulters (holters): *ujævnt jordsmon med små bakker og især med store rævner, kløfter og huller*; Y(ø) (Hascosay: hulters). Oftere som stedsnavn i betydn. 1 og 2; sål.: de Holters el. Hulters a) mellem Brae og Voe, De [hɔ'ltær, ho'ltær], b) WSw, Y [hɔ'ltær], c) Strand, Fe [hó'ltær]-stenede bakker, kløftet jordsmon; de Hulters o' de Dale (L), det sydlige hjørne af højen "de Klobb o' Tronaster", inneholdende store revner og køfter. 3) *klippestykke, stor sten (kampesten)*; teml. alm., oftest udtalt "hɔ'ltær" el. "ho'ltær", undertiden "hå'ltær" (sål. Sa, Vests.). Fra U (U(w)) er meddelt "hɔ'ltær" og "ho'ltær" i særlig betydning *jordfast klippestykke*; a great **h.** 4) sjældnere: a) *dynge af store stene, hob af nedstyrtede klippeblokke eller store stene*, a **h.** o' stens (St: hɔ'ltær), tildels også b) *åbning mellem nedfalne klippeblokke el. i en stenhob*; a otter's **h.**, en odders hule (St: hɔ'ltær), i denne betydn. ellers mere alm.: had [had]. 5) *stor og omfangsrig person eller gjenstand*, a great **h.** o' a ting; NØ. Y og Fe: hɔ'ltær (hɔltær, holtær); U: hó'ltær (hó'ltær; ho'ltær, h ɔ'ltær). 6) a) *meget stor bølge*, a **h.** [hɔ'ltær (hå'ltær), ho'ltær, holtær] o' a sea (sea = *bølge*); c) *oprørt (oprørt tilstand) i søen*, a **h.** i' de sea. teml. alm. i de under 6 meddelte betydn.; udtalen "hå'ltær" tilhører særlig Vests. (Sa; P); Uⁿ: a hɔ'ltær (ho'ltær) or hó'ltær

	i' de sea. — On. holt, n., “ <i>tør ufrugbar stengrund, som hæver sig op over den omkringliggende jordoverflade og gærne er bevokset med træer</i> ” (Fr); bo. holt og sv. dial. hult, n., a) <i>skovstykke, lund</i> , b) <i>stenet og ujævn høj, bakke</i> ; isl. holt, n., <i>stenet bakke</i> . De shetl. former på –er udgå sandsynl. fra et oprdl. *holtr- eller *hultr-; jfr no. holtra og hultra, v., <i>gå ujævnt og humpende</i> , hultren og hultrutt, adj., <i>ujævn, knudret</i> . Det shetl. ords betydn. 6 forklares bedst ud fra disse sidst anførte norske ord. M.h.t. betydningsovergangen (<i>stenet</i>) <i>bakke</i> > <i>klippe</i> > <i>klippe</i> > <i>omfangsrig person el. genstand</i> sml. hordin, s., og røni, s., hvor lign. betydningsovergange have fundet sted.			
38	holm (n)	holm (n)	holm (n)	
	[hɔl(ə)m, hɔm]	[hɔl(ə)m, hɔm]		
	<i>holm, lille ø</i> ; se nærmere *hulm, s.	som dansk udgave	an islet.	
39	holtri, hultri (adj)	holtri, hultri (adj)	holtry (adj)	
	[hɔ'ltri, hɔ'l'`təri', hɔ'ltri] [hɔ'ltri, hɔ'l'`təri']	[hɔ'ltri, hɔ'l'`təri', hɔ'ltri] [hɔ'ltri, hɔ'l'`təri']		
	<i>meget ujævn</i> ; a) om jordsmon: <i>bakket, fuldt af kløfter, revner og huller</i> ; h. grund; almindeligere b) om sø: <i>oprørt, meget urolig</i> ; a h. sea. Se holter, hulter, s. 1, 2 og 6 og jfr. no. hultren, hultrutt, adj., <i>ujævn, knudret</i> .	som dansk udgave	rough, uneven, as ground.	
40	huker (n)	huker (n)	hookers (n)	
	[hukər]	[hukər]		
	almindelig i plur.: <i>hukers, stærkt bøjede knæ, sammenbøjede ben i hugstilling</i> ; to sit on de hukers, <i>at sidde på hug</i> . alm. Afledning af huk, v., eller af *hukr- (se under hukl, v.).	tillæg: ”(= L.Sc. hunker, vb.).”	the bended knees. <i>He set him doon apon his hookers an speak ta da peerie lass.</i>	
41	hurro (n)	hurro (n)	hoooro (n)	
	[hor'`rō', hor'rō']	[hor'`rō', hor'rō']		
	<i>brusen, livfuldhed, fyrighed</i> ; læk' ['like'] h. , <i>brusende livfuldt, fyrrigt</i> (J.B., Sketches, 2. udg.	som dansk udgave	a tumult or uproar. <i>What a hoooro dey made whin da news cam trowe.</i>	

	s.113). No. hurra, f., <i>hvirvlende og susende fart</i> . hurro er egenl. den gamle akkusativform "hurru". Se horro, s., brugt på afvigende måde.			
42	hutr, huter (v)	hutr, huter (v)	hooter (v)	
	[hutər (hõtər)]	[hutər (hõtər)]		
	<i>true en til at holde inde med noget eller til at tie, behandle foragterligt, hundse, to h. a body ['person']; true en hund til at standse eller især at holde op med at gå, to h. a dog. No. og sv. huta., d.s. I no. findes en afledet form "hutra", v., i betydning bortvise, drive bort med trusel.</i>	som dansk udgave	to silence by threats. <i>I wiss du wid geng an hooter yon yalkin dog.</i>	
43	horn (n)	horn (n)	horn (n)	
	[hörn, hōern; hörn, hårn]	[hörn, hōern; hörn, hårn]		
	1) <i>horn</i> , dels a) <i>horn på dyrs hoved</i> , dels b) <i>hornstof</i> , dels c) <i>horn, tildannet til et redskab</i> , f.eks. blæsehorn, se luderhorn, og snushorn; i samme betydnn. on. horn, n., og eng. horn. I shetl. også: d) <i>spids rygfinne på fisk eller på haj</i> ; de horns o' de ho (<i>håen</i>); e) <i>følehorn på snegl el. på et insekt</i> ; de horns o' a snail (Fe: hörn). I begge de sidst anførte betydninger er ordet også norsk. On. horn. bl. a.: <i>høj rygfinne på hval</i> . 2) <i>stavnsplids, den øverste del af stavnen (for- el. bagstav) i en båd</i> ; de horns o' de boat. alm. [hɔrn, hårn]. At ordet i denne betydning er norrønt, ses af sammensætningen hinnispot (honnispott), s.; se d.o. 3) <i>spidstoppet højde; en i en spids udløbende landformation, spids skærklippe</i> ; nu mest som stedsnavn; de h. [hårn] o' Honni (Sa), se honnek ¹ , s.; de Horn [hårn], en fra brat kyst udstikkende spids på norvestsiden af øen Papa Stur. "de H. o' Papa". "de horn (Horns) o'	som dansk udgave	the top of stem or stern of boat.	

	Hagmark”, to udstående klipper i Klebergswik Hill, U ⁿ ; Hornshul [hōr(ə)nswól] (Y ⁿ), spidstoppet høj: *horns-hóll (se hul, s.). On. horn, <i>forbjærg, fremstående højt fjæld</i> . 4) <i>hjørne, krog</i> , især i visse forbindelser; sål.: de auld [’old’] h . [hårn], <i>den gamle krog, det gamle hjem el. hjemsted</i> (De). Som stedsnavn, gårdsnavn, er meddelt ”de Horn [hårn]” (Skelbre, L). On. horn <i>hjørne, krog</i> . — horn er heller ikke den i shetl. Norn regelret udviklede form; ang. denne (honn-) og de betydninger, hvori den er bleven bevaret, se honnek ¹ , s.			
44	horsgok, -guk (n)	horsgok, -guk (n)	horse-gock (n)	
	[hǎ’rs’gók’ (-g)k’), -gok’, -guk’]	[hǎ’rs’gók’ (-g)k’), -gok’, -guk’]		
	<i>horsegøg, dobbelt sneppe, bekasin, scolopax gallinago</i> [sic]. [hǎ’rs’gók’, -guk: U ⁿ . Ellers mere alm.: "hǎ’rs’gók’ (-g)k’)" og "horsegouk" [gók’, gúk’]” Den sistnævnte formen efter lavsko. gowk, s., <i>gøg</i> . Også orkn. Navnet hidrører fra fuglens dæmpede græggen. På Shetl. findes horsgok, horsgouk også brugt om en anden fugl, nemlig <i>muddersneppelkire</i> , green sand-piper (Jam.). — On. hrossagaukr, no. rossegauk og horsegauk, sv. horsagök, m., <i>horsegøg</i> .	som dansk udgave	the snipe (<i>Capella gallinago</i>).	
45	host (n)	host (n)	host (n)	
	[hɔst, hást]	[hɔst, hást]		
	<i>hosten, hoste</i> . On. hósti, m., d.s.; i fær. med kort hovedvokallyd: hosti [hásti], m., Lavsko. host, s.	som dansk udgave	a cough; (v) to cough.	
46	hømin	hømin	hömin (n)	hymen
	[hømin, hømín (hø:min)]	[hømin, hømín (hø:min)]		
	<i>skumring, tusmørke</i> , især om den første del af tusmørket i modsætning	som dansk udgave	the evening twilight. <i>He wan hame jöst ida hömin</i> .	skyming, “de mörkeri” = the twilight in the

	til mirkin, som er den sidste del deraf. — I De uden i-omlyd: humin [hōmin, med kort ô]. - *hýming, f., af on. hóm, n., <i>tusmørke</i> ; no. hyming, f., <i>skumring</i>			evening. W. Burrafirth. På Fair Isle helst: "de merknen." Jak. hōmin, sb.
47	høvi (n)	høvi (n)	hövi (n)	
	[hø:vi, høvi]	[hø:vi, høvi]		
	1) <i>flettet kurv</i> , 2) <i>fiskeruse</i> ; se nærmere høvi, s.	som dansk udgave	a basket woven from straw or docks, used for carrying bait or fish.	
48	hobbastju (hobbelsk(j)u)	hobbastju (hobbelsk(j)u)	hubbelskyu (n)	
	[hób'astjū', -stju']	[hób'astjū', -stju']		
	<i>opstyr, tummel, hurlumhej</i> ; to had ['hold'] a h. ; to be in a h. U. hobbistju [hób'astjū', -stju']: Y ⁿ . Det samme som oppastju, s., se d.o. — Fra U ⁿ er meddelt en form hobbelskju [hób'ælskjū', -sķu:] i betydning a) <i>stor forlegenhed, klemme, knibe</i> , b) <i>oprør i søen</i> el. <i>meget urolig sø</i> , især på grund af stærk strøm. Dette synes at være lavsko hubbilschow, hobbleshow, s., <i>tummel, hurlumhej</i> , blandet med a) eng. hobble, s., <i>hinken, forlegenhed</i> , og b) shetl. hobb, s., <i>uro i søen</i> ; se foran. Ang. et andet hobbelskju se nedf. (<u>nexte ord er hobbaviti- min anmerkning</u>)	som dansk udgave	uproar.	
49	hobb (v)	hobb (v)	hubbit (v)	
	[hób]	[hób]		
	1) <i>bringe på bane, lade en spøgende el. (oftere) spottende bemærkning falde</i> , to h. på to ane ['one'] about somet'in' (Y). 2) <i>gøre til genstand for nedsættende omtale; sigte en for noget, især for tyveri; også behandle en som en vitterlig tyv; dey hobbet [hóbət] him as a tief ['thief']; hobbet [hóbət] oot o' de place, dreven bort fra et sted på grund af nedsættende omtale og sigtelser, især for tyveri. a hobbet tief, en vitterlig tyv. NØ (Y;Fe). — hobb for *opp, afledning af on. upp, adv.,</i>	som dansk udgave	1) blamed in an underhand way. <i>He wis hubbit wi it.</i> 2) driven away because of accusation. <i>He wis hubbit oot o dat place.</i>	

	<p><i>op</i>; on. <i>yppa</i>, v., a) <i>hæve i vejret, løfte</i>, b) <i>kundgøre, lade blive bekendt</i> m.m.; no. <i>yppa</i>, v., bl.a. <i>bringe på bane</i>, av. <i>yppa</i>, da. <i>yppe</i>, v. I det shetl. ord er i-omlyden bortfalden. M.h. til formen <i>hobb</i> for *<i>opp</i> jfr. smnsætn. <i>hobbestju</i> = <i>oppastju</i>, s. — På U bruges for <i>hobb</i>, v., alm. ordet <i>skip</i> [on. <i>skipa</i>, v.].</p>			
50	hoggistaf, huggistaf, -staff (n)	hoggistaf, huggistaf, -staff (n)	huggistaff (n)	
	[hɔgːˈistafː, hogːˈistafː]	[hɔgːˈistafː, hogːˈistafː]		
	<p>"<i>huggejærn</i>", <i>klep, træstang med en jærnkrog på enden, som fiskeren hugger i en stor fisk, idet denne trækkes op over vandkorpen</i>. almdl. "hɔgːˈistafː" Y og Fe; ellers mere alm.: <i>hogːˈistafː</i>. — *<i>hogg-</i> (stafr). On. <i>hogg</i>, n., <i>hug</i>, shetl. <i>hogg(i)</i>, <i>hugg(i)</i>; se <i>hogg</i>¹, s. Andet led kan være enten on. stafr, m., <i>stav</i>, el. eng. <i>staff</i>, s.</p>	som dansk udgave	a gaff; an implement consisting of a large hook on end of a stout handle used for hauling large fish aboard boat when they have been brought to the surface with the line.	
51	holter, hultær (n)	holter, hultær (n)	hultær (n)	
	[hɔˈltær, hɔˈltær, hɔˈltær (hɔˈltær), hoˈltær]	[hɔˈltær, hɔˈltær, hɔˈltær (hɔˈltær), hoˈltær]		
	<p>1) <i>bakke</i>, (<i>lille</i>) <i>høj</i>, kun meddelt i plur.: <i>holters</i>= <i>braes</i> (lavsko. <i>bra</i>, <i>brae</i>, s., <i>bakke</i>, <i>høj</i>); Y(h) [hɔˈltær]; helst om ufrugtbart jordsmon. Som stedsnavn i denne betydning også undertiden *<i>holt</i>, således: de <i>Holt</i> [håˈlt] (W), stenet <i>bakke</i>. Ellers mere alm. med endelsen -er. 2) i plur., <i>hultær</i> (<i>holters</i>): <i>ujævnt jordsmon med små bakker og især med store rævner, kløfter og huller</i>; Y(ø) (Hascosay: <i>hultær</i>). Oftere som stedsnavn i betydn. 1 og 2; sål.: de <i>Holters</i> el. <i>Hultær</i> a) mellem <i>Brae</i> og <i>Voe</i>, De [hɔˈltær, hoˈltær], b) <i>WSw</i>, Y [hɔˈltær], c) <i>Strand</i>, Fe [hɔˈltær]-stenede <i>bakker</i>, <i>kløftet jordsmon</i>; de <i>Hultær</i> o' de</p>	som dansk udgave	a large boulder or lump of rock.	

Dale (L), det sydlige hjørne af højen "de Klobb o' Tronaster", inneholdende store revner og køfter. 3) *klippestykke, stor sten (kampesten)*; teml. alm., oftest udtalt "hɔ'ltər" el. "hø'ltər", undertiden "hå'ltər" (sål. Sa, Vests.). Fra U (U(w)) er meddelt "hɔ'ltər" og "hø'ltər" i særlig betydning *jordfast klippestykke*; a great **h.** 4) sjældnere: a) *dynge af store stene, hob af nedstyrkede klippeblokke eller store stene*, a **h.** o' stens (St: hɔ'ltər), tildels også b) *åbning mellem nedfalne klippeblokke el. i en stenhob*; a otter's **h.**, en odders hule (St: hɔ'ltər), i denne betydn. ellers mere alm.: had [had]. 5) *stor og omfangsrig person eller gjenstand*, a great **h.** o' a ting; NØ. Y og Fe: hɔ'ltər (hɔltər, holtər); U: hō'ltər (hō'ltər; ho'ltər, h ɔ'ltər). 6) a) *meget stor bølge*, a **h.** [hɔ'ltər (hå'ltər), ho'ltər, holtər] o' a sea (sea = *bølge*); c) *oprør (oprørt tilstand) i søen*, a **h.** i' de sea. teml. alm. i de under 6 meddelte betydn.; udtalen "hå'ltər" tilhører særlig Vests. (Sa; P); Uⁿ: a hɔ'ltər (ho'ltər) or hō'ltər i' de sea. — On. holt, n., "tør ufrugtbar stengrund, som hæver sig op over den omkringliggende jordoverflade og gærne er bevokset med træer" (Fr); bo. holt og sv. dial. hult, n., a) *skovstykke, lund*, b) *stenet og ujævn høj, bakke*; isl. holt, n., *stenet bakke*. De shetl. former på –er udgå sandsynl. fra et oprdl. *holtr- eller *hultr-; jfr no. holtra og hultra, v., *gå ujævnt og humpende*, hultren og hultrutt, adj., *ujævn, knudret*. Det shetl.

	ords betydning. 6 forklares bedst ud fra disse sidst anførte norske ord. M.h.t. betydningsovergangen (<i>stenet</i>) bakke > klippestykke, stor sten > omfangsrig person el. genstand sml. hordin, s., og røni, s., hvor lign. betydningsovergange have fundet sted.			
52	homliband, humliband (n)	homliband, humliband (n)	humlibaand (n)	homli-band (n)
	[hóm·liband· (hóm·liband·), hom·liband·	[hóm·liband· (hóm·liband·), hom·liband·		
	<i>årebånd, bånd</i> el. <i>strop</i> (egl. af rå hud, nu også reb), som tjener til at fæste en bådåre til pinden eller tolden, de keb, under roningen. alm. Også humlaband [hóm·laband·] og hombliband [hóm·bliband·] (U). —On. hamla, f., og homluband, n., "hamlebånd", <i>årebånd</i> .	som dansk udgave	a loop of rope through which an oar is pushed, allowing it to move on a controlled distance on the rooth .	På Unst og tusteband
53	hungs, hunks (v)	hungs, hunks (v)	hunkse (v)	
	[ho'ŋs, ho'ŋks]	[ho'ŋs, ho'ŋks]		
	1) <i>humpe, gå med humpende</i> el. <i>stødende, hoppende gang</i> ; NRoe: hunks. 2) <i>skyde skuldrene i vejret, trække på skuldrene</i> . to hungs (hunks) upon anesell ['oneself']. Også: to hjongs [hjo'ŋs] upon anesell; he hjongst upon him ['himsself']: Y og Fe(?) td. 3) <i>skubbe op, få noget til at sidde bedre ved at skyde det op</i> , f.eks. en byrde på ryggen; to hungs (hunks) op a kessi (en bærekurv); to h op de troosers, <i>trække bukserne bedre op omkring livet</i> . — Sandsynl. for *hums og hørende til no. humsa v., <i>humpe</i> . med den i shetl. Norn oftere forekommende overgang ms > ngs, nks; sml. f.eks. hums ² , s., og humset, adj., med sideformerne hungs (hunks) og hungset (hunkset). Jfr. hims ² , v.,	som dansk udgave	to lift or heave upwards, usually on to shoulder; to hoist. <i>He hunksed da seck weel up owre apon his shooders</i> .	

	samt hings (hinks), v., og de deraf afledede ord.			
54	hons (v)	hons (v)	hunse (v)	honns (v)
	[hɔ'ns, hå'ns]	[hɔ'ns, hå'ns]		
	1) <i>beføle, gramse, ruske, vende og dreie</i> , spec. ved eftersøgning af en ting; to rums and h. ; Du [hɔ'ns]. 2) <i>Småstjæle, rapse</i> ; Ai [hå'ns]. — No. handska, v., <i>gramske, ruske</i> og <i>røre</i> , sv. dial. handska, v., <i>tage fat, gribe</i> .	som dansk utgave	to hunt for, to rummage. <i>He's aye hunsin for gear oot at da dump.</i>	nasa, snoka. Helst um hund som rek gardimillom og snokar etter mat. Men og um folk som freistar nasa upp slikt som ikkje kjem dei ved: "What's he goien hönnsen dess way abutt?" Fair Isle. Av hund? Sjå Jak. hons, v. Han avleider orde av n. handska
55	hord¹ (n)	hord¹ (n)	hurd (n)	
	[hórd]	[hórd]		
	1) <i>klippeblok, meget stor sten</i> ; Fo [hórd]; U ⁿ [hórd (hórd)]. 2) a) <i>meget stor genstand</i> , b) <i>levende væsen af meget stort omfang, af meget stor størrelse</i> , a h. o' a skate (<i>rokke</i>), a h. o' a fellow or wife ['woman']; U ⁿ [hórd (hórd)]. 3) a) <i>stor dyngel. hob af stene</i> , a h. o' stens, b) <i>dyngel. hob af hvilke som helst sammenkastede genstande</i> , a h. o' tings, o'claes ['clothes']; NØ td [hórd, hórd]. Nm(v)(Esh.). På Fe særlig: hórd]. — På NØ (spec. U ⁿ , Y td) er optegnet en sideform hörd [hörd] til hord. — Som stednavn findes ordet dels uden, dels med forslag af h: ord [ɔrd, órd] og hord [hórd], i betydn. a) <i>klippeblok</i> , b) <i>ur, stenhob (dannet ved fjældskred)</i> , f.eks.: de Ord [ɔrd] (Br. North Isle, N), de Ords [órd] (NRoe. Fitful, Du), navne på urer; ved "de Ords" i Fitful findes en græsgang, kaldet "de Ordihog [ór'`dihɔg']": *urða-hagi. de Hord (ved Lerwick, M), klippeblok; de Hord o' Brunshamarsland (N),	som dansk utgave	a big boulder on seashore	

	ur; de Hords (Ai.Fo), nedstyrte klippeblokke, urer; de Hords o' Bloberg (Fo). de Skrodd Hordins [skröd hördins] (Fo) ɔ: *skruddu urðirnar, <i>de (af fjældsidan) nedstyrte klippestykker el. stenhobe</i> . Hordifell [hór' difel'] (Nm(s). Ai): urða(r)-fell. Sjælden er en form urd [ord]; findes i "de Fadlurdins [fadlor' dins]" (Hamnafell, Fo): *fallurðirnar. — On. urð, f., <i>hob af store nedfaldne stene (under en fjældvæg), ur</i> . Se hordin (hordek), s.			
56	horl (v) [hórl (hór(ə)l), (hórəl)]	horl (v) [hórl, hór(ə)l, (hórəl)]	hurl (v)	
	<i>surre, hvirvle; bruse, rulle dumpt</i> , om den lyd, som kommer fra søen, når man har den på nogen afstand; NØ. Også <i>snakke enstonig og indholdsløst, vrøvle</i> (Du o. v.). — No. <i>hurla</i> , v., <i>virvle, surre, vrøvle</i> m. m., af hurra, v.	som dansk udgave	to push, to drive, to pull along on wheels, to trundle. <i>I met him hurlin a borro up da gaet.</i> (n) a ride in a wheeled vehicle. <i>I'm bönn for a hurl ida new car</i> ; the sound of heavy breathing resulting from phlegm in the throat or chest. <i>I'm hed a hurl at da breest ever since da 'flu.</i>	
57	horlos, hor-less, hora-less (adj) [hórləs, hór' les', hór' ales']	horlos, hor-less, hora-less (adj) [hórləs, hór' les', hór' ales']	hurless (adj)	hórr-less (adj)
	<i>døvn, bedøvet af larm og bulder el. støjende snak; du is makin' me h.-l., du gør meg helt døvn ved din støj</i> . U ⁿ , (burr). *høyrnar-lauss, af on. høyrn (heym, isl.) f., <i>hørelse</i> ; isl. heyrnar-lauss, adj., <i>døvn</i>	som dansk udgave	exhausted. <i>I'm flaan poans till I'm hurless</i>	utmødd so ein ikkje orkar meir – "able to do very lille". "I låght (lo) tell I wiz hór-less, " (eg lo til eg ikkje orka meir). "e'm raight tell e'm hór-less"- eg hev stræva til eg ikkje orkar eir. Fair Isle. Jfr. Jak. horlos, horless, adj. = døvn, bedøvet av larm og bulder. Burrafirth, Unst. (Gln. heyra-lauss).
58	hurr (v) horr [horr, hõrr]	hurr (v) and now common horr [horr, hõrr]	hurr (v)	
	<i>virvle, snurre, surre (give en surrende lyd)</i> også om en kat: <i>spinde</i> . No. og sv. (dial.) hurra,	som dansk udgave	to make a whirring sound, as a spinning wheel. (n) rough breathing	

	da. hurre, eng. hurr, v.			
59	hjogelben (n) [hjogːˈəlbenː, hjōːˈgəlbenː]	hjogelben (n) [hjogːˈəlbenː, hjōːˈgəlbenː]	hyocklebane (n)	
	<p><i>skulderblad</i>, spec. <i>den fremspringende kant af skulderbladet, hvortil nøglebenet går</i>, på et kreatur. Yⁿ [hjogːˈəlbenː] U td [hjōgːˈəlbenː]. <i>hjogel</i> står sandsynlig for *hjokl af ældre *jokl, *okl. On. ɔxl, f., <i>aksel, skulder, axlarbein</i>, n., <i>akselben, skulderben</i>. jokl, jokel [jəkəl] er bevart i shetl. [Conn] i betydn. <i>fjældknude, hjørne</i> [ˈakselː]) af et fjæld el. af en høj, = on. ɔxl. I shetl. stedsnavne findes undertiden Hjokl- for Jokl- i betydn. <i>knude, hjørne</i>, f.eks. de Point o' Hjokla [hjákla] (Br), de Hjoklins [hjoklins] (U(w)), to skarpe hjørner el. bugtninger i kystlinjen (brat kyst). Jfr. <i>hjokelsrigg, hjoklarigg</i>, og se tillige <i>hjokel</i>, s., i hvilket sidste ord "ɔxl" mulig er gledet sammen med "hækil". Ang. udviklingen ksl (xl) >kl i shetl. Norn se NSpr. s. 141 § 38 g.</p>	som dansk udgave	shoulder-blade.	
60			halliget (adj)	halliget (adj) tankelaus, (giddy), trollut, litt toskut. Unst. Angus: halliget, adj. flightly, giddy; wild. Jfr. Jak halihwiffer, sb.
			wild, given to unrestrained behaviour. <i>Der's nae sayin what yon halliget caetir'll git up tae</i>	
61			hinny (n)	hanni (adv?) her, herane? "Come here hannì, bæren". Fula. Dei trudde hannì tydde "kjære" (dear), eller noko slikt. Jfr. Jak. Hanna
			darlig, sweetheart	
62			hirple (n)	harpel (v) hinka, småhalta, stikta. Bressay. Jfr. Angus: harl = to walk in an unsteady, fuble manner, as an old
			to walk with a limp	

				person. Og hirpel d.s.
63	hoss, hosj (n) [høʃ(ʃ)]	hoss, (hosj) (n) [høʃʃ, høʃ(ʃ)]	hush (n)	(hasju, adj)
	<p>1) (<i>svag</i>) <i>gyngen og brusen el. susen</i>; spec.: a) <i>bølgegang</i>, især <i>svag brænding ved kysten i stille vejr</i>, a h. about de shore; gjerne med biforestilling om den ved bølgegangen frembragte brusende lyd. ; a h. i' de sea; også om brusende lyd af vand i en å: de'r a h. i' de burn. På Fe også <i>hossin</i> [høʃ(ʃ)ɪn, høʃ(ʃ)ən], a h. o' ca' about de shore (<i>svag brænding</i>). Fra Sa er <i>hoss</i> [høʃʃ] meddelt medd. om en stærkere lyd: <i>rusen, fremstyrtende vandmasse</i>, "a h. o' water". b) <i>svagt susende, vind</i>, a h. o' wind. I Sa om en stærkere susen: <i>pludselig fremsusende vind</i>. c) <i>svagt raslende lyd</i>; de h. o' de mice. i' (among) de corn (Y(h)). d) <i>summen, stærk summende lyd, frembragt af en urolig flok el. mængde</i> (Sa). 2) <i>urolig, støjende flok el. mængde</i>, a h. o' folk; Sa. N. — Fra Y(h) er meddelt en sideform <i>høsj, høss</i> [høʃ(ʃ)] til <i>hoss</i>. — Jfr. no <i>hussa</i> og <i>husja</i>, v., <i>gynge op og ned</i>, egl. med stærkt susende lyd, isl. <i>hossa</i>, v., <i>gunge, ryste (sagte), skumpe</i>, no. <i>hosa</i> og <i>hysja</i>, v., <i>bruse, suse, suse afsted</i>, samt <i>lavsko</i>. <i>hush</i>, s., <i>hvisken, ganske svag støj</i>. Formen <i>høsj</i> [høʃ(ʃ)] i shetl. udgår fra et oprindeligt *<i>hysj</i>. — verbet <i>hoss</i> er bevaret i en enkelt avvigende betydning fra substantivet.</p>	<p>som dansk udgave</p>	<p>the low persistent sound of a rolling sea. <i>Hit wis aa quiet less da hush o da sea</i>; a large quantity or number; an abundance. <i>For siccan a da hush o fock dey wir at da kirk yesterday</i>.</p>	<p>hirskjen, heisen, deisen. Um sjøburden. "De se wiz as hasji as we could com' through" = sjøen var so heisen at det var ikkje meir enn me greidde oss. Fair Isle. Jak. hasj, s. = tummel, uro i sjøen, og <i>hoss, hosj</i>, s.</p>
64			hummelled (adj)	hummelt, adj. (part)
			<p>chafed, worn, as a piece of driftwood.</p>	<p>skura, rundslipt. "A hummelt sten" = bodlisten kusall. Fula. Jfr. Jak huml,</p>

				hummel, v.
--	--	--	--	------------

NB! I gjengivelsen av lydskrift i første og andre kolonne (*EONSS*) er det i flere tilfelle brukt erstatningstegn, av mangel på riktig maskinvare. Gjengivelsen av lydskriften må her bare anses som veiledende.

Vedlegg 2: Spørreundersøkelse ved Anderson High School

Language Survey, 2006

This is a survey on the Shetland dialect, looking at which words are still known to people in Shetland today. On the following pages you will find a list of 64 words that have been used in Shetland dialects.

Please write what you think the meaning of these words is. If you can think of several meanings or uses of a word, please write them all. This is not a test. The survey is anonymous, and your personal results will not be known to you teacher, your parents, your fellow pupils or anyone else.

Age: _____

Gender: Female

Male

1. Where have you grown up?

2. Do you speak dialect:

A. always

B. most of the time

C. sometimes

D. never

If your answer was B or C, when do you speak in dialect?

If your answer was A, B or C, which dialect would you say that you use?

If your answer was D, why don't you use dialect?

3. Where are your parents from (town/place)?

Mother:

Father:

4. Do your parents speak dialect:

	Mother	Father
A. always	☐	☐
B. most of the time	☐	☐
C. sometimes	☐	☐
D. never	☐	☐

Please fill in the meanings of the words and expressions that you are familiar with:

the **haaf**

if something is **haagless**

to **hack**

a **haddibaand**

a **hagmark**

a **hair-rivin**

a **hallo**

a **hamar**

to **hank**, to **hank up**

a **hansel**

a **hansper**

to lie **hanvaegin**

if something is **harsk**

to **hatter**

a **heck**

to **heckle**

a **hedderkindunk**

a **hedimoo**

a **heft**

a **hegri**

a **hellick**

to be **hellisom**

a **helli-möld**

the **helly**

a **helsin**

a **helyer**

to **hent**

the **spegi**

the **hentilagets**

a **hesp**

the **hicksi**

to be **himst**

a **hinny-spot**

to **hint**

a **hirnik**

to be **hockin**

a **hoe**

a **hoilter**

a **holm**

if something is **holtry**

the **hookers**, to be on your **hookers**

a **hooro**

to **hooter**

the **creeks**

a **horn** (as part of a boat)

a **horse-gock**

a **host**

a **hömin**

a **hövi**

a **hubbelskyu**

to **hubbit**

a **huggistaff**

a **hulter**

a **humlibaand**

to **hunkse**

to **hunse**

to **hur**d

to **hur**l

to be **hur**less

to **hur**r

a **hyoc**klebane

to be **halli**get

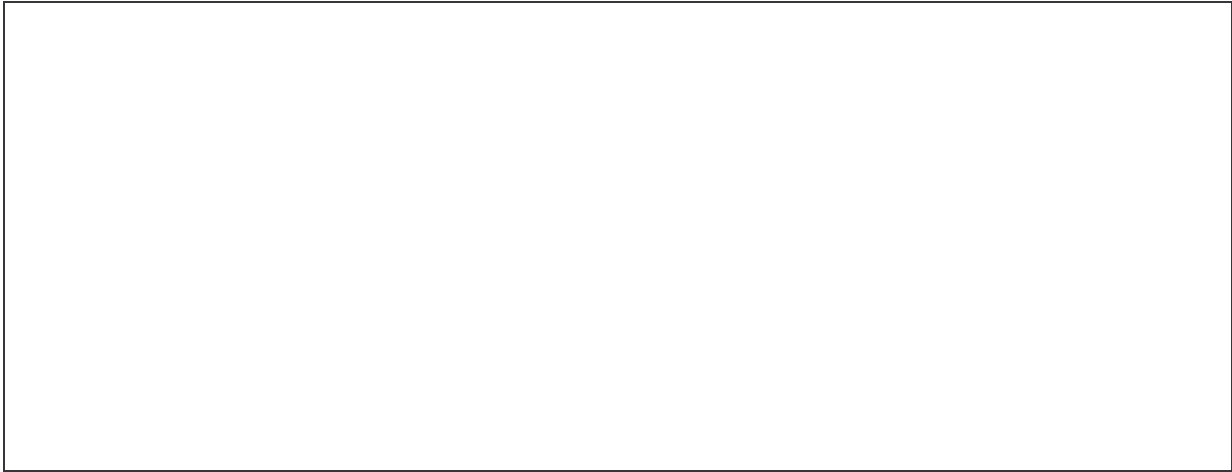
a **hin**ny

to **hir**ple

a **hush**

if something is **humm**elled

Any further comments to the survey:

Thank you for your cooperation!

Vedlegg 3: Spørreundersøkelse ved Føroya Handilsskúli

SPURNAKANNING UM ORÐ

Veit føroyskur ungdómur, hvat orð av norrønum uppruna merkja? Eg lesi við Universitetið í Bergen og gjørði eina tilsvarendi kanning í Hetlandi í fjør. Har hava tey framvegis nógv norrøn orð. Men hvat dugir hetlenskur ungdómur samanborið við føroyskan ungdóm?

Vónandi vilt tú hjálpa mær. Hetta er ikki ein kapping, og tú fært einki próvtal fyri svarið. Í frágreiðingini --frá kanningini fer tað ikki at bera til at lesa seg fram til, hvat tú hevur svarað, hóast tú fortelur okkum aldur og kyn, og um hvaðan tú ert.

1. Aldur: _____

2. Kyn

Genta

Drongur

3. Hvar ert tú uppvaksin? _____

4. Hvat ætlar tú at gera, tá tú ert liðug / liðugur at ganga í skúla?

5. Hvar heldur tú, at tú fert at bógva?

um 5 ár? _____

um 30 ár? _____

Vinaliga skrivað hvat tú heldur, at hesi orðini merkja. Um tú veitst um fleiri merkingar fyri eitt orð, hevði tað verið gott, um tú hevði vilja skrivað allar merkingarnar niður.

eitt homluband

ein klettur

ein hella

útróður

markleysur

at hakka

eitt hagamark

ein hamar (hamari)

at gera upp

at hespa

andspenni/andsperra

andvekur

at hundsa

ein hækja

at hilka

eitt hefti

ein hegri

at vera hævískligur

vígd jörð

ein halgidagur

eitt helli

ein heilsan

at henta

lesull

ein hespa

histi

ein ennisþónur

at vera gorphungraður

eitt horn

at hvørva

ein hólmur

ein hávur

grýttut

ein snípa

at hótta

ein skýming

hosti

at beita

at hirsra

at murra

okkurt er skúrað

ein drangur

at sjóa

at vera deyvur

eitt herðablað

at vera innantómur

góða

at halta

ein glúpur

eitt hav

ein snælda

ein hólgi

at happa

at ríða grimilsi

sóltám

ein lesullarlagdur

at vera hokin

ein húni

ein urð

Túsund takk fyri hjálpina!

Vinarlig heilsan,

Edit Bugge

Vedlegg 4: Shetlandsk spørreliste (august 2005)

haaf (n)

haagless (adj)

hack (v)

haddibaand (n)

hagmark (n)

hair-rivin (n)

hallo (n)

hamar (n)

hank (v)

hansel (n)

hansper (n)

hanvaegin (v)

harsk (adj)

hatter (v)

heck (n)

heckle (v)

hedderkindunk (n)

hedimoo (n)

heft (n)

hegri (n)

hellick (n)

hellisom (adj)

helli-möld (n)

helly (n)

helsin (n)

helyer (n)

hent (v)

hentilagets (n)

hesp (n)

hicksi (n)

himst (adj)

hinny-spot (n)

hint (v)

hirnik (n)

hockin (adj)

hoe (n)

hoilter (n)

holm (n)

holtry (adj)

hookers (n)

hooro (n)

hooter (v)

horn (n)

horse-gock (n)

host (n)

hömin (n)

hövi (n)

hubbelskyu (n)

hubbit (v)

huggistaff (n)

hulter (n)

humlibaand (n)

hunkse (v)

hunse (v)

hurđ (n)

hurl (v)

hurless (adj)

hurr (v)

hyocklebane (n)

halliget (adj)

hinny (n)

hirple (n)

hush (n)

hummelled (adj)

Vedlegg 5: Færøysk spørreliste (august 2005)

homluband (n)

klettur (n)

hella (n)

útróður (n)

markleysur (adj)

hakka (v)

hagamark (n)

hamar (hamari) (n)

gera upp (v)

hespa (v)

andspærri/andsperra (n)

andvekur (n)

hundsá (v)

høkja (n)

hilka (v)

hefti (n)

hegri (n)

høviskligur (adj)

vígd jørð (n)

halgidagur (n)

helli (n)

heilsan (n)

henta (v)

lesull (n)

hespa (n)

histi (n)

ennispónur (n)

gorhungraður (adj)

horn (n)

hvørva (v)

hólmur (n)

hávur (n)

grýtut (adj)

snípa (n)

hótta (v)

skýming (n)

hosti (n)

beita (v)

hirsu (v)

murra (v)

skúrað (adj)

drangur (n)

sjóa (v)

deyvur (adj)

herðablað (n)

innantómur (adj)

góða

halta (v)

glúpur (n)

hav (n)

snælda (n)

hólgi (n)

happa (v)

ríða grimilsi (v)

sóltám (n)

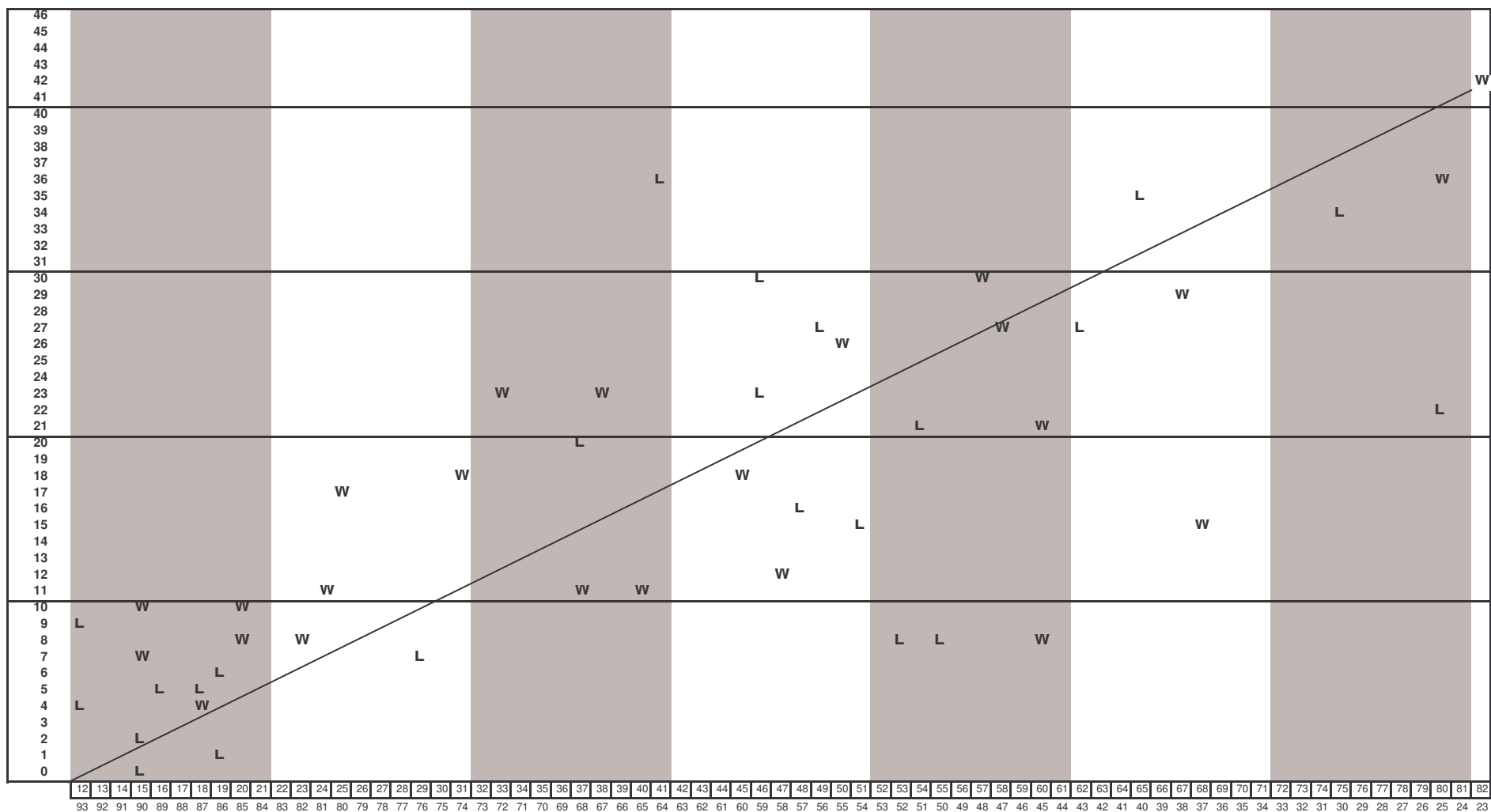
lesullarlagdur (n)

hokin (adj)

húni (adj)

urð (n)

Vedlegg 6: Figur 7: Hvor mange ord kjenner informantene?

Figur 7. Hvor mange ord kjenner informantene?

Vannrett: Informantenes alder

Loddrrett: Antall kjente ord i ordlista

W = Informant fra Whalsay

L = Informant fra Lerwick

Vedlegg 7: Figur 8: Whalsay. Hvilke ord kjenner informantene?

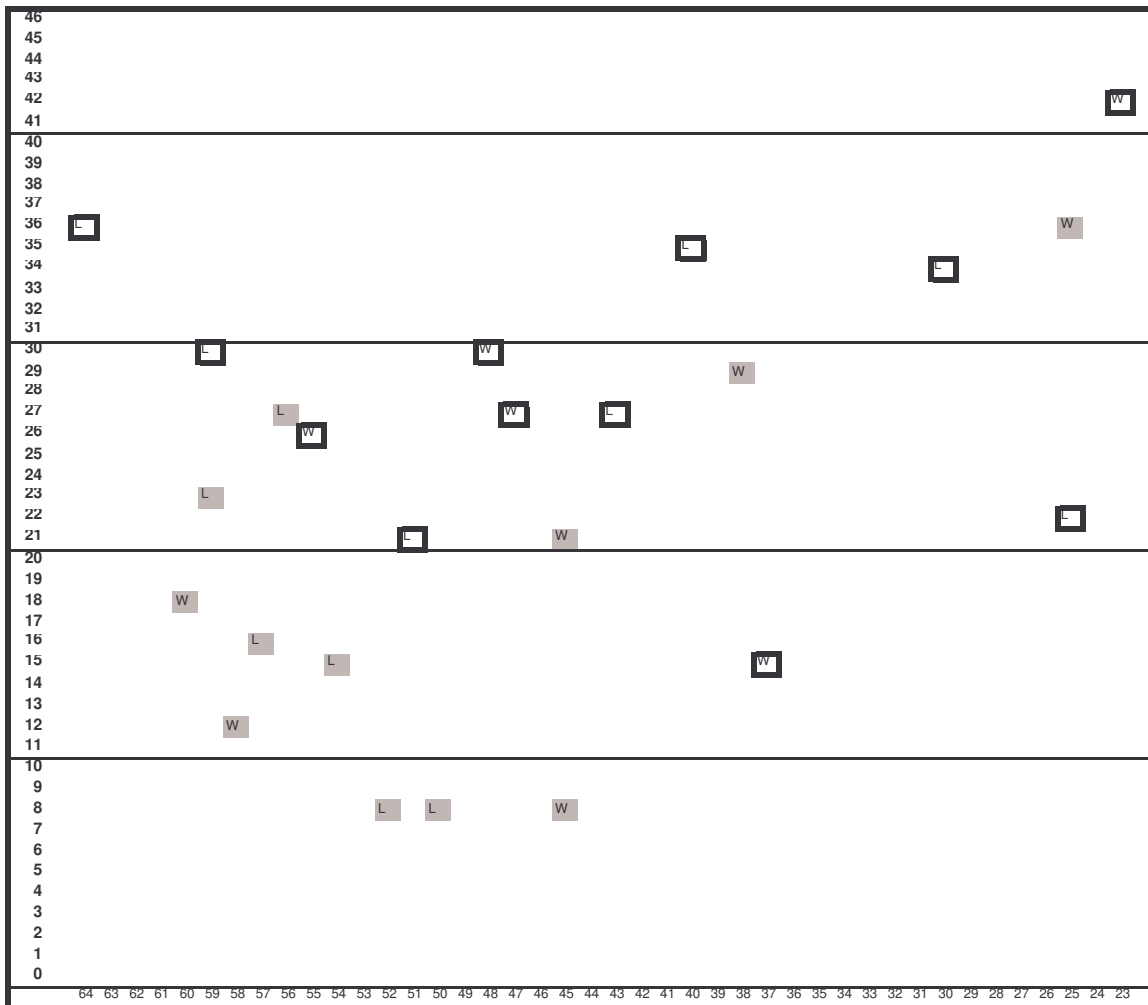
Figur 8. Whalsay. Hvilke ord kjenner informantene?

X = informantsvar samsvarer med definisjonene til Jakobsen, Graham eller Seim

Informant etter fødselsår→	90	90	87	85	85	82	81	80	74	72	68	67	65	60	58	55	48	47	45	38	37	25	23
Ordlista																							
↓																							
haaf (n)								X	X	X		X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
haagless (adj)								X										X					
hack (v)	X			X		X	X		X	X		X		X		X	X	X	X			X	X
haddibaand (n)											X							X					X
hagmark (n)																							X
hair-rivin (n)								X															
hallo (n)																			X				X
hamar (n)							X		X				X		X	X	X	X					X
hank (v)								X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
hansel (n)													X		X	X	X				X	X	X
hansper (n)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
hanvaegin (v)																							
harsk (adj)								X									X						X
hatter (v)															X								X
heck (n)																							X
heckle (v)																							
hedderkindunk (n)																		X					X
hedimoo (n)																							
heft (n)										X	X			X	X		X	X			X	X	
hegri (n)							X	X		X			X	X		X	X		X	X		X	X
hellick (n)											X				X								X
hellisom (adj)																							
helli-möld (n)																							X
helly (n)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
helsin (n)																							
helyer (n)																							X
hent	X			X				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
hentilagets (n)																X	X	X		X		X	X
hesp (n)										X						X						X	X
hicksi (n)																				X		X	X
himst (adj)																			X		X	X	X
hinny-spot (n)					X						X		X		X	X		X	X				X
hint (v)																							
hirnik (n)																							
hockin (adj)																							
hoe (n)		X				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
hoilter (n)																							
holm (n)	X				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
holtry (adj)										X								X	X				X
hookers (n)	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
hooro (n)																							
hooter (v)	X			X									X	X		X	X		X		X	X	
horn (n)														X		X		X					X
horse-gock (n)								X	X					X	X		X	X		X	X	X	X
host (n)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
hömin (n)										X					X	X		X			X	X	X
hövi (n)																							
hubbelskyu (n)											X											X	X
hubbit (v)																							
huggistaff (n)										X	X						X	X	X	X	X	X	X
hulter (n)																							X
humlibaand (n)					X			X				X	X		X	X		X	X				X
hunkse (v)										X		X			X	X	X		X			X	X
hunse (v)								X	X	X	X	X	X		X		X	X		X	X	X	X
hurd (n)																							
hurl (v)	X	X			X			X	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X		X	X
hurless (adj)																							X
hurr (v)					X			X	X		X				X		X	X	X	X	X	X	X
hyocklebane (n)																							
halliget (adj)										X					X	X	X			X	X	X	X
hinny (n)																	X	X				X	X
hirple (n)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
hush (n)							X			X		X			X				X	X			X
hummelled (adj)								X	X		X					X		X		X		X	X

Vedlegg 8: Figur 9: Central Mainland. Hvilke ord kjenner informantene?

Vedlegg 9: Figur 10: Fritidsinteresser, informanter født før 1965

Figur 10. Fritidsinteresser, informanter født før 1965.

Vannrett: Informantenes fødselsår
 Loddrett: Antall kjente ord i ordlista

W = Informant fra Whalsay
 L = Informant fra Lerwick

□ = informant med lokalhistorisk orientert hobby
 ▨ = informant uten lokalhistorisk orientert hobby

Vedlegg 10: Figur 11: Ordgjenkjenning i ti familier (generasjon og søsken)

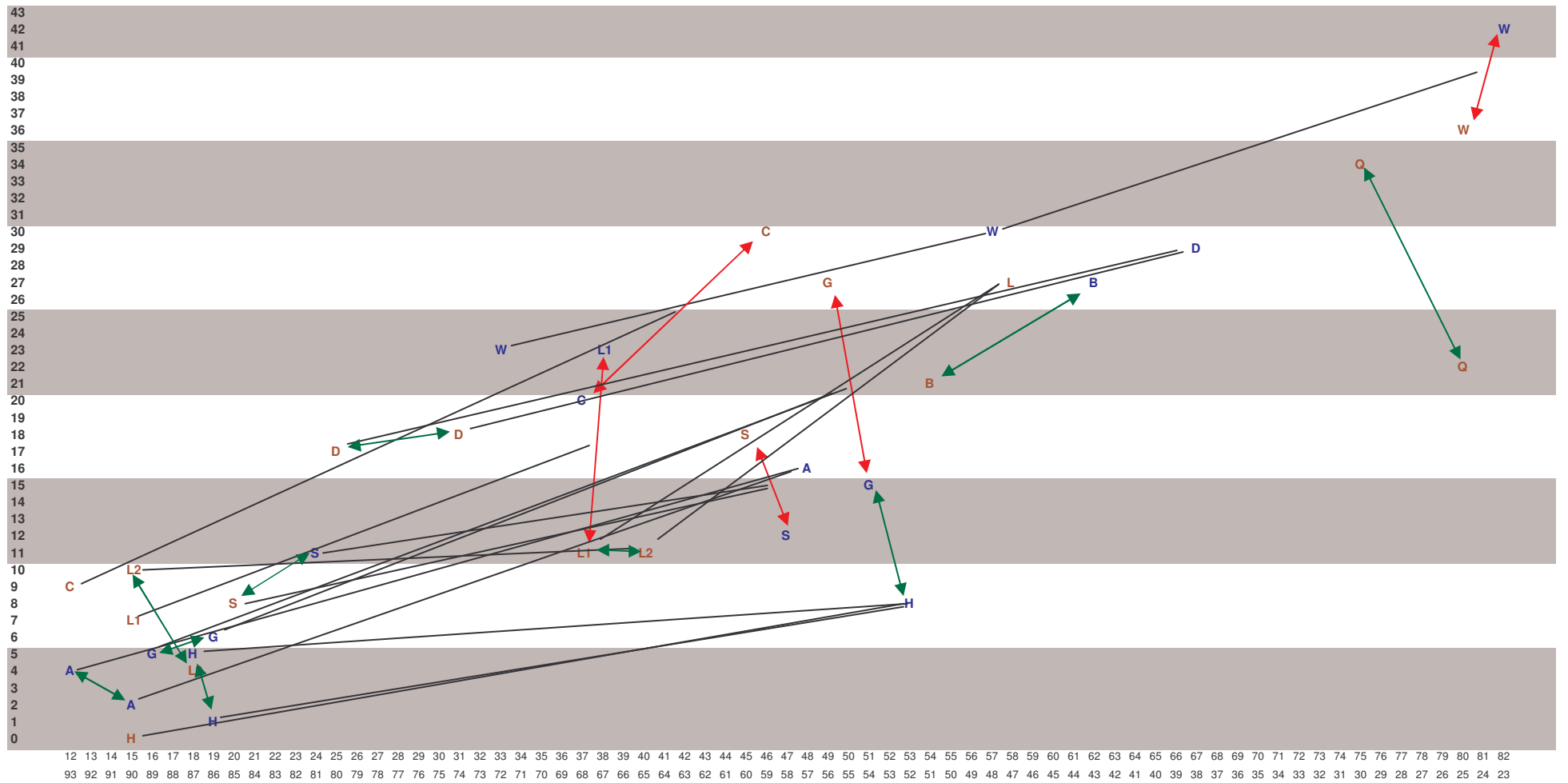

Fig 11. Ordgjenkjenning i ti shetlandske familier (generasjon og søsken)

linje : — : forelder/barn
 vannrett: Alder
 loddrett: Antall ord informanten kjenner
 grønn pil : ↔ : søsken/søsken
 rød pil : ↔ : ektefelle/ektefelle

Vedlegg 11: Figur 12: Ordgjenkjenning i ti familier (generasjon)

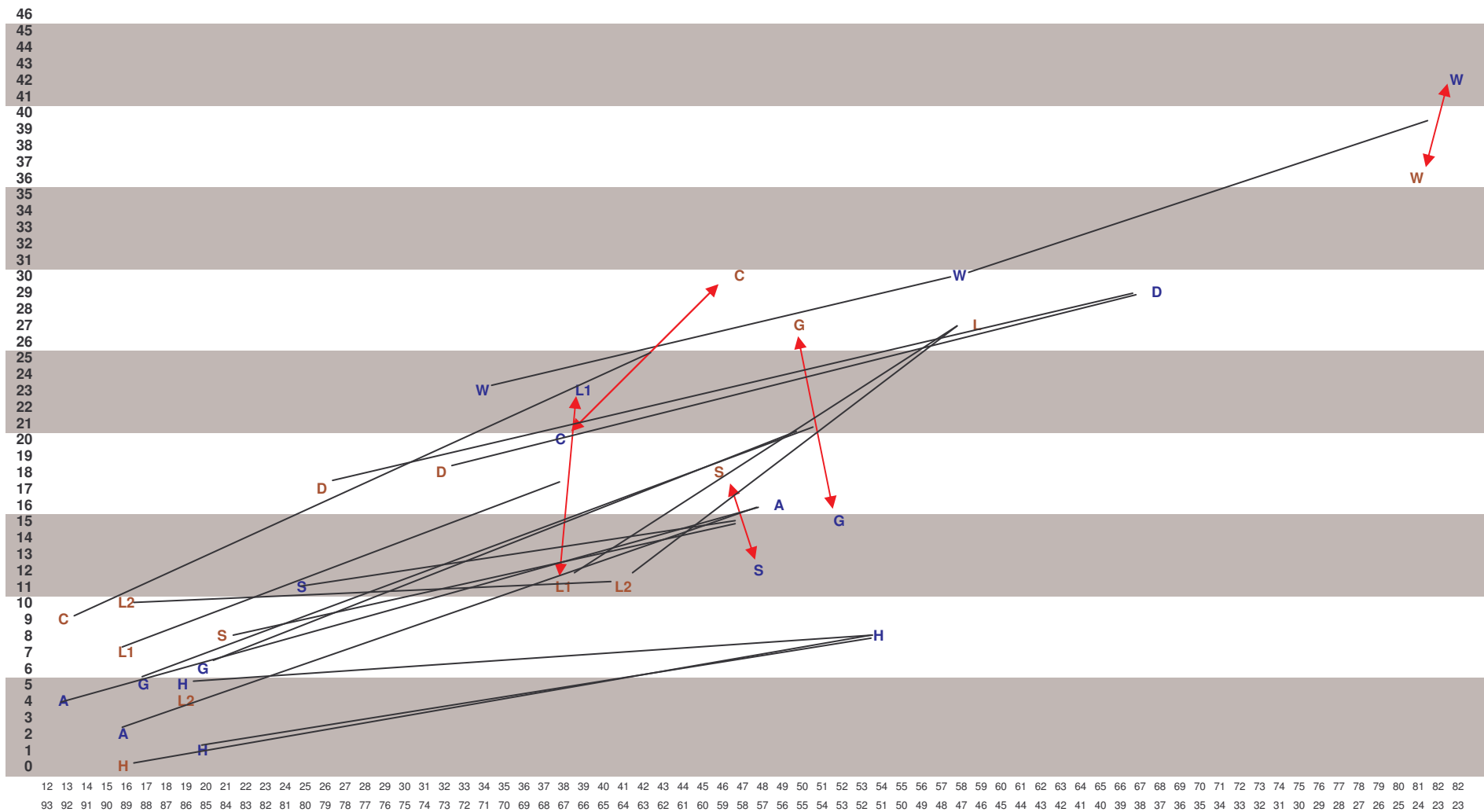

Fig 12. Ordgjenkjenning i ulike generasjoner i ti shetlandske familier

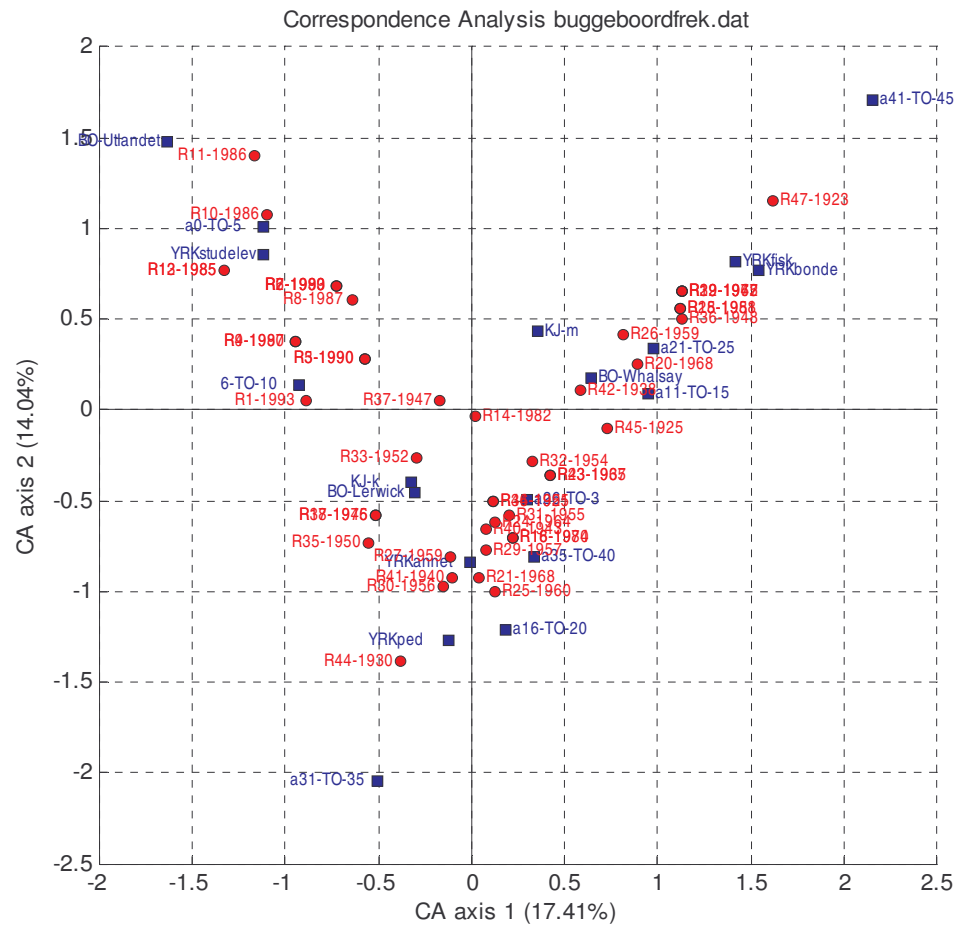
linje : — : forelder/barn

Vannrett: Alder

Loddrett: Antall ord informanten kjenner

rød pil : ↔ : ektefelle/ektefelle

Vedlegg 12: Figur 13: Korrespondanseanalyse (Sosiale makrovariabler og antall kjente ord).

Vedlegg 14: The Blindmen and the Elephant

The Blindmen and the Elephant

It was six men of Hindustan
To learning much inclined,
Who went to see the Elephant
(Though all of them were blind)
That each by observation
Might satisfy the mind.

The first approached the Elephant
And happening to fall
Against his broad and sturdy side
At once began to bawl:
"Bless me, it seems the Elephant
Is very like a wall".

The second, feeling of his tusk,
Cried, "Ho! What have we here
So very round and smooth and sharp?
To me 'tis mighty clear
This wonder of an Elephant
Is very like a spear".

The third approached the animal,
And happening to take
The squirming trunk within his hands,
Then boldly up and spake:
"I see," quoth he, "the Elephant
Is very like a snake."

The Fourth reached out an eager hand,
And felt about the knee.
"What most this wondrous beast is like
Is mighty plain," quoth he;

"'Tis clear enough the Elephant
Is very like a tree!"

The Fifth, who chanced to touch the ear,
Said: "E'en the blindest man
Can tell what this resembles most;
Deny the fact who can,
This marvel of an Elephant
Is very like a fan!"

The Sixth no sooner had begun
About the beast to grope,
Than, seizing on the swinging tail
That fell within his scope,
"I see," quoth he, "the Elephant
Is very like a rope!"

And so these men of Hindustan
Disputed loud and long,
Each in his own opinion
Exceeding stiff and strong,
Though each was partly in the right
And all were in the wrong.

So oft in theologic wars,
The disputants, I ween,
Rail on in utter ignorance
Of what each other mean,
And prate about an Elephant
Not one of them has seen!

John Godfrey Saxe